

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ

ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΘΕΜΑ:

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΚΗ ΚΛΕΑΝΘΗΣ

A.M. 5095

**ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο</u>	
ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ	
1.1 ΠΡΟΣΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	5
1.2 Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ.....	7
1.3 Ο ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	11
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο</u>	
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	
2.1 Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ Κ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ..	13
2.2 ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΑΣΧΟΛΗΘΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	18
2.3 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ...	20
2.4 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	23
2.5 ΒΑΣΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΜΙΑΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ.....	24
2.6 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	28
2.7 Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	30
2.8 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ.....	35
2.9 ΦΟΡΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ.....	36
2.10 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε.....	37
2.11 Η ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	38
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο</u>	
Η ΕΠΑΦΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ	
3.1 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	40
3.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ.....	41
3.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ.....	42
3.4 ΠΡΟΦΙΛ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΑ.....	44
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο</u>	
Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	
3.1 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	46
4.2 ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ.....	48

4.3 ΧΛΩΡΙΔΑ - ΠΑΝΙΔΑ.....	49
4.4 ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	50
4.5 ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ.....	54
4.6 ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	55
4.6.1 ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ.....	55
4.6.2 ΝΟΜΟΣ ΡΘΕΘΥΜΝΟΥ.....	59
4.6.3 ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	62
4.6.4 ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ.....	64
4.7 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	67
4.8 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	69
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	77

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία περιγράφονται όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν στον αγροτουρισμό και την ανάπτυξη του σε μια περιοχή (έννοια, προϋποθέσεις, κριτήρια). Η αναφορά στις βασικές αυτές έννοιες, βοηθάει να κατανοήσει κανείς την σημαντικότητα των δραστηριοτήτων τόσο για την τοπική κοινωνία, όσο και για τους επισκέπτες. Επίσης, αναφέρονται διάφορες μορφές που μπορεί να πάρει ο αγροτουρισμός και τη δυνατότητα ανάπτυξης του στην Ελλάδα.

Αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια.

Στο 1^ο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη αναζήτηση της βιώσιμης ανάπτυξης και ηπιότερων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στο 2^ο κεφάλαιο περιγράφονται όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν στον αγροτουρισμό και την ανάπτυξη του σε μια περιοχή (έννοια, προϋποθέσεις, κριτήρια). Η αναφορά στις βασικές αυτές έννοιες, βοηθάει να κατανοήσει κανείς την σημαντικότητα των δραστηριοτήτων τόσο για την τοπική κοινωνία, όσο και για τους επισκέπτες. Επίσης, αναφέρονται διάφορες μορφές που μπορεί να πάρει ο αγροτουρισμός, οι άξονες χρηματοδότησης, προβλήματα και αδυναμίες των προγραμμάτων του Αγροτουρισμού ο ρόλος της Αγροτουριστικής Α.Ε., η σπουδαιότητα της πιστοποίησης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και κάποιες πληροφορίες για τον αγροτουρισμό στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη δυνατότητα ανάπτυξης του στην Ελλάδα.

Στο 3^ο κεφάλαιο αναφέρονται τα χαρακτηριστικά των ατόμων που επιλέγουν τον αγροτουρισμό και με τι μπορούν να ασχοληθούν.

Τέλος στο 4^ο κεφάλαιο προσδιορίζεται η Κρήτη ως αγροτουριστικός προορισμός, τα γεωγραφικά και μορφολογικά της στοιχεία και αναλύονται οι 4 νομοί της ξεχωριστά, τα προγράμματα που υπάρχουν, τα παραδοσιακά προϊόντα, τα αγροτουριστικά καταλύματα και τις δραστηριότητες, όπου μπορούν να επιλέξουν οι τουρίστες – επισκέπτες κατά την παραμονή τους εκεί.

Καταλήγοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Φραγκούλη για την βοήθεια του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού τραβούν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των τουριστών αλλά και των ίδιων των επιχειρήσεων οι οποίες προσπαθούν να προωθήσουν τον βιώσιμο τουρισμό μέσα από τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

Ο αγροτουρισμός είναι μία εναλλακτική μορφή τουρισμού πολύ διαδεδομένη σε σχέση με τις υπόλοιπες και αναπτύσσεται σε όλες τις απόμακρες, ορεινές, πεδινές και αγροτικές περιοχές. Στόχος του είναι ο περιορισμός της ερήμωσης που αντιμετωπίζουν πολλές περιοχές σε όλη την Ελλάδα, για τους αγρότες. Ο αγροτουρισμός είναι ένας πολύ σημαντικός τουριστικός τομέας καθότι βοηθά στην προαγωγή της υπαίθρου, πληροφορεί για τα οφέλη της φύσης, ηρεμεί τον άνθρωπο και προάγει την βιωσιμότητα. Ο επισκέπτης μαθαίνει να φτιάχνει στον αργαλειό, να κεντάει, να παρατηρεί ζώα και πουλιά, να δοκιμάζει το κρασί, να συμμετέχει στην παραγωγή τους. Προτείνουμε στον επισκέπτη τα δασώδη μονοπάτια, γαλήνιες λίμνες και ορμητικά ποτάμια, του προσφέρουμε την δυνατότητα για αθλήματα, περιπέτειες και τον ξεναγούμε σε παλιές εκκλησίες και μοναστήρια, πέτρινα γεφύρια και αρχαιολογικά ευρήματα, τον προσκαλούμε να συμμετέχει σε τοπικά πανηγύρια, γιορτές και έθιμα.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η ανάπτυξη τους είναι αναγκαίες όχι με σκοπό να υποκαταστήσουν τον μαζικό και μεγάλης κλίμακας τουρισμό, άλλα για να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες που προκύπτουν απ' αυτόν. Μπορεί να συγχέονται από πολλούς, η αλήθεια είναι όμως ότι τα όρια τους είναι δυσδιάκριτα και τα στοιχεία διαφοροποίησης τους ελάχιστα. Βασική προϋπόθεση όλων είναι η αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος, ενώ κάποιες μορφές φτάνουν στην πλήρη «αγροτοποίηση» του ατόμου που βρίσκεται σε διακοπές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

1.1 ΠΡΟΣΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Μια από τις κυριότερες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου είναι αυτή του τουρισμού. Ο σύγχρονος τουρισμός, που πρόδρομό του αποτελούν οι περιηγήσεις που πραγματοποιούσε ο άνθρωπος από την αρχαιότητα, τις τελευταίες δεκαετίες καθίσταται ως ένα πολυσχιδές φαινόμενο με κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και περαιτέρω διαστάσεις. Έφερε αρκετές αρνητικές επιπτώσεις στην τουριστική ανάπτυξη κυρίως λόγω της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού τουριστών, απαιτήσεων μεγάλης κλίμακας επενδύσεων και μικρής συμμετοχής της ντόπιας κοινωνίας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Με την πάροδο των χρόνων ήταν επομένως αναγκαία η διαμόρφωση μιας διαφορετικής αναπτυξιακής προσέγγισης, που θα υπολόγιζε όχι μόνο τις οικονομικές παραμέτρους αλλά και τους περιβαλλοντικούς, τους κοινωνικούς και τους πολιτιστικούς παράγοντες.

Παρά το γεγονός ότι ο τουρισμός έχει τη δυνατότητα να γίνει ένας παράγοντας ανάπτυξης και αλλαγής, όμως λόγω του τρόπου που χρησιμοποιεί τους πόρους, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί μια περιβαλλοντικά αβλαβής βιομηχανία. Ως εκ τούτου, μόνο με προσεκτικό σχεδιασμό θα έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί και να συμβάλλει σε ένα βιώσιμο τρόπο. Σύμφωνα με τον WTO (World Trade Organisation) "η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς τουριστών και των περιοχών υποδοχής, προστατεύοντας ταυτόχρονα και βελτιώνοντας τις προοπτικές για το μέλλον. Αναμένεται να οδηγήσει σε διαχείριση όλων των πόρων με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και οι αισθητικές ανάγκες και να διαφυλάσσονται παράλληλα η πολιτισμική ακεραιότητα, οι ουσιαστικές οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα, και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής (WTO, 2002).

Ο όρος «Αειφόρος Ανάπτυξη» διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1980, με τη δημοσίευση της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων. Είναι μια διαδικασία αλλαγής, κατά την οποία η αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι θεσμικές αλλαγές βρίσκονται σε αρμονία και ανυψώνουν τις τρέχουσες και μελλοντικές δυνατότητες να ικανοποιηθούν οι ανθρώπινες ανάγκες και φιλοδοξίες.

Αειφορία είναι η στρατηγική ανάπτυξης, η οποία στοχεύει να διασφαλίσει την ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών μέσα στα υφιστάμενα βιοφυσικά όρια, στη βάση της ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων και της βιώσιμης διαχείρισης και εξοικονόμησης στην χρήση των φυσικών πόρων. Στόχος της είναι να ισορροπήσει ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική προστασία σε παγκόσμιο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η διαμόρφωση νέου πρότυπου τουρισμού, αντιμέτωπου με τη μαζικοποίηση της τουριστικής διακίνησης, έχει αποκτήσει ποικίλους φανατικούς οπαδούς και υποστηρικτές σε ευρύ φάσμα κοινωνικών ομάδων και κινημάτων, που υποστηρίζουν με διαφορετικούς τρόπους την αναζήτηση της ποιότητας στο ταξίδι αλλά και τη σύνδεση της διαμονής σε ένα τόπο με την προστασία του περιβάλλοντος και της ντόπιας κουλτούρας καθώς και με την αναζήτηση ενός διαφορετικού προτύπου τοπικής ανάπτυξης.

Οι περιοχές – στόχοι όπου γίνονται προσπάθειες για την διαμόρφωση ενός προτύπου τουριστικής ανάπτυξης με βασικό χαρακτηριστικό τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι κυρίως δύο,

- αυτές που έχουν υιοθετήσει το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και
- εκείνες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια ανάπτυξης και μπορούν με τον ανάλογο προγραμματισμό να αποκτήσουν βιώσιμα κίνητρα και χαρακτηριστικά.

Ο τουρισμός δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται τομεακά και μόνον, αλλά ως μέρος ενός σύνθετου συστήματος άρρηκτα συνδεδεμένου με την εθνική και την τοπική οικονομία και παραγωγή, τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων, τη διαφύλαξη των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, το σεβασμό στις αντιλήψεις και τις συνήθειες της τοπικής κοινωνίας. Η ουσιαστική διαφορά με προηγούμενες αντιλήψεις για την τουριστική ανάπτυξη έγκειται στο ότι με τη σύγχρονη προοπτική, η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να σέβεται και να συμβαδίζει με τις εθνικές και τοπικές κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες.

Οι παράμετροι οι οποίες συντελούν στην επίτευξη μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι οι ακόλουθοι:

- Ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, με στόχο την ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ κοινωνίας, οικονομίας και περιβάλλοντος,
- Ενίσχυση όλων των μέτρων (έρευνα, εκπαίδευση, μάρκετινγκ κ.α. που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης,

- Καθιέρωση ειδικού θεσμικού πλαισίου προώθησης των διαδικασιών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και της τοπικής συμμετοχής-πρωτοβουλίας,
- Προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλλουν στην προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος,
- Χρήση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα για την τοπική τουριστική ανάπτυξη. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001).

Στην ουσία, απώτερος στόχος δεν είναι η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη, αλλά η γενικά η αειφόρος ανάπτυξη. Οι έννοιες της αειφορίας και της αειφόρου ανάπτυξης έχουν ενσωματωθεί έτσι και στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας με αποτέλεσμα να μιλάμε πλέον για αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Η διαρκής και ισόρροπη ανάπτυξη, η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη και οι βιώσιμες ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι έννοιες και όροι που χρησιμοποιούνται συχνά τελευταία, μερικές φορές κατά διαφορετικό τρόπο και σημασία. Στην περίπτωση του τουρισμού η αειφορία συναρτάται με εκείνα τα είδη τουρισμού που εναρμονίζονται με τις φυσικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές δομές μιας περιοχής, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο οικονομικό αποτέλεσμα με ταυτόχρονη προστασία-ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Τέλος, αναφορικά με τη χωρική ισορροπία, η αρχή της αειφορίας επιβάλλει τα οφέλη από τον τουρισμό να μοιράζονται σε πιο πολλές κοινωνίες, οι οποίες να μη συγκεντρώνονται σε μια στενή παράκτια λωρίδα ή μια γραφική κοιλάδα (Ανδριώτης, 2005).

1.2 Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ

Τα τελευταία χρόνια καταγράφονται σημαντικές αλλαγές στην τουριστική ζήτηση, οι οποίες επηρεάζουν ευρύτερα τα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης. Οι αλλαγές αυτές αφορούν αρχικά στα κίνητρα των τουριστών, πολλά από τα οποία σχετίζονται με το περιβάλλον, τη φύση, την τοπική παράδοση, τον αθλητισμό κ.α. ενισχύοντας τη δημιουργία εναλλακτικών προτύπων ανάπτυξης σε τουριστικές περιοχές με βασικό κριτήριο την ποιότητα.

Αυτή η διαφοροποίηση στην τουριστική ζήτηση διαφοροποιεί ορισμένες από της επιλογές των tour operators πάνω στην ανάπτυξη του τουρισμού. Αυτό δεν σημαίνει ότι

σταματούν να ενισχύουν το πρότυπο μαζικού τουρισμού. Απλώς επιδιώκουν μέσα από ειδικές πολιτικές όπως η εκπαίδευση προσωπικού, το marketing και το σχεδιασμό ειδικών προϊόντων και υπηρεσιών να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός τύπου ανάπτυξης πιο ισόρροπου με τα τοπικά δεδομένα και φιλικότερα προς το περιβάλλον. Η επιδίωξη τους αυτή καταλήγει σε ένα μοντέλο τουρισμού που πληρεί της βασικές αρχές της αειφορίας και είναι ο Εναλλακτικός Τουρισμός. Πρόκειται για μια νέα, περιβαλλοντολογικά φιλική μορφή που ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τους πόρους ενός προορισμού και για τις επιθυμίες πεπειραμένων ταξιδιωτών.

Έτσι πολλά κράτη έχουν κατευθύνει τις πολιτικές τους στην ενθάρρυνση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, για να επιλύσουν τα μακροχρόνια προβλήματα που έχει προκαλέσει η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του παρελθόντος. Ο λόγος γι αυτό είναι ότι ο εναλλακτικός τουρισμός έχει λιγότερες καταστροφικές συνέπειες στο περιβάλλον, στην κοινωνία και στον πολιτισμό των προορισμών υποδοχής τουριστών και στους ντόπιους κατοίκους, χωρίς να υποβαθμίζει τις θετικές οικονομικές επιπτώσεις.

Έτσι λοιπόν σε μια εποχή που οι επιστήμονες «κρούουν» το καμπανάκι του κινδύνου για τις αρνητικές επιπτώσεις της μόλυνσης του πλανήτη, ο «μαζικός τουρισμός» θεωρείται ένας από τους κύριους ενόχους.

Ο Εναλλακτικός τουρισμός είναι μια νέα μορφή τουρισμού, που διαφέρει από τις παραδοσιακές μορφές ως προς τα ενδιαφέροντα τα οποία εξειδικεύονται και τα κίνητρα γίνονται πιο «εξωστρεφή και ανθρώπινα». Το πρότυπο του εναλλακτικού τουρισμού, τονίζει την ανάγκη για σεβασμό στον άνθρωπο και στο περιβάλλον, αναδεικνύει τη σπουδαιότητα διαφύλαξης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και συμβάλλει στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας στον τουριστικό τομέα.(σημειώσεις Κερασιώτη-Τουρισμός και οικονομία, έτος:2004, σελ11-19). Ωστόσο δεν υπάρχει ένας ορισμός του εναλλακτικού τουρισμού αποδεκτός σε διεθνές επίπεδο από όλους εκείνους που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονται στην υπόθεση της «βιομηχανίας» του τουρισμού. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε άλλη μορφή εκτός από τον μαζικό τουρισμό αποτελεί τον εναλλακτικό τουρισμό, ο οποίος υπόσχεται στους τουρίστες κάτι διαφορετικό από το μαζικό τουρισμό ενώ άλλοι προσπαθούν να τον ταξινομήσουν, διαφοροποιώντας κυρίως τα άτομα ή τις καταστάσεις στα οποία αναφέρεται.

Υπάρχει όμως ένας αριθμός συνισταμένων του εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες είναι αποδεκτές (www.gnto.gr):

- Η πρώτη αφορά το γεγονός ότι ο εναλλακτικός τουρισμός εφαρμόζεται σε εκείνες τις μορφές τουρισμού, οι οποίες δεν καταστρέφουν το περιβάλλον και δεν επιφέρουν τις

αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί ο μαζικός τουρισμός στις περιοχές που αναπτύσσεται.

- Η δεύτερη αναφέρεται στο ότι ο εναλλακτικός τουρισμός θεωρήθηκε, μικρής κλίμακας ανάπτυξη του τουρισμού, που προέρχεται και οργανώνεται από τον τοπικό πληθυσμό ή τους τοπικούς φορείς (ενδογενούς ανάπτυξη). Ο τρόπος αυτός της ανάπτυξης αφενός επιφέρει λιγότερες αρνητικές επιπτώσεις-κοινωνικές και πολιτισμικές- και αφετέρου έχει μεγαλύτερες πιθανότητες ευνοϊκής αποδοχής από τον τοπικό πληθυσμό από ότι ο μαζικός τουρισμός.
- Η τρίτη αφορά στο γεγονός ότι μερικές μορφές τουρισμού θεωρούνται εναλλακτικές, διότι δεν εκμεταλλεύονται τον τοπικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, τα οικονομικά οφέλη από τις τουριστικές δραστηριότητες διοχετεύονται κυρίως προς τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής ή προς τις μειονεκτικές περιοχές και όχι προς τις πόλεις ή τις άλλες χώρες, όπως συμβαίνει με το μαζικό τουρισμό

Επιπλέον ο εναλλακτικός τουρισμός προσβλέπει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε δώδεκα μήνες προκειμένου να αυξηθούν τα οικονομικά οφέλη τόσο για την χώρα υποδοχής όσο και για την οικονομία στο σύνολο και φυσικά για να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας που συνδέονται με τον τουρισμό. Τέλος ο τουρισμός που δεν καταστρέφει τον πολιτισμό της κοινωνίας υποδοχής συνήθως ονομάζεται εναλλακτικός, διότι εκτός των άλλων προσπαθεί ενεργά να ενθαρρύνει το σεβασμό προς την πολιτισμική πραγματικότητα δια μέσου της εκπαίδευσης, της επιμόρφωσης και γενικότερα των οργανωμένων «συναντήσεων

Τα κύρια χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού:

- Εφαρμόζεται σε κάθε τουριστική δραστηριότητα
- Εξισορροπεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες-περιβάλλον-πόρους
- Υποστηρίζει διαχρονικά τη βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας
- Αποτρέπει το μοντέλο υπερσυγκέντρωσης σε μια τουριστική περιοχή
- Προστατεύει την πολιτιστική κληρονομιά και κουλτούρα της περιοχής
- Στοχεύει στα μακροχρόνια και όχι τα βραχυχρόνια οφέλη
- Συντονίζει τις αρμοδιότητες των φορέων για την αποφυγή συγκρούσεων συμφερόντων
- Μειώνει τις επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στο περιβάλλον
- Λειτουργεί συμπληρωματικά στις ήδη υπάρχουσες τουριστικές δραστηριότητες

- Εφαρμόζει την αρχή της χωρητικότητας (δηλαδή πόσο αριθμό τουριστών μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πόσες τουριστικές δραστηριότητες χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις, το μέγεθος των αντοχών των φυσικών πηγών και την ισορροπία μεταξύ της ικανοποίησης των τουριστών και των ντόπιων φυσικών πόρων)

Για την καταπολέμηση σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα ο τουρισμός σε πολλές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, μεταξύ των οποίων και το πρόβλημα της εποχικότητας, οι πολιτικές τους εξουσίες και ειδικότερα οι αρμόδιοι για τον τουρισμό στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα αναπτύσσουν διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες κάτω από προϋποθέσεις μπορούν να δώσουν διέξοδο στα αδιέξοδά τους. Σύμφωνα με τους Ηγουμενάκη, Κραβαρίτη, Λύτρα, (1998), οι πιο γνωστές και ευρύτερα διαδεδομένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε εναλλακτικό τουρισμό είναι:

- Γενικός τουρισμός ή τουρισμός διακοπών-αναψυχής
- Μορφωτικός τουρισμός
- Τουρισμός εκθέσεων
- Τουρισμός υγείας
- Αθλητικός τουρισμός
- Αστικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας
- Οικογενειακός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Χιονοδρομικός τουρισμός και τουρισμός χειμερινών αθλημάτων
- Τουρισμός παραχείμασης
- Ορεινός-ορειβατικός τουρισμός
- Αγροτουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Χρονομεριστικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Επιλεκτικός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Οικολογικός τουρισμός
- Λαϊκός τουρισμός

- Κοσμοπολίτικος τουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός
- Τουρισμός αναπήρων
- Φυσιολατρικός- περιπατητικός τουρισμό
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Θεραπευτικός – Ιαματικός τουρισμός

1.3 Ο ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο μαζικός τουρισμός είναι διαφορετικός από τον εναλλακτικό τουρισμό, αφού ο πρώτος “τρέφει” αρνητικές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς, όπως στο περιβάλλον, σε αντίθεση με τον δεύτερο που προστατεύει το περιβάλλον και προσπαθεί να το διατηρήσει “ακέραιο” και για τις επόμενες γενιές.

Για το λόγο ότι ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από συγκέντρωση της προσφοράς και της ζήτησης στο χώρο και στο χρόνο και με λιγότερη ευαισθησία στους εγχώριους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, εξ’ αιτίας του εντατικού τύπου της τουριστικής ανάπτυξης και της συμπεριφοράς των τουριστών και της συμπεριφοράς των τουριστών που προσελκύονται από φθηνές αγοραστικές επιλογές (Cocossis 1996, Coccosis & Parpairis 1996, Pearce 1989) θεωρείται από πολλούς ως τουρισμός με πολλές αρνητικές επιπτώσεις (Ανδριώτης 2006). ως εκ τούτου ο μαζικός τουρισμός θεωρείται υψηλών επιπτώσεων και ο εναλλακτικός χαμηλών (Weaner 1998). Με άλλα λόγια, ο μαζικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μια παλιομοδίτικη μορφή τουρισμού και ο εναλλακτικός ως μία νέα, που εμπεριέχει αξίες, σέβεται το περιβάλλον, τα πολιτισμικά μνημεία και τις παραδόσεις, δημιουργεί περισσότερες ευκαιρίες για τον ντόπιο πληθυσμό ενώ ταυτόχρονα ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις, προσδίδοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους πόρους που διαθέτει ένας προορισμός και στις επιθυμίες πεπειραμένων ταξιδιωτών που θέλουν να βιώσουν αυθεντικές εμπειρίες (Jarriluoma 1992; Room 1993, 1994) (Ανδριώτης, 2006). Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι ο “μαλακός” τουρισμός και ο μαζικός τουρισμός είναι ο “σκληρός” τουρισμός. Τα αντίστοιχα μαλακά και σκληρά χαρακτηριστικά τα οποία προσδιορίζουν σαφέστερα τη φύση του εναλλακτικού και του μαζικού τουρισμού, αντιπαραθέτονται

παρακάτω σε αντιστοιχία με τις διάφορες εκδηλώσεις της τουριστικής δραστηριότητας (Σφακιανάκης, 2000).

Για να ολοκληρωθεί η σύγκριση μεταξύ εναλλακτικού και μαζικού τουρισμού πρέπει να τονιστεί και η διαφορετικότητα των απόψεων για τις μορφές αυτές του τουρισμού, των τουριστών, των τουριστικών επιχειρηματιών και των δημόσιων τουριστικών φορέων, οι οποίοι και βλέπουν από διαφορετική σκοπιά τα αντίστοιχα τουριστικά προϊόντα. Οι τουρίστες προτιμούν τη μια ή την άλλη μορφή τουρισμού ανάλογα με τις τουριστικές τους ανάγκες, τις γνώσεις τους, τις επιδράσεις που δέχονται και την οικονομική τους δυνατότητα χωρίς να υποστηρίζουν ιδιαίτερα τον εναλλακτικό ή τον μαζικό τουρισμό (Σφακιανάκης, 2000).

Αντίθετα οι τουριστικοί επιχειρηματίες υποστηρίζουν το μαζικό τουρισμό γιατί αναζητούν το μεγαλύτερο κέρδος στις μαζικές πωλήσεις των τουριστικών προϊόντων. Και είναι αυτοί που πράγματι δημιούργησαν, ανέπτυξαν και μεγέθυναν τον μαζικό τουρισμό που ακολουθεί τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς. Οι δημόσιοι φορείς τουρισμού αν και “κόπτονται” για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού και χρηματοδοτούν πολλές μορφές του, στην πραγματικότητα αποτελούν το δεύτερο μετά τους τουριστικούς επιχειρηματίες στήριγμα του μαζικού τουρισμού γιατί αποφέρει μεγάλα οφέλη, συναλλαγματικά ή φορολογικά που μπορεί να χρησιμοποιήσει η πολιτεία κατά το δοκούν. Η πολιτεία είναι άλλωστε, ο μεγάλος χορηγός, που με τα δάνεια ευκαιρίας που χορήγησε, τις φορολογικές απαλλαγές και τα κίνητρα της τουριστικής ανάπτυξης που καθιέρωσε, έθεσε τα θεμέλια του μαζικού τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ

Έχουν χρησιμοποιηθεί πολλοί όροι για τη μεταφορά της ιδέας του αγροτουρισμού. Η έννοια του όρου «Αγροτουρισμός» στην Ευρώπη ποικίλει από χώρα σε χώρα. Στην Φινλανδία ο όρος «Αγροτουρισμός» περιλαμβάνει τις διακοπές σε ενοικιαζόμενες κατοικίες στην επαρχία. Στην Ουγγαρία γίνεται η χρήση του όρου «χωριάτικος τουρισμός» που εννοεί τις διακοπές σε χωριά και ενοικιαζόμενα δωμάτια ή σπίτια. Αντίθετα, στην Σλοβενία ο όρος αναφέρεται στις διακοπές σε οικογενειακά αγροκτήματα, όπου οι επισκέπτες συμμετέχουν σε αγροτικές δραστηριότητες και διαμένουν σε ξεχωριστούς ξενώνες στο αγρόκτημα ή μαζί με την αγροτική οικογένεια που τους φιλοξενεί (<http://www.traveldailynews.gr>).

Όσον αφορά την έννοια του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού είναι μια ήπια και βιώσιμη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται στην ύπαιθρο.

Στη διεθνή τουριστική βιβλιογραφία συναντάμε πολλές φορές τις έννοιες γεωργικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου και αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός οι οποίες πολλές φορές συγχέονται μεταξύ τους εννοιολογικά. Γεωργικός τουρισμός (agricultural tourism) είναι ο τουρισμός όπου οι τουρίστες διαμένουν σε ένα αυθεντικό γεωργικό σπίτι (φάρμα ή ράντζο) και ζουν μαζί με γεωργούς, τρώνε μαζί τα ίδια φαγητά και συμμετέχουν ενεργά ή σαν παρατηρητές στις γεωργικές δουλειές. Το είδος αυτό αναφέρεται σε αγροτικές περιοχές που καλλιεργούνται, στη γεωργία και στη γεωργική ζωή. Αντίθετα, ο αγροτικός τουρισμός (Agrotourism) όπως ειπώθηκε προηγουμένως είναι μια ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης που αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές με τη συμμετοχή των τουριστών σε αγροτικές δραστηριότητες. Ο αγροτικός τουρισμός ή Αγροτουρισμός και ο γεωργικός τουρισμός αναφέρονται συχνά με τον αγγλικό όρο «rural tourism» που σημαίνει αγροτικός ή εξοχικός τουρισμός. Όμως, εξοχικός τουρισμός σημαίνει και υπαίθριος και γι' αυτό συγχέονται. Υπαίθριος τουρισμός είναι ο τουρισμός που αναφέρεται σε περιοχές εκτός κατοικημένων περιοχών στο σύνολο της εξοχής, όπου υπάρχουν και αγροί που καλλιεργούνται, και άλλες περιοχές που δεν καλλιεργούνται όπως βουνά, δάση. Δηλαδή, θεωρείται κάθε μορφή τουρισμού που μπορεί να εκδηλωθεί στην ύπαιθρο. Ως ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει τον

γεωργικό, τον αγροτικό και άλλες μορφές τουρισμού όπως π.χ. τον αθλητικό τουρισμό. Όμως, ο τουρισμός υπαίθρου μπορεί να εκδηλωθεί και σε περιοχές που εκδηλώνεται ο γεωργικός και ο αγροτικός τουρισμός.

Ουσιαστικά, ο αγροτουρισμός είναι μια αναπτυξιακή διαδικασία και μια ήπια μορφή τουρισμού που εντάσσεται σε διεθνές κλίμακα στις εναλλακτικές μορφές του τουρισμού και δεν επεμβαίνει στο περιβάλλον και στους φυσικούς πόρους με τρόπο που να τα αλλοιώνει. Παρέχει στον επισκέπτη την ευκαιρία να κάνει τις διακοπές του σ' ένα ήσυχο περιβάλλον, κοντά στη φύση και στους κατοίκους του χωριού που είναι ακόμα δεμένοι με τη γη και την παράδοση. Μπορεί να γνωρίσει από κοντά τα ήθη και τα έθιμα της ελληνικής υπαίθρου αλλά ιδιαίτερα μπορεί να χαρεί τη ζεστή ανθρώπινη φιλοξενία και την αυθόρμητη καλοσυνάτη συμπεριφορά τους.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται με γοργό ρυθμό στη χώρα μας αλλά και στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό συμβαίνει λόγω της πολιτικής που έχει ακολουθηθεί στον τομέα του τουρισμού αλλά και της επιθυμίας των ανθρώπων να κάνουν διακοπές στη φύση. Η καθημερινότητα και οι δύσκολες συνθήκες ζωής των μεγαλουπόλεων, δημιουργούν στους ανθρώπους την ανάγκη να βρεθούν κοντά στη φύση για να απολαύσουν τη γαλήνη και το διαφορετικό τρόπο ζωής που τους προσφέρει η ελληνική ύπαιθρος.

Ο αγροτουρισμός ως μια εναλλακτική μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολύ - δραστηριότητας στο αγροτικό χώρο έχει τους εξής στόχους:

- Να γνωρίσει ο τουρίστας – επισκέπτης τις αγροτικές περιοχές, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά τους, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων.
- Να φέρει τον τουρίστα – επισκέπτη κοντά στη φύση, να γνωρίσει την απομακρυσμένη πολιτιστική κληρονομιά και την παράλληλη αξιοποίηση της. Καθώς και να έρθει σε επαφή με τις δραστηριότητες της υπαίθρου, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί, να νοιώσει την χαρά της ανακάλυψης, της περιήγησης και της γνώσης.
- Να συμβάλλει στην κοινωνική και αειφόρο ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, κινητοποιώντας τις παραγωγικές, αναπτυξιακές και πολιτισμικές δυνάμεις του χώρου.

- Να κινητοποιήσει ιδιαίτερα ως φορείς του αγροτουρισμού και της αγροτουριστικής ανάπτυξης, τους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης και τους τοπικούς συνεταιρισμούς.
- Εφόσον η ύπαρξη του αγροτουρισμού αποτελεί σημαντικό ρόλο για να δημιουργηθούν έργα υποδομής, πρέπει να συμβάλλει στην περιφερειακή ανάπτυξη.
- Να συντελέσει στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών και οικολογικών επιβαρύνσεων.
- Να γνωρίσει και να διαδώσει προϊόντα που προέρχονται από την οικοτεχνία και την χειροτεχνία της περιοχής.
- Να συμβάλλει στην άνοδο του οικονομικού επιπέδου του αγροτικού χώρου με τη συμπλήρωση του εισοδήματος των κατοίκων από τον τουρισμό (Βενετσανοπούλου, 2006).

Ο αγροτουρισμός έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί ένα από τα αποτελεσματικότερα εργαλεία για τη μακροπρόθεσμη διατήρηση της ταυτότητας ενός τόπου όταν είναι σωστά σχεδιασμένος και οργανωμένος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην τουριστική ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας περιοχής αποτελούν τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά που στηρίζονται στην διατήρηση και ανάδειξη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων της (<http://www.agrotour.gr>).

Σε επιχειρηματικό επίπεδο, ο αγροτουρισμός αποτελεί τον συνδετικό κρίκο του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα με τον τριτογενή. Πιο συγκεκριμένα, της παραγωγής των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και της μεταποίησης με την παροχή υπηρεσιών και τον τουρισμό. Έτσι δημιουργεί, στηρίζει και ενδυναμώνει την τοπική αγορά, αφού παρέχει νέες θέσεις εργασίας, ένα συμπληρωματικό εισόδημα στις αγροτικές οικογένειες και προσπαθεί να συγκρατήσει τον πληθυσμό στην ύπαιθρο (<http://www.agrotour.gr>).

Αξίζει να αναφερθεί ότι πολύ σημαντικός θεωρείται ο ρόλος των Γυναικείων Συνεταιρισμών τόσο σε επίπεδο παραγωγής προϊόντων, όσο και σε επίπεδο παροχής φιλοξενίας. Σε όλη την Ελλάδα οι Γυναικείοι Συνεταιρισμοί παρασκευάζουν και πωλούν τα προϊόντα του τόπου τους, διατηρώντας έτσι τις πατροπαράδοτες συνταγές αλλά και τις παλιές τεχνικές και χειροτεχνίες που κληροδοτήθηκαν από γενιά σε γενιά. Επιπλέον στους περισσότερους συνεταιρισμούς λειτουργούν παράλληλα εκθετήρια προς πώληση των

προϊόντων. Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα ξεκίνησε και συνεχίζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό του ως μια γυναικεία υπόθεση, κατέχοντας έτσι μια πρωτιά (<http://www.in.gr>).

Οι κατηγορίες των επιχειρήσεων που εντάσσονται στον αγροτουρισμό και τις οποίες ενδιαφέρει η ανάπτυξη του είναι επιγραμματικά οι παρακάτω:

- Παραδοσιακά καταλύματα.
- Παραδοσιακά εστιατόρια και καφεενεία.
- Παραγωγούς και εμπόρους τοπικών προϊόντων.
- Τουριστικά γραφεία που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση ή την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.
- Κάθε είδους μουσεία.
- Συλλόγους (Φυσιολατρικούς, Πολιτιστικούς κτλ.).
- Συνεταιρισμούς (Αγροτικούς, Γυναικείους κτλ.).
- Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- Εκπαιδευτικά Ιδρύματα / σχολεία.
- Εργαστήρια λαϊκής τέχνης.
- Κάθε κάτοικο – επαγγελματία της περιοχής που αναπτύσσονται οι δραστηριότητες του αγροτουρισμού.

Όσον αφορά τον τουρίστα – επισκέπτη, ο αγροτουρισμός θεωρείται μια διαδικασία που προβάλλει μια μορφή ταξιδιού που έχει σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση και βασίζεται στην γνωριμία του με την τοπική κουλτούρα, ιστορία και καθημερινότητα. Μια συνολική εμπειρία κατά την οποία ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με τον ντόπιο τρόπο ζωής και συνδυάζει την αναψυχή με την ενημέρωση και την ευαισθητοποίησή του για τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, ιστορικά, και άλλα θέματα της εκάστοτε περιοχής (<http://www.agrotour.gr>).

Τα κύρια χαρακτηριστικά του αγροτουριστικού προϊόντος είναι:

- Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η γνωριμία με τα χαρακτηριστικά φυσικά τοπία, τα τοπία φυσικού κάλλους, την πανίδα και τη χλωρίδα των εκάστοτε περιοχών. Αγροτικές περιοχές που περιλαμβάνουν υγροβιότοπους μπορούν να συνδυάσουν την αγροτουριστική δραστηριότητα με το λεγόμενο "τουρισμό των υγροβιότοπων" (δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, κτλ.).
- Η επαφή και η γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.
- Η παρατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και η πιθανή συμμετοχή των τουριστών σε αυτές.
- Η προσφορά διαφοροποιημένων και υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων (π.χ. προσφορά βιολογικών παραδοσιακών προϊόντων, προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης, προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης).
- Η άσκηση διάφορων τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο, όπως ανεμόπτερο πλαγιάς, ορειβασία, πεζοπορία, κτλ. (http://www.keta-de.gr/docs/Enall_tour.pdf).

Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο αγροτουρισμός στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών είναι τα εξής:

- Η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και ως επακόλουθο συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Αυτό το πλεονέκτημα έχει ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική μείωση του πληθυσμού και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία αυτών των θέσεων εργασίας παίζει καθοριστικό ρόλο για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.
- Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, που εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συντελούν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων.
- Η προώθηση των γεωργικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με το γεωργικό τομέα.
- Ο αγροτουρισμός είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Είναι μια μορφή τουρισμού που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Δηλ. συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων, όσο και των

επισκεπτών, στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού (http://www.keta-de.gr/docs/Enall_tour.pdf)

Όμως, όταν η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δεν είναι συμβατή με τις αρχές της αιφορικής διαχείρισης, προκύπτουν δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Στην περίπτωση αυτή, οι επιπτώσεις αναφέρονται

- Στην άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε βάρος της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, που προξενεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.
- Στον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές εις βάρος της αγροτικής ζωής. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις εγκαταλείπονται οι αγροτικές εργασίες για χάρη ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους.
- Στην αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών στις περιπτώσεις που ο αγροτουρισμός ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά "πρότυπα" των περασμένων δεκαετιών (<http://www.anthropos.gr>).

2.2 ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΑΣΧΟΛΗΘΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ

Για να κρατήσουμε τον κόσμο στην ύπαιθρο, να τονώσουμε την αγροτική ζωή, να ενισχύσουμε το οικονομικό εισόδημα. Για να σταματήσουν να ερημώνουν τα ορεινά χωριά και οι μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας που για διάφορους λόγους δεν είχαν μέχρι πρόσφατα ευκαιρία ανάπτυξης και αξιοποίησης, για να κρατήσουμε τους νέους στον τόπο τους και να τους δώσουμε αδιέξοδο από την ανεργία.

Δεν είναι τυχαίο ότι η πολιτική ανάπτυξης του αγροτουρισμού αποτελεί κεντρική κατευθυντήρια πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως απάντηση στα ζητήματα της πολυλειτουργικής γεωργίας, της ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος, της περιφερειακής ανάπτυξης, της προστασίας του περιβάλλοντος, του αιτήματος του σύγχρονου ανθρώπου για

την ποιότητα ζωής. Αυτό το μοντέλο ανάπτυξης που πολλοί «εταίροι» μας στην Ευρωπαϊκή οικογένεια έχουν υλοποιήσει εδώ και δεκαετίες στην Γαλλία, την Ιταλία, την Αυστρία, υπήρξε η απάντηση στην ερήμωση της περιφέρειας και στη μείωση του αγροτικού εισοδήματος. Σήμερα υπολογίζεται ότι το 70% των Αμερικανών, Αυστραλών, Αυστριακών και Γερμανών και όχι πολύ μικρότερο ποσοστό των κατοίκων των υπολοίπων χωρών του ΟΟΣΑ κάνουν σε ετήσια βάση αγροτουρισμό.

Με τον αγροτουρισμό, πετυχαίνουμε την παραμονή των κατοίκων στις περιοχές τους, την διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την ανακαίνιση σπιτιών και αρχοντικών που αφέθηκαν στον χρόνο. Μέσω του αγροτουρισμού προβάλλεται η πολιτιστική κληρονομιά, η μοναδικότητα της κάθε περιοχής που χάνεται και διαβρώνεται. Σήμερα υπάρχουν περί τις 5.000 ορεινές περιοχές που αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο, είτε να εξαφανιστούν ολοκληρωτικά, λόγω της αραιοκατοίκησης που συνδέεται με την μεγάλη ηλικία, είτε να αποκτήσουν ένα εντελώς νέο πληθυσμό που τυχαίνει να φτάσει εκεί σαν μετανάστης από κάποια άλλη χώρα, κινδυνεύοντας έτσι να χαθεί ένα μεγάλο κομμάτι ιστορικής συνέχειας. Σε συνδυασμό με την ανάγκη να συγκροτήσουν τις δυναμικές τους, σε μια διαδικασία ευαισθητοποίησης και αναστροφής πορείας δραστηριοποίησης των νέων ανθρώπων, ο αγροτουρισμός θα αποτελέσει το μεγάλο κίνητρο. Παράλληλα δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι, αποτελεί μια ευκαιρία προσέγγισης των κατοίκων της Ευρώπης, καθώς και των κοινωνιών που αναπτύσσονται στα πλαίσια αυτά παρ' όλες τις διαφορετικές πολιτισμικές και θρησκευτικές παραδόσεις. Τώρα που τα σημάδια κορεσμού του κλασικού μοντέλου τουρισμού έχουν αρχίσει να γίνονται εμφανή και τα οφέλη άρχισαν να ισοσκελίζουν τα προβλήματα, είναι φανερό πως πρέπει να αναζητήσουμε νέες διεξόδους και μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης. Σήμερα αρχίζει να γίνεται συνείδηση ότι η ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού και ιδιαίτερα ο αγροτουρισμός, που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία του σεβασμού στον άνθρωπο και στο περιβάλλον είναι η πλέον κατάλληλη μορφή τουρισμού που συμβάλλει στην καλύτερη γνωριμία και επικοινωνία των κατοίκων της Ευρώπης, στην διαπαιδαγώγηση των πολιτών ως προς την ανεκτικότητα της όποιας διαφοράς τους και την προστασία των φυσικών πόρων της ηπείρου.

Η Ελλάδα δεν θα σταματήσει να είναι συνυφασμένη με τον μαζικό τουρισμό, αλλά όμως διαθέτει εξαιρετικούς και ποικίλους τουριστικούς πόρους που μπορούν να αξιοποιηθούν και να αναδείξουν ένα νέο εναλλακτικό πρόσωπο, ένα ήπιο τουριστικό μοντέλο, ένα ποιοτικό προϊόν προσανατολισμένο σε ένα εξίσου ποιοτικό τμήμα της αγοράς.

Ο αγροτουρισμός δεν είναι απλώς μια μορφή τουρισμού. Είναι μια διαφορετική προσέγγιση στον τρόπο ζωής, μια νέα πραγματικότητα, ένα όραμα (<http://agrotourism.wordpress.com>).

2.3 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Για τον προσδιορισμό των κριτηρίων επιλογής περιοχών ανάπτυξης (Λογοθέτης, 1988), του αγροτουρισμού σε μια χώρα καθοριστικό ρόλο παίζει ο βαθμός ανάπτυξης της ίδιας της χώρας. Στις αναπτυγμένες χώρες τα κριτήρια επιλογής έχουν κυρίως ιδεολογικό περιεχόμενο, διότι με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού επιδιώκεται η ικανοποίηση μιας καινούριας ζήτησης διακοπών, η τουριστική χρήση του περιβάλλοντος και η ανάγκη προσφοράς μιας συμπληρωματικής δραστηριότητας στην επιχείρηση της γεωργικής εκμετάλλευσης. Ενώ, στις αναπτυσσόμενες χώρες π.χ. η Ελλάδα τα κριτήρια επιλογής έχουν κυρίως κοινωνικό περιεχόμενο, αφού επιδιώκεται η βελτίωση του οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου του πληθυσμού τους.

Κάποια βασικά κριτήρια για την επιλογή περιοχών ανάπτυξης αγροτουρισμού (Λογοθέτης, 1988), είναι τα εξής:

- Εθνικό κριτήριο

Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό τονίζεται η εθνική διάσταση της προβληματικότητας της περιοχής και μέσα από αυτήν να βγει η λαϊκή συναίνεση, η οποία είναι απαραίτητη για κάθε ευνοϊκή επιλογή. Δηλ. η Ελλάδα πρέπει να έχει γνώση της προβληματικής κατάστασης της περιοχής για να συναινέσει σε τυχόν θυσίες που κληθεί να κάνει γι' αυτήν. Π.χ. στην περίπτωση των παραμεθωρίων περιοχών όπου εθνικοί λόγοι επέβαλλαν την θέσπιση ευνοϊκών αναπτυξιακών κινήτρων.

- Δημογραφικό κριτήριο

Η δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος οδηγεί βραχυπρόθεσμα στη συγκράτηση του εγχώριου οικονομικά ενεργού πληθυσμού στον τόπο καταγωγής του. Οι νέες θέσεις εργασίας στον αγροτικό χώρο, ως αποτέλεσμα άσκησης τουριστικής δραστηριότητας, παρέχουν στους

νέους αγρότες και στις γυναίκες του αγροτικού χώρου τη δυνατότητα εμπλοκής τους στο παραγωγικό σύστημα.

- Οικονομικό κριτήριο

Πρωταρχικός στόχος του αγροτουρισμού είναι η δυνατότητα απόκτησης συμπληρωματικού εισοδήματος, που επιτυγχάνεται τόσο μέσα από τη διαχείριση της αγροτουριστικής μονάδας, όσο και μέσα από την πώληση των τοπικών προϊόντων χειροτεχνίας και ειδών διατροφής, που παράγονται και διατίθενται από τους αγρότες ατομικά ή συλλογικά (μέσω αγροτουριστικών συνεταιρισμών). Όσον αφορά τον τουρίστα, του παρέχεται η δυνατότητα οικονομικών διακοπών

- Κριτήριο εντοπιότητας

Αναφέρεται στην εντοπιότητα του επιχειρηματία και πιο συγκεκριμένα στο γεγονός ότι ο αγροτουρισμός είναι απαραίτητο να μην πέσει σε «ξένα χέρια» και μάλιστα σε επίπεδο ιδιοκτησίας (που θεωρείται ο πιο ισχυρός δεσμός σύνδεσης του αγρότη με τη γη του στον τομέα των καταλυμάτων φιλοξενίας). Είναι καλύτερο οι δραστηριότητες του τουριστικού κυκλώματος να ανήκουν στο γηγενή πληθυσμό, είτε έμμεσα με τη συμμετοχή του σε συλλογικές κοινωνικές μορφές δράσης (συνεταιρισμοί, κοινοπραξίες), είτε άμεσα (προσωπικές επιχειρήσεις).

- Κριτήριο προσπελασιμότητας

Η προσπελασιμότητα της περιοχής παίζει πολύ σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Το κριτήριο αυτό επιβάλλεται να εξετάζεται από δυο παραμέτρους: την ίδια δυνατότητα προσπέλασης και την προσπελαστική δυναμικότητα της περιοχής. Όσον αφορά την πρώτη παράμετρος η περιοχή είναι απαραίτητο να έχει όλη την υποδομή για να είναι προσπελάσιμη (δηλ. δρόμοι, συγκοινωνιακά μέσα κτλ.) Κανένας τουρίστας δεν θα επιλέξει κάποιο προορισμό με ταλαιπωρίες. Ενώ, η δεύτερη παράμετρος αναφέρεται στην δυναμική έλξη των τουριστών. Αυτή η έλξη μπορεί να οφείλεται στη φήμη ή τα ενδιαφέροντα που έχει ένας τόπος, στην εφαρμογή οικονομικών κινήτρων (μειωμένα ή δωρεάν εισιτήρια) και αν βρίσκεται κοντά σε αστικά ή τουριστικά κέντρα.

- Περιβαλλοντολογικό κριτήριο

Το περιβαλλοντολογικό κριτήριο είναι πρωταρχικής σημασίας. Ο αγροτουρισμός στηρίζεται στην ορθολογική αξιοποίηση των πόρων του περιβάλλοντος. Ως πόροι του

αγροτικού περιβάλλοντος νοούνται τόσο η φύση και ο πολιτισμός, όσο και ο ανθρώπινος παράγοντας. Η αξιολόγηση και στη συνέχεια η αξιοποίηση των πόρων αυτών δίδουν τη δυνατότητα παράλληλης ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού (όπως π.χ. αγροτουρισμός και ορεινός τουρισμός). Ο αγροτουρισμός σέβεται τον περιβάλλοντα χώρο και η κατασκευή κτισμάτων του γίνεται σε μικρή κλίμακα.

- Κοινωνικό κριτήριο

Η άνοδος του βιοτικού και κοινωνικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής, καθώς και η δημιουργία ευκαιριών συμμετοχής τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελούν σημαντικούς στόχους που καταξιώνουν τον κοινωνικό ρόλο του αγροτουρισμού. Ο αγροτουρισμός δίνει την ευκαιρία στο σύγχρονο άνθρωπο να βρεθεί για λίγο σε ένα φιλικό περιβάλλον να έρθει σε επαφή με τους ανθρώπους του μόχθου, να κατανοήσει και να αναγνωρίσει το ρόλο του αγρότη μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

- Συναινετικό κριτήριο

Ένα εξίσου σημαντικό κριτήριο θεωρείται το συναινετικό αφού είναι απαραίτητη η συναίνεση του γηγενή πληθυσμού στην επιλογή της περιοχής του για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Η συναίνεση επιβάλλεται επειδή δεν θα υπάρξουν πιθανότητες επιτυχίας αλλά και λόγω του νέου προτύπου ζωής που θα φέρει ο τουρισμός στην παραδοσιακή κλειστή κοινωνία του χωριού. Όμως η συναίνεση πρέπει να είναι ουσιαστική. Έτσι πρέπει να προηγηθεί πλήρης ενημέρωση του γηγενούς πληθυσμού, όχι μόνο για τα οφέλη που έχει ο τουρισμός αλλά και για τις θυσίες ή στερήσεις που πιθανώς κληθεί να κάνει ή να υποστεί για χάρη του.

- Παρεμβατικό κριτήριο

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στις επιλεγμένες περιοχές πρέπει να βρίσκεται υπό κοινωνικό έλεγχο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μπορεί μερικές αυτοδύναμες περιοχές να αναπτύξουν αυτή τη μορφή τουρισμού αυτόνομα με τα γνωστά κριτήρια της αγοράς και με τις γνωστές παραμορφωτικές συνέπειες που αλλοιώνουν το χαρακτήρα και το περιεχόμενο του αγροτουρισμού σε όλες του τις εκφάνσεις. Κατά συνέπεια, χρησιμοποιείται το παρεμβατικό κριτήριο σαν ανάγκη διαφύλαξης και προστασίας μιας εθνικής κληρονομιάς. Η αυτόνομη αυτή ανάπτυξη επιβάλλεται να τιθασευτεί και να υποχρεωθεί να ακολουθήσει τους κανόνες του κοινωνικού ελέγχου για να διατηρηθεί η φυσιογνωμία του ελληνικού χώρου.

2.4 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Για να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός συντρέχουν πολλές προϋποθέσεις (http://kallithea.hua.gr/epixeirein/dihmerida1/Sdrali_17.03.2005.pdf). Σύμφωνα με τον Pevetz (1990 στον Bubendorf, 1993), για να υπάρξουν πιθανότητες αγροτουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να τηρηθεί ένα ευρύ φάσμα προϋποθέσεων. Κάποιες από αυτές είναι προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν στο φυσικό χώρο, ενώ άλλες θα πρέπει να πληρούνται από διάφορες κοινωνικές ομάδες. Ο Bubendorf (1993) κατέγραψε τις παρακάτω πιο σημαντικές προϋποθέσεις:

- Ένας ελκυστικός χώρος (φυσικός και πολιτιστικός) – ομορφιά του τοπίου.
- Μια επαρκώς δομημένη γη, καλά διατηρημένη από την οικογενειακής μορφής γεωργία.
- Η γεωργία μεσαίας ή χαμηλής έντασης, μικτή γεωργία με κτηνοτροφία.
- Η πλεονεκτική θέση της αγροτικής κατοικίας.
- Οι ευρύχωροι οικιακοί χώροι, που να υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν για αγροτουριστικούς σκοπούς, χωρίς να απαιτούνται νέες μεγάλες επενδύσεις.
- Ένας πρόσθετος άνετος χώρος για τους φιλοξενούμενους, που είτε ήδη υπάρχει, είτε να υφίσταται η δυνατότητα να κατασκευαστεί μόνο με μικρές επενδύσεις.
- Η ελάχιστη απαιτούμενη τουριστική υποδομή (δρόμοι, τηλέφωνα, καταστήματα, εστιατόρια κ.ά.)
- Ένας ελκυστικός ψυχαγωγικός εξοπλισμός, είτε στην αγροτική εκμετάλλευση, είτε στην περιοχή.
- Ένα επαρκές οικογενειακό εργατικό δυναμικό.
- Τιμές που να είναι αποδεκτές από τους τουρίστες και σταθερές σε σχέση με την ποιότητα του αγροτουριστικού προϊόντος.
- Η ευαισθησία και φιλοξενία από την αγροτική οικογένεια, αλλά και η διατήρηση της δικής της ταυτότητας.
- Η επιχειρησιακή δυνατότητα στην κοινότητα και στην περιοχή.
- Τα εξωτερικά ερεθίσματα και οι εμπνεύσεις (έξω από το χώρο του τουρισμού ή της γεωργίας, έξω από την περιοχή ή και από τη χώρα κτλ.).
- Η ύπαρξη μιας δυνατής τοπικής κεντρικής ομάδας που να ενδιαφέρεται πραγματικά για την αγροτουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

- Η επαγγελματική παροχή συμβουλών από μία καλά οργανωμένη υπηρεσία marketing.
- Μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή προσέγγιση (π.χ. η συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών της περιοχής στη διαδικασία).
- Η προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος.
- Η επαρκής υποστήριξη από το δημόσιο τομέα.
- Η ισχυρή συμφωνία του πληθυσμού ώστε να υποστηρίζεται η αναπτυξιακή διαδικασία.
- Η αντοχή του επιχειρηματία - αγρότη αλλά και ολόκληρης της οικογένειάς του.
- Η γνώση, ως ένα βαθμό, ορισμένων βασικών ξένων γλωσσών.
- Η συνεργασία των αγροτών της περιοχής.
- Η γνώση εφαρμοσμένων μαθηματικών, πληροφορικής και λογιστικής.

Φυσικά, δεν είναι εφικτό μία περιοχή να πληροί όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις. Όμως, όσο περισσότερες από αυτές πληρούνται, τόσο πιο επιτυχής είναι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη συγκεκριμένη περιοχή.

2.5 ΒΑΣΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΜΙΑΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Πριν προβεί ο μελλοντικός επιχειρηματίας στις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να αποκτήσει τη δική του αγροτουριστική επιχείρηση, θα πρέπει να λάβει υπόψη του τα κυριότερα στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του αγροτουρισμού και τα οποία είναι (Λογοθέτης, 1988; Βαφειάδης κ.ά., 1992; ΕΟΤ/Μανώλογλου, 1993):

- **Η προσωπική αξιολόγηση.** Στην αρχική αυτή φάση ο νέος επιχειρηματίας θα πρέπει να αξιολογήσει τον εαυτό του και να κάνει την αυτοκριτική του, εκτιμώντας τις ικανότητές του, τα δυνατά και αδύνατα σημεία του χαρακτήρα του και τις βελτιώσεις που μπορεί να κάνει σε
- **Η ενημέρωση.** Η ενημέρωση του μελλοντικού επιχειρηματία από ανθρώπους που ασχολήθηκαν ή ασχολούνται με τον αγροτουρισμό. Αυτό αποτελεί ένα σημαντικό και απαραίτητο βήμα για την υλοποίηση μιας αγροτουριστικής επιχείρησης, διότι

μπορεί να ενημερωθεί για τα πιθανά προβλήματα που θα αντιμετωπίσει στη δουλειά του, τις πηγές χρηματοδότησης και τα κίνητρα που παρέχονται κτλ. Γενικά, η ενημέρωση γύρω από την οργάνωση και τη διοίκηση μιας επιχείρησης θα ωφελήσει το ξεκίνημα αλλά και την αποτελεσματικότητά της.

- **Η ανάπτυξη της ιδέας και η αξιολόγηση της αγοράς.** Ο μελλοντικός επιχειρηματίας πρέπει να προσδιορίσει την πιθανή αγορά, τους πιθανούς αγοραστές αλλά και τις προδιαγραφές που θα έχουν τα προϊόντα του. Οι προδιαγραφές περιλαμβάνουν την ποιότητα και την ποσότητα των προϊόντων, τα χαρακτηριστικά τους, τις τιμές κτλ. Είναι επίσης σημαντικό να διερευνηθεί ποιοι τύποι επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται ήδη στην περιοχή και ποια θέση μπορεί να καλύψει η νέα επιχείρηση, προκειμένου, ο ανταγωνισμός να μειωθεί ή να γίνει ανύπαρκτος. Για αυτό το λόγο η παροχή υπηρεσιών και προϊόντων μη διαθέσιμων από τις ανταγωνιστικές επιχειρήσεις είναι απαραίτητη. Ωστόσο, ο σχεδιασμός της επιχείρησης και οι στόχοι της προσπάθειας αυτής πρέπει να συμβαδίζουν με τις κατηγορίες των τουριστών που επιθυμεί να προσελκύσει ο μελλοντικός επιχειρηματίας. Ο τόπος προέλευσης των τουριστών, ο τρόπος μεταφοράς τους στην περιοχή, οι δραστηριότητες που θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν, η ηλικία τους, το μορφωτικό τους επίπεδο αλλά και τα ενδιαφέροντα τους πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Σήμερα, στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της αγοράς, οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται σε θέματα που σχετίζονται με τιμές, ποιότητα και εξυπηρέτηση πελατών. Σε σχέση με ολόκληρο τον κύκλο ζωής του προϊόντος, η αρχική δαπάνη του έργου αποτελεί ένα βραχυπρόθεσμο πρόβλημα. Αντίθετα, η ποιότητα του προϊόντος και η εξυπηρέτηση των πελατών καθορίζουν τη μακροπρόθεσμη επιτυχία του έργου. Άρα κάθε μελλοντικός επιχειρηματίας ενδείκνυται να λαμβάνει υπόψη του τη διοίκηση ολικής ποιότητας. Ο πυρήνας της ολικής ποιότητας είναι η ικανοποίηση του πελάτη, με βαρύτητα στη συνεχή πρόοδο.
- **Η συνεργασία και η επικοινωνία με τον κοινωνικό περίγυρο.** Οι απόψεις του κοινωνικού περιγύρου για αυτή την προσπάθεια και κατά πόσο μπορεί να συμμετάσχει σε αυτό το εγχείρημα μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την ποιότητα της λειτουργίας της αγροτουριστικής επιχείρησης. Βασικό πλεονέκτημα για την επιτυχή δημιουργία και λειτουργία της αγροτουριστικής επιχείρησης είναι η συνεργασία των αγροτών της περιοχής και η ισχυρή συμφωνία του πληθυσμού, ώστε να υποστηρίζεται η αναπτυξιακή διαδικασία. Συχνά, τα ουσιαστικά αίτια

συγκρούσεων, λανθασμένων αποφάσεων, δυσλειτουργιών, έλλειψης συντονισμού κτλ. έχουν τις ρίζες τους στην κακή συνεργασία και στην ανεπαρκή επικοινωνία. Η θετική αντίδραση των κατοίκων της περιοχής στην ιδέα ενδέχεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση και την επιτυχία του επιχειρηματικού σχεδίου. Άρα λοιπόν, ιδιαίτερη έμφαση απαιτείται να δοθεί στο γεγονός ότι αξιοποίηση του ανθρώπινου παράγοντα σημαίνει την ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε όλες τις δραστηριότητες του αγροτουρισμού και όχι σε κάποιες δευτερεύουσες, καθώς η συναίνεσή του στις επιλογές για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή αποτελεί πρωταρχική προϋπόθεση στην όλη προσπάθεια.

- **Η προσεκτική εκτίμηση των οικονομικών απαιτήσεων.** Η αναλυτική καταγραφή της οικονομικής κατάστασης και των αναγκών του μελλοντικού επιχειρηματία αποτελεί το επόμενο βήμα για τη δημιουργία της αγροτουριστικής επιχείρησης. Ο σχεδιασμός ενός πρώτου επιχειρηματικού προτύπου με το είδος των προϊόντων και των υπηρεσιών που θα προσφέρονται, τον απαραίτητο εξοπλισμό, τις προμήθειες, τις πηγές χρηματοδότησης κ.ά. είναι αναγκαίος. Ο προϋπολογισμός επιβάλλεται να περιλαμβάνει τις μεταβλητές και τις σταθερές δαπάνες (συμπεριλαμβανομένου των τόκων) και το αναμενόμενο καθαρό και ακαθάριστο εισόδημα. Ένας προσεκτικός κατάλογος που περιλαμβάνει τους ήδη υπάρχοντες πόρους και το διαθέσιμο χρόνο για το ξεκίνημα και τη λειτουργία της επιχείρησης, θεωρείται απαραίτητος. Μετά το τέλος του προϋπολογισμού οι απαντήσεις σε ερωτήματα του τύπου: «Θα μπορούσα να κερδίσω περισσότερα χρήματα αν είχα απασχοληθεί σε άλλη εργασία ή επιχείρηση;» ή «Τα οφέλη που προκύπτουν από την επιχειρηματικότητα, (όπως π.χ. ότι δεν υπάρχει προϊστάμενος ή ότι δαπανάται χρόνος στο σπίτι, αντισταθμίζουν τις πιθανές χαμηλότερες αμοιβές;» απαιτείται να αναζητηθούν. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το γεγονός ότι ο μελλοντικός επιχειρηματίας θα πρέπει να επικεντρωθεί στον πυρήνα των επιχειρηματικών του δραστηριοτήτων, δηλαδή να αποφύγει την ανάληψη υψηλού κινδύνου με την επένδυση αρχικά περισσότερων χρημάτων από αυτά που διαθέτει. Οι πηγές χρηματοδότησης έχουν την δυνατότητα να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή. Η χορήγηση των δανείων γίνεται από την ΑΤΕ με τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και του ΕΟΤ. Με απόφαση του Νομάρχη, δημιουργήθηκε σε κάθε Νομό, μία αρμόδια επιτροπή που αναλαμβάνει να προβεί σε αξιολόγηση των αιτήσεων, έλεγχο των δικαιολογητικών, διαπίστωση των προϋποθέσεων, καθορισμό και επιλογή των

δικαιούχων με σειρά προτεραιότητας, σύνταξη σχετικού πρακτικού με τη σειρά των επιλεγέντων και παρακολούθηση της κατασκευής / επισκευής. Σχετικά με τη σύναψη των δανείων είναι απαραίτητη μια οικοδομική άδεια από το Γραφείο Πολεοδομίας του αντιστοίχου Νομού, μια αρχιτεκτονική μελέτη, οι τίτλοι κυριότητας κτλ. Όσον αφορά την κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων οι δικαιούχοι μπορούν να δανειοδοτηθούν και η πρόσθετη (εκτός του δανείου) επιχορήγηση ανέρχεται έως 50% του κόστους κατασκευής. Αν όμως οι δικαιούχοι δεν τηρούν τις προϋποθέσεις τότε καλούνται οπωσδήποτε να επιστρέψουν την επιχορήγηση.

- **Δημιουργία ενός επιχειρηματικού σχεδίου**
- **Η ιδέα γίνεται πράξη.**

Η επιτυχία μιας επιχείρησης λοιπόν εξαρτάται από:

- το πάθος για δράση
- τον προσανατολισμό στον πελάτη
- την αυτονομία
- την παραγωγικότητα
- την εστίαση στον πυρήνα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- την απλή και λιτή δομή
- τον ταυτόχρονα χαλαρό και σφιχτό έλεγχο

Επομένως, οι μελλοντικοί επιχειρηματίες είναι αναγκαίο να αποκτήσουν ικανότητες οργάνωσης της επιχείρησής τους και ανταπόκρισης σε τυχόν ευκαιρίες και κινδύνους που εμφανίζονται, χωρίς να απαιτείται συνεχή επίβλεψη και συνδρομή από κρατικούς και λοιπούς φορείς. Ο σκοπός των προγραμμάτων θα πρέπει να είναι η δημιουργία ικανών επιχειρηματιών και όχι η διαιώνιση της υπάρχουσας κατάστασης. Οι συμμετέχοντες στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να αποκτήσουν τα στοιχεία εκείνα που θα τους καταστήσουν ικανούς να εξασφαλίσουν αγορές για τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους. Δεν αρκεί να αναδιοργανωθεί η επιχειρηματική βάση της περιοχής, αλλά θα πρέπει αυτή η αλλαγή να φέρει και ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Τέλος, απαραίτητη είναι και η εκπαίδευση στη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και του διαδικτύου. Οι γνώσεις χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή βοηθούν στην καλύτερη οργάνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αλλά και στο ότι ο επιχειρηματίας θα έχει τη δυνατότητα να αναλάβει μόνος του την υποστήριξη

της επιχείρησής του. Ενώ, οι γνώσεις της χρήσης του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και του διαδικτύου επιτρέπουν στον επιχειρηματία να ενημερώνεται για τις προτιμήσεις της αγοράς, για νέες βελτιώσεις και ιδέες που αναπτύσσουν οι ανταγωνιστές του, να δημιουργεί και να αναπτύσσει νέες και σύγχρονες αγορές μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου. Ανάλογα με το τι συμβαίνει μπορεί να βελτιώσει τη δική του επιχείρηση και να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της. Καθώς επίσης, μπορεί να κάνει πιο γνωστά τα προϊόντα του και τις υπηρεσίες του στο ευρύ καταναλωτικό κοινό.

Αν η βασική επιδίωξη είναι η εξασφάλιση πραγματικής βιωσιμότητας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων επιβάλλεται να ληφθούν υπόψη η δημιουργία ισχυρών εμπορικών ονομάτων, η σωστή διαφήμιση και προώθηση των προϊόντων, η δημιουργία αποθεματικών, η εισαγωγή καινοτομιών τόσο για τα ίδια τα προϊόντα όσο και για τη διαδικασία παραγωγής. Ο αγροτουρισμός δεν είναι μια ευκαιριακή ή εποχική απασχόληση, και η μετατροπή του αγρότη σε ξενοδόχο και απρόσωπη παροχή υπηρεσιών. Η συμμετοχή στον αγροτουρισμό είναι καθοριστική. Πολλά από τα καταλύματα είναι τα ίδια τα σπίτια των γυναικών, που υποδέχονται τους τουρίστες – επισκέπτες σε ένα φιλικό και ζεστό περιβάλλον και τους καλούν να ζήσουν για λίγο ως μέλη της οικογένειάς τους.

2.6 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Οι αγροτικές περιοχές στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) καταλαμβάνουν περισσότερο από το 80% της έκτασής της και ο αγροτικός πληθυσμός της Ευρώπης είναι πάνω από το 1/3 του συνολικού. Τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές όπως η ερήμωση της υπαίθρου, η μείωση της απασχόλησης στις γεωργικές εργασίες, η έλλειψη υποδομών και διάφορων άλλων προβλημάτων, συμβάλλουν στο να στραφεί η Ε.Ε με μεγαλύτερη έμφαση στον αγροτικό χώρο και να αναζητήσει λύσεις. Με βάση τα παραπάνω, παρατηρείται ένα αξιοσημείωτο ενδιαφέρον για τον αγροτουρισμό ο οποίος συμβάλλει στην αειφορική αγροτική ανάπτυξη, δηλαδή στην προώθηση μέτρων που προφυλάσσουν το περιβάλλον και ταυτόχρονα ενισχύουν οικονομικά τις μειονεκτικές αγροτικές περιοχές και συμβάλλουν στην κοινωνική ισορροπία. Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Χωρικού και Γεωργικού Τουρισμού (European Federation of Village and Farm Tourism), που

αποτελείται από οργανισμούς 12 χωρών, έχει κάνει σημαντικά βήματα για την προβολή και την προώθηση του αγροτουρισμού στην Ευρώπη.

Ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε στην Ευρώπη τα τελευταία 20-25 χρόνια με διάφορους τρόπους. Πρωτοπόρες χώρες υπήρξαν η Ιρλανδία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστρία, η Σουηδία, η Ιταλία, η Γερμανία και η Ολλανδία. Σήμερα, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων που συμμετέχουν σε αγροτουριστικά προγράμματα υπολογίζεται στις 600.000 και φτάνει στο 8% στη Γερμανία και την Ολλανδία, στο 4% στη Γαλλία, στο 2% στην Ιταλία, στο 0,5% στην Ισπανία, ενώ προσεγγίζει το 10% στην Αυστρία και το 20% στη Σουηδία.

Μεταξύ των διάφορων χωρών, ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός διαφέρει. Αυτό συμβαίνει διότι η μορφή του αγροτουρισμού που αναπτύσσεται σε κάθε χώρα, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως το μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τις απαιτήσεις των επισκεπτών τη δυνατότητα προσφοράς συμπληρωματικών υπηρεσιών και τον πολιτισμό κάθε χώρας. Υπάρχουν όμως και κάποια χαρακτηριστικά τα οποία παραμένουν κοινά σε όλες τις χώρες και αυτά είναι:

- Τα άτομα ή οι ομάδες που ασχολούνται με αγροτουριστικές δραστηριότητες και έχουν άμεση σχέση με τη γεωργία.
- Ο γεωργός που προσφέρει στους επισκέπτες διαμονή αλλά και δυνατότητα συμμετοχής στις γεωργικές εργασίες, σε ξεναγήσεις στους γύρω χώρους ιστορικούς ή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, σε περιπάτους και άλλες δραστηριότητες.
- Εφόσον προσφέρεται πρωινό ή κάποιο άλλο γεύμα, τα είδη διατροφής αποτελούν απαραίτητα προϊόντα της γεωργικής εκμετάλλευσης ή της τοπικής γεωργικής παραγωγής.

Στην Ευρώπη κυριαρχούν δύο μορφές αγροτουρισμού:

- Οι διακοπές στη γεωργική εκμετάλλευση (Farm House Holidays), όπου οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μεγάλα αγροκτήματα και συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες και γενικότερα στην καθημερινή γεωργική ζωή.
- Διανυκτέρευση με πρωινό (Bed and Breakfast), όπου προσφέρεται στους επισκέπτες διαμονή και πρωινό με προϊόντα που παράγονται από την εκμετάλλευση ή από την ευρύτερη περιοχή και είναι παραδοσιακού χαρακτήρα.

Οι πιο συνηθισμένοι τύποι καταλυμάτων που συναντώνται στην Ευρώπη είναι οι εξής:

- Κατοικίες προς ενοικίαση, ανεξάρτητες από την κατοικία της γεωργικής οικογένειας.
- Δωμάτια προς ενοικίαση στην κατοικία της γεωργικής οικογένειας.
- Κατασκηνώσεις/ κάμπινγκ σε αγροκτήματα.
- Αγροκτήματα σε εξειδικευμένου τύπου φιλοξενία. Προσφέρουν διαμονή και διατροφή και είναι εξειδικευμένα i) σε άτομα με ειδικές ανάγκες ii) σε παιδιά και σχολεία, όπου τα παιδιά μαθαίνουν για τις γεωργικές εργασίες και τη φύση iii) δραστηριότητες συναφείς με τη γεωργία.

Τα πιο σημαντικά μέτρα της Ε.Ε για τον αγροτουρισμό είναι τα παρακάτω:

- Μέτρα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων (Κανονισμός 950/97, Κανονισμός 1257/99)
- Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π)
- Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER
- Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ)

2.7 Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εφαρμογή του αγροτουρισμού στην Ελλάδα δεν συνιστά μια οποιαδήποτε πολιτική ανάπτυξη. Είναι ιδιαίτερα, μια διαφορετική προσέγγιση στο πλαίσιο της αγροτικής πολιτικής που έχει επίκεντρο της τον άνθρωπο της υπαίθρου. Σήμερα βρισκόμαστε σε ένα καθοριστικό σημείο σχετικά με το μέλλον της αγροτικής υπαίθρου, της Περιφέρειας, της αγροτικής παραγωγής και των παραδοσιακών προϊόντων. Όμως καθοριστική είναι η σημερινή συγκυρία και για τη διάσωση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της χώρας μας.

Τα προβλήματα που υπάρχουν και είναι γνωστά σε όλους μας, μας οδηγούν στην εφαρμογή οριστικών λύσεων, όπως αυτή του αγροτουρισμού. Η ελληνική υπαίθρος, κυρίως οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές ερημώνουν, οι νέοι φεύγουν, η ανεργία αυξάνεται, το αγροτικό εισόδημα μειώνεται, ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια διέξοδος. Ο αγροτουρισμός χωρίς αμφιβολία αποτελεί μία δοκιμασμένη και επιτυχημένη κατευθυντήρια πολιτική που απαντά στις προκλήσεις της πολύ – λειτουργικής γεωργίας καθώς και στα

προβλήματα που αφορούν στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος, την περιφερειακή ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα, αποτελεί μια απάντηση στο αίτημα του σύγχρονου ανθρώπου για ποιότητα ζωής.

Η Ευρώπη βλέπει τα οφέλη που έχει ο αγροτουρισμός και βρίσκεται στο στάδιο της εξέλιξης, της εξειδίκευσης και της τελειοποίησής του. Η Ελλάδα είναι ακόμα στην αρχή.

Είναι δεδομένο ότι οι αγροτικές επιδοτήσεις είχαν καλύψει επί σειρά ετών το κενό που είχε δημιουργηθεί λόγω της έλλειψης δραστηριότητας, παραγωγής, ανανέωσης και εξέλιξης του αγρότη. Έτσι ο Ελληνικός λαός επαναπαύτηκε στις επιδοτήσεις, αδυνατώντας να κατευθύνει τον άνθρωπο της υπαίθρου, στις εφαρμογές της πολύ - λειτουργικής γεωργίας.

Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε δυο βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας, τον τουρισμό και την αγροτική οικονομία. Η Ελλάδα έχει ανάγκη από ποιοτικό τουρισμό, που θα βασίζεται στις αρχές της αειφορίας, δημιουργώντας ένα παράλληλο αλλά εξειδικευμένο τουριστικό προϊόν, το οποίο θα αναδεικνύει το ιδιαίτερο και αυθεντικό της πρόσωπο. Είναι απαραίτητο να διασώσουμε την Περιφέρεια, να αναδείξουμε τα τοπικά προϊόντα, την πολιτιστική μας κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμά μας, την παράδοση και τη μοναδικότητα μας. Ο αγροτουρισμός πρέπει να προχωρήσει ολιστικά και συντονισμένα, βάσει ενός θεσμικού πλαισίου, μιας εθνικής πολιτικής που θα ενεργοποιήσει τις δράσεις και τους τομείς που την απαρτίζουν. Δεν πρέπει να είναι μια άναρχη ανάπτυξη της υπαίθρου.

Ο αγροτουρισμός ξεκίνησε περίπου στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν οι άνθρωποι των αστικών κέντρων τότε μετακινούνταν στην εξοχή με το μέσο της εποχής που ήταν ο σιδηρόδρομος. Στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της γενικότερης ανάπτυξης του τουρισμού της δεκαετίας του 1980 με τη θέσπιση των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (Μ.Ο.Π.) από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Στη συνέχεια, διευρύνθηκε η ενθάρρυνση εφαρμογής αγροτουριστικών επενδύσεων στο πλαίσιο της διαρθρωτικής πολιτικής της Ε.Ε με τους Κανονισμούς Ε.Ε, 797/85, 2328/91, 950/97, Π.Ε.Π. (1994-1999), τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader I (1991-1993), Leader II (1994-1999) και Leader Plus (2000-2006). Ακόμα, έχουν αναπτυχθεί μια σειρά από αγροτουριστικές πρωτοβουλίες φορέων της Δημόσιας Διοίκησης, όπως της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, του Ελληνικού Οργανισμού Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Χειροτεχνίας (Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.) των Ο.Τ.Α. και του συνεταιριστικού χώρου (ΠΑ.ΣΕ.ΓΕ.Σ.) κτλ.

Έτσι με βάση τα παραπάνω αναπτύχθηκαν αξιόλογες προσπάθειες αγροτουρισμού, με τη μορφή της φιλοξενίας. Σημαντικότερες πρωτοβουλίες θεωρούνται αυτές που έγιναν από τους Γυναικείους Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς στα Αμπελάκια Θεσσαλίας (1984), στην

Πέτρα της Μυτιλήνης (1984), στα Μαστιχοχώρια της Χίου, στην Αράχοβα της Βοιωτίας, στον Άγιο Γερμανό Πρεσπών και στη Μαρώνεια Ροδόπης (1985), στον Άγιο Γεώργιο Γρεβενών (1992), στην Ζαγορά Πηλίου (1993), στη Δαδιά Σουφλίου και στους Ψαράδες της Φλώρινας (1994), στην Πορταριά Πηλίου (1997), στην Αλιστράτη Σερρών (1997) και το Δίκτυο Αγροτουρισμού στον Αποκόρωνα Κρήτης (2001) (Βενετσανοπούλου, 2006).

Οι κυρίαρχες μορφές αγροτουρισμού, όπως ειπώθηκε παραπάνω, σε διεθνές επίπεδο είναι οι διακοπές σε αγροκτήματα και οι διακοπές σε αγροτικά καταλύματα (αγροικίες) που βρίσκονται μέσα στον αγροτικό οικισμό.

Η Ελλάδα με τη μεγάλη οικιστική της διασπορά, με την πολύ - νησιακή της συγκρότηση, την αποκεντρωμένη μνημειακή της τοπογραφία, το εναλλασσόμενο τοπίο, τις μορφολογικές της αντιθέσεις και τις διαφοροποιημένες κλιματολογικές της συνθήκες, συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη μιας πλατιάς κλίμακας μορφών αγροτουρισμού.

Οι μορφές αυτές μπορούν να καταταχθούν σε δυο κατηγορίες :

- Ο αμιγής αγροτουρισμός, όπου οι φιλοξενούμενοι εκτός από τον κύριο προορισμό τους (διακοπές - ανάπαυση), ασχολούνται είτε με αγροτικές εργασίες κατά κανόνα στο αγρόκτημα (περιποίηση ζώων, άρμεγμα, τυροκομία, θερισμός, τρυγητός, λιομάζωμα, μελισσοκομία κτλ.), είτε, και πολλές φορές παράλληλα, με ψυχαγωγικές δραστηριότητες, από αυτές που τους προσφέρει το περιβάλλον της αγροτικής περιοχής (ιππασία, ορειβασία, πεζοπορία, κολύμπι, ψάρεμα, κυνήγι, κτλ.).
- Ο σύνθετος αγροτουρισμός, όπου οι τουρίστες, εκτός από τις παραπάνω δραστηριότητες, που μπορούν να αναπτύξουν ίσως περιθωριακά, ικανοποιούν κύρια, κάποιες προσωπικές ανάγκες τους, που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής, όπως για παράδειγμα τουρισμός υγείας, αθλητισμού, φυσιολατρίας, θρησκείας, πολιτισμού (<http://agrotourismos.wordpress.com>).

Κύριες μορφές αμιγή αγροτουρισμού στην Ελλάδα είναι οι εξής:

- Ο αγροτουρισμός σε χωριά ιδιαίτερου φυσικού κάλους (ορεινά και μη) που προσελκύουν τους επισκέπτες, αξιοποιώντας την ομορφιά της τοποθεσίας τους.
- Ο αγροτουρισμός σε παραδοσιακούς οικισμούς οι οποίοι έχουν να αναδείξουν μια ξεχωριστή αρχιτεκτονική που προσελκύει τον κάτοικο των τσιμεντένιων αστικών κέντρων.
- Ο αγροτουρισμός σε νησιωτικές ή παραλιακές περιοχές, οι οποίες αξιοποιούν κυρίως τους θερινούς μήνες τον ήλιο και τη θάλασσα.

- Ο αγροτουρισμός κοντά σε προστατευόμενες περιοχές, όπως εθνικούς δρυμούς και υδροβιότοπους οι οποίες εκτός από φυσικό κάλλος, αναλαμβάνουν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις των επισκεπτών σε θέματα οικολογίας.
- Ο αγροτουρισμός σε καταλύματα συνεταιριστικής μορφής, όπου τα μέλη των συνεταιρισμών, κυρίως γυναίκες προσφέρουν προϊόντα δικής τους ή τοπικής παραγωγής και αυθεντική φιλοξενία (<http://agrotourismos.wordpress.com>).

Ενώ κύριες μορφές σύνθετου αγροτουρισμού στην Ελλάδα είναι:

- Ο αγροτουρισμός σε ορεινά χωριά στην περιοχή των οποίων λειτουργεί οργανωμένο χιονοδρομικό κέντρο, που αποτελεί το στοιχείο έλξης των τουριστών.
- Ο αγροτουρισμός σε αγροτικές περιοχές με αθλητικές εγκαταστάσεις, όπου προσφέρονται όλες οι δυνατότητες για ανάπαυση και άθληση.
- Ο αγροτουρισμός σε αγροτικές περιοχές όπου υπάρχουν πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Οι διακοπές στις περιοχές αυτές συνδέονται με πνευματικές ενασχολήσεις
- Ο αγροτουρισμός σε περιοχές με ιαματικές πηγές, γνωστές ως λουτροπόλεις, όπου σε ειδικά υδροθεραπευτήρια οι τουρίστες υπόκεινται σε κάποιες θεραπευτικές αγωγές, σε ένα συνδυασμό αποτοξίνωσης και σωματικής χαλάρωσης.
- Ο αγροτουρισμός σε κατασκηνωτικούς χώρους (camping), που βρίσκονται στον περίγυρο αγροτικών οικισμών με τους οποίους συνδέονται οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά.
- Ο αγροτουρισμός για παιδιά μικρής ηλικίας, που πραγματοποιείται σε παιδικές κατασκηνώσεις με αθλητικές εγκαταστάσεις, πλήρη φιλοξενία και προσφορά μορφωτικού, ψυχαγωγικού προγράμματος.
- Ο αγροτουρισμός σε κέντρα διερχομένων τουριστών που βρίσκονται σε ειδικούς κόμβους και δέχονται περαστικούς για να τους προσφέρουν φιλοξενία (<http://agrotourismos.wordpress.com>).

Όλες οι παραπάνω μορφές αγροτουρισμού στην Ελλάδα εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές. Επίσης, οι τύποι των καταλυμάτων είναι κυρίως δωμάτια εντός της οικίας της αγροτικής οικογένειας ή καταλύματα που αποτελούν προέκταση της κατοικίας, ή ανεξάρτητα της οικίας δωμάτια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών (<http://agrotourismos.wordpress.com>).

Οι μορφές αγροτουρισμού που επικρατούν σε άλλες χώρες και έχουν ως βάση και ως κύριο επιχειρηματικό φορέα το μεγαλοεργό, δεν έχουν την δυνατότητα να εφαρμοστούν

στην Ελλάδα, είτε λόγω γεωγραφικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας είτε για λόγους λειτουργικούς. Αυτό συμβαίνει, διότι η Ελλάδα ιστορικά δεν διαθέτει μεγάλες γεωργικές εκτάσεις (αγροκτήματα) που θα μπορούσε να τις εκμεταλλευτεί, αλλά ούτε και συγκροτημένη αγροτική επιχειρηματική βάση που να δικαιολογεί την ανάπτυξη ολοκληρωμένων προγραμμάτων (Βενετσανοπούλου, 2006)

Φυσικά, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο δημιουργίας στην Ελλάδα ορισμένων πρότυπων αγροκτημάτων αγροτουρισμού από κοινωνικούς κυρίως φορείς (ΟΤΑ, Δημόσιο, εκκλησία, Πανεπιστήμια), που έχουν στην κυριότητα τους μεγάλες γεωργικές εκτάσεις (Λογοθέτης, 1988).

Συγκρίνοντας τα δύο σχήματα που διεθνώς έχουν αναπτυχθεί στον αγροτουρισμό και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού αγροτικού χώρου, διαπιστώνεται ότι η μορφή που ταιριάζει περισσότερο στην ελληνική πραγματικότητα είναι το σύστημα της φιλοξενίας σε αγροτουριστικά καταλύματα “Bed and breakfast”. Η διαπίστωση αυτή στηρίζεται στην συγκριτική αντιπαράθεση ποσοτικών κυρίως μεγεθών που χαρακτηρίζουν τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις εφαρμογής της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού στον ελλαδικό χώρο.

Επομένως, ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα, στηρίζεται σε μια άλλη βάση και είναι συνδεδεμένος με την τοπική ιδιαιτερότητα κάθε περιοχής (την οικονομική δομή της χώρας, τη γεωργική παραγωγή, το αγροτικό εισόδημα) και το βαθμό ανάπτυξης τοπικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Είναι όμως απαραίτητο να δοθεί προσοχή στα εξής:

- Επιβάλλεται η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στη χώρα μας να είναι συμπληρωματική προς άλλες μορφές τουρισμού και όχι ανταγωνιστική, διότι θα έχει ως αποτέλεσμα να μειωθεί το ποσοστό πληρότητας των υπαρχόντων καταλυμάτων, να επιδεινωθεί η βιωσιμότητα πολλών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και γενικότερα να πληγεί η στρατηγική του τουρισμού της χώρας.
- Να δημιουργηθεί ένα ευρύ πρόγραμμα πληροφόρησης και τουριστικής αγωγής στους κατοίκους των περιοχών που θα επιλεγούν για τον αγροτουρισμό.
- Να γίνει αναβάθμιση των επαγγελματιών που συνδέονται με τον αγροτουρισμό, από πλευράς γνώσεων και δεξιοτήτων αλλά και κοινωνικού και επαγγελματικού κύρους.
- Να υπάρξει έγκαιρη και σωστή οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης των αγροτών που θα συμμετέχουν στα προγράμματα αγροτουρισμού.

- Να προβλεφθεί ένα ειδικό κονδύλι για την προβολή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού της υπαίθρου και τη δημιουργία αγροτουριστικών δικτύων ανά περιοχές, κάθε χρόνο στα πλαίσια της γενικότερης τουριστικής προβολής της χώρας από τον ΕΟΤ.
- Να συσταθεί ένας νέος και ισχυρός οργανισμός που θα προωθήσει αποφασιστικά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Βενετσανοπούλου, 2006)

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα δεν μπορεί να γίνει στην έκταση που γίνεται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Όμως ο αγροτουρισμός μπορεί να προωθηθεί με προγραμματισμό και με σύνεση, χωρίς να διαταραχθεί η ισορροπία της ανάπτυξης του με άλλες μορφές του συμβατικού τουρισμού.

2.8 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

Κατά την εφαρμογή των αγροτουριστικών προγραμμάτων παρουσιάστηκαν κάποια προβλήματα και αδυναμίες τόσο από τη μεριά των αρμόδιων φορέων όσο και από τη μεριά των επενδυτών, αλλά και άλλων παραγόντων.

Όσον αφορά τους αρμόδιους φορείς, η έλλειψη εμπειρίας και υποδομής είχε σαν αποτέλεσμα να γίνουν λάθη διαχείρισης στα προγράμματα. Έτσι, η έλλειψη έμπειρου, καταρτισμένου αλλά και ενημερωμένου προσωπικού των αρμόδιων φορέων σε θέματα αγροτουρισμού αλλά και ειδικού επιστημονικού προσωπικού, είχε σαν συνέπεια την

ανεπαρκή ενημέρωση των ενδιαφερόμενων οι οποίοι δεν κατανοούν τους σκοπούς του προγράμματος και εγκαταλείπουν την ιδέα της αγροτουριστικής επένδυσης.

Οι επενδυτές από την άλλη πλευρά, με κύριο στόχο την ενίσχυση του εισοδήματός τους, παραβλέπουν πολλές φορές τις απαιτούμενες προδιαγραφές για τα καταλύματα, με αποτέλεσμα η ποιότητα φιλοξενίας και διατροφής να μην είναι η επιθυμητή. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι η πιο συνηθισμένη επενδυτική επιλογή είναι τα αγροτουριστικά καταλύματα, με συνέπεια να περιορίζονται οι επενδύσεις σε άλλες αγροτουριστικές δραστηριότητες. Οι αδυναμίες των επενδυτών συνδέονται με την έλλειψη εμπειρίας και επιχειρηματικών ικανοτήτων, καθώς και αδυναμία ορισμένων επενδυτών να καλύψουν την ίδια συμμετοχή λόγω του χαμηλού τους εισοδήματος. Ένας άλλος παράγοντας που δημιουργεί προβλήματα στην εφαρμογή των αγροτουριστικών προγραμμάτων, είναι η ιδιομορφία των αγροτικών περιοχών. Οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας είναι απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα και την πληροφόρηση, με αποτέλεσμα να καθυστερεί η εφαρμογή των αγροτουριστικών δράσεων. Το τελευταίο, σε συνδυασμό με την έλλειψη έργων υποδομής, δυσκολεύει την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Ένα άλλο σύνηθες χαρακτηριστικό των περιοχών αυτών, είναι η έλλειψη ενεργού αγροτικού πληθυσμού δηλαδή πληθυσμού νεαρών ηλικιών που να ασχολείται με τη γεωργία και να πραγματοποιεί καινοτόμες ιδέες όπως η επένδυση σε αγροτουριστικές δραστηριότητες.

Επίσης, μέσα από τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και Πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της ορεινής και μειονεκτικής υπαίθρου, δημιουργήθηκε στον Ελλαδικό χώρο μία πλειάδα "αγροτουριστικών" καταλυμάτων, συγκεντρωμένα στις παραθαλάσσιες ζώνες ή διάσπαρτα στο χώρο, ασύνδετα συνήθως με τη γεωργική παραγωγή και το τοπικό αγροτικό στοιχείο γενικότερα, ενώ αγνοήθηκε πλήρως η πλευρά της τουριστικής ζήτησης. (Κουτσούρης, 1998).

2.9 ΦΟΡΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Η ενημέρωση του αγροτικού πληθυσμού και γενικότερα των ενδιαφερόμενων στην Ελληνική ύπαιθρο γίνεται συνήθως με τους εξής τρόπους:

- Από τους γεωπόνους των Νομαρχιακών και Τοπικών Αυτοδιοικήσεων των επιμέρους περιοχών, κατά τη διάρκεια σεμιναρίων κατάρτισης και εκδηλώσεων.
- Με προσωπικές μεταβάσεις και συναντήσεις των ενδιαφερομένων με τους αρμόδιους φορείς.

- Από τον τύπο, τοπικό και ευρύτερης κάλυψης (συνήθως εφημερίδες, περιοδικά κλασικού ενδιαφέροντος)
- Από τα λοιπά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (τοπική ή περιφερειακή τηλεόραση και ραδιόφωνο).
- Από ενημερωτικά φυλλάδια διάφορων φορέων, όπως Υπουργείο Γεωργίας, Αναπτυξιακών Εταιριών, Περιφερειών.

2.10 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε.

Πρόκειται για το μόνο επίσημο φορέα Αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε ως ανώνυμη εταιρεία δημοσίου συμφέροντος το 2001 και υπάγεται στο υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού. Έχει στόχο την προώθηση ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού γενικότερα και του αγροτουρισμού ειδικότερα και την διασφάλιση της ποιότητας του. Τα τελευταία χρόνια αναλώνεται στο να στηρίζει τις επιχειρήσεις, στον τομέα του αγροτουρισμού, που έχουν ήδη δημιουργηθεί.

Επίσης η εταιρεία ανέλαβε την πρωτοβουλία για τη δημιουργία ενός δικτύου προβολής και προώθησης του αγροτουρισμού και των εναλλακτικών μορφών. Έτσι προέκυψε το «Agrotouring Hellas NET»

Επιπλέον με πρωτοβουλία της Αγροτουριστικής δημιουργήθηκε το Δίκτυο Κινητών Μονάδων, που θα περιόδευε στην Ελλάδα με αντικείμενο την παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών προώθησης και υποστήριξης αγροτουριστικών επενδύσεων και προϊόντων. Οι υπηρεσίες του απευθύνονται σε δυνητικούς επενδυτές (επιχειρηματικές ευκαιρίες, χρηματοδοτικές δυνατότητες κοινοτικών ή εθνικών προγραμμάτων) και στο ευρύ κοινό (ενεργητικές επιπτώσεις εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε κατά τόπους κοινωνίες και οικονομίες).

Κεντρικός πυρήνας της δράσης της Αγροτουριστικής Α.Ε. είναι η δημιουργία της ιστοσελίδας www.agrotravel.gr ως «πύλη εισόδου στον τουρισμό υπαίθρου» Η πύλη δημιουργήθηκε για να αναδείξει τις ιδιαιτερότητες και τις ομορφιές της χώρας, τις επιλογές του επισκέπτη για παραδοσιακό κατάλυμα, τοπικό φαγητό, φυσιολατρική ή πολιτιστική δραστηριότητα, αγορά παραδοσιακού προϊόντος, γνωριμία με την τοπική παράδοση και ιστορία (infobiz.gr, 2008).

Από πρόσφατη έρευνα στο διαδίκτυο φαίνεται ότι η συγκεκριμένη ιστοσελίδα δεν λειτουργεί πλέον. Ενώ λόγω των εξελίξεων στην Ελλάδα έχουν καταργηθεί διάφοροι οργανισμοί μεταξύ των οποίων είναι και η «Αγροτουριστική ΑΕ» (ήδη υπό εκκαθάριση), λόγω της ανάληψης των αρμοδιοτήτων της από τη νέα εταιρεία «ΑΓΡΟΤΗΜΑ Α.Ε.

2.11 Η ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η ποιότητα στον τουρισμό (Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω, 2006) παίζει πολύ σημαντικό ρόλο διότι είναι αυτή που εγγυάται ένα θετικό αποτέλεσμα για μια μεμονωμένη επιχείρηση, αλλά και την καθιέρωση ενός τουριστικού προορισμού. Ποιότητα στο τουρισμό, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που συνεπάγεται την ικανοποίηση όλων των θεμιτών αναγκών για προϊόντα και υπηρεσίες, των προσδοκιών και των απαιτήσεων του καταναλωτή, με ένα αποδεκτό αντίτιμο. Φυσικά, σύμφωνα με συμβατικούς όρους και βαθύτερους προσδιοριστικούς παράγοντες της ποιότητας, όπως είναι η υγιεινή, η σιγουριά, η ασφάλεια, η προσβασιμότητα, η διαφάνεια, η αυθεντικότητα και η αρμονία των τουριστικών δραστηριοτήτων με το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον.

Σε όλο τον κόσμο και στις περισσότερες κατά το δυνατόν επιχειρήσεις εφαρμόζονται, είτε για τα προϊόντα που παράγουν, είτε για τις υπηρεσίες που παρέχουν, συστήματα διαχείρισης ποιότητας με αντίστοιχες πιστοποιήσεις (HACCP, ISO 9001 κτλ.).

Από τον Απρίλιο του 2005 η Αγροτουριστική Α.Ε. είναι ο διαπιστευμένος φορέας της πιστοποίησης, από το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης (ΕΣΥΔ), για την πιστοποίηση υπηρεσιών σε αγροτουριστικά καταλύματα. Το σήμα ποιότητας αγροτουρισμού αποτελεί μια επιλέξιμη δαπάνη, χρηματοδοτούμενη από το κοινοτικό πρόγραμμα Leader Plus.

Για να πιστοποιηθεί μια αγροτουριστική επιχείρηση είναι απαραίτητο να συμπληρώσει το έντυπο Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος που μπορεί να προμηθευτεί από τα γραφεία της Αγροτουριστικής. Αργότερα η ομάδα αξιολόγησης της Αγροτουριστικής αναλαμβάνει τα υπόλοιπα, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ΕΛΟΤ ΠΡΔ 1417.

Μετά την επιτυχημένη ολοκλήρωση διαδικασιών της πιστοποίησης η Αγροτουριστική Α.Ε. απονέμει το σήμα ποιότητας σε αυτές. Το σήμα αυτό έχει διάρκεια ισχύος 3 χρόνια και δηλώνει ότι η επιχείρηση ανταποκρίνεται στις ποιοτικές απαιτήσεις του σύγχρονου τουρίστα

– καταναλωτή. Το σήμα δηλαδή είναι αυτό που μπορεί να οδηγήσει τον τουρίστα - καταναλωτή να επιλέξει μια συγκεκριμένη επιχείρηση έναντι κάποιας άλλης και να είναι σίγουρος τόσο για την ποιότητα του προϊόντος ή των υπηρεσιών που παρέχονται όσο και για τον έλεγχο, που έχει πραγματοποιηθεί στις πιστοποιημένες επιχειρήσεις

Τα οφέλη που προσφέρει η πιστοποίηση είναι πολλά και καθημερινά και η Αγροτουριστική έχει σκοπό να τα κάνει απεριόριστα. Η προβολή των πιστοποιημένων επιχειρήσεων θα είναι ευρεία και συνεχής όπως η συμμετοχή σε ειδικούς καταλόγους, προβολή μέσω internet και ιδιαίτερα στο <http://www.agrotravel.gr/> που είναι ο πληρέστερος στον χώρο των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η προβολή των επιχειρήσεων θα είναι συνεχής σε κάθε συμμετοχή της Αγροτουριστικής σε εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, στα ΜΜΕ, στον ίδιο τον καταναλωτή. Το σήμα ποιότητας του Αγροτουρισμού θα γίνει αναγνωρίσιμο παντού και με κάθε δυνατό τρόπο προβολής ώστε να αποκτήσει για τον τουρίστα-καταναλωτή την σημασία όλων όσων αντιπροσωπεύει.

Οι επιχειρήσεις που θα μπουν στην διαδικασία πιστοποίησης, θα αποκτήσουν τα εφόδια να εντοπίσουν τα αδύνατα σημεία τους να βελτιώσουν την ποιότητα τους, και να ανταποκριθούν στον πιο σημαντικό ρόλο. Δηλαδή να προσφέρουν όλα όσα υπόσχονται αλλά και όλα όσα ζητάει ο πελάτης (www.agrotourismos.wordpress.com).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΕΠΑΦΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ

3.1 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι διακοπές δεν θεωρούνται πια ως ένας απλός παραθερισμός στη θάλασσα. Η ανάπτυξη της αστικοποίησης, δημιουργεί μια πολύ έντονη επιθυμία για υπαίθριες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ο σύγχρονος τουρίστας αναζητά μάλλον τη διαφυγή σ' ένα νέο τρόπο ζωής που δεν του φέρνει στο μυαλό παραστάσεις της καθημερινότητάς του.

Είναι ένα άτομο περισσότερο συμμετοχικό και ενεργό, παρά παθητικό και αντικείμενο περιποιήσεων.

Επομένως, η παραμονή του τουρίστα – επισκέπτη στην εξοχή μπορεί να εμπλουτιστεί με διάφορες δραστηριότητες όπως π.χ. τα extreme sports (trekking, τοξοβολία, ορειβασία, rafting). Οι ποικίλες μορφές δραστηριοτήτων που συνδυάζουν τον τουρισμό περιπέτειας με την ενεργή συμμετοχή και δράση των τουριστών στη φύση, συμβάλλουν σημαντικά στον εμπλουτισμό του αγροτουριστικού προϊόντος.

Εξίσου, σημαντική θέση στον αγροτουρισμό έχουν και οι δραστηριότητες που συνδέονται με τα λαογραφικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, αρχιτεκτονικά και γαστρονομικά στοιχεία μιας περιοχής. Η επίσκεψη και η ξενάγηση σε εργαστήρια χειροτεχνίας, οινοποιεία, τυροκομεία, γεφύρια, παλιά μοναστήρια, εκκλησίες, η συμμετοχή σε αγροτικές εργασίες, όπως στη καλλιέργεια κηπευτικών (πατάτας, ντομάτας), στην συγκομιδή καρπών, στην ανθοκομία, στα μαθήματα τοπικής κουζίνας, σε πανηγύρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις και τοπικές γιορτές μπορούν να προσδώσουν στον αγροτουρισμό μια ξεχωριστή τοπική ταυτότητα και να τον αναδείξουν σε μοναδικό προϊόν (<http://www.in.gr>).

Στον αγροτουρισμό ο κάθε τουρίστας – επισκέπτης αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά ενός τόπου, εντείνοντας την προσοχή του σε όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να του προσφέρει ο κάθε προορισμός.

Ο αγροτουρισμός βασίζεται σε μια ανθρώπινη, διαπροσωπική, φιλόξενη και άμεση σχέση ανάμεσα στον κάτοικο της εξοχής και το τουρίστα – επισκέπτη. Έτσι, είναι σημαντικό να φέρουμε τον κάθε τουρίστα σε επαφή με την φύση με την καλλιέργεια της γης, την περισυλλογή του καρπού, με τους ανθρώπους της περιοχής. Ο τουρίστας – επισκέπτης μαθαίνει να υφαίνει στον αργαλειό, να δοκιμάζει το κρασί και το τσίπουρο, να συμμετέχει στην παραγωγή τους, να καταλαβαίνει πότε είναι η σωστή ώρα του τρύγου, το χρώμα, το άρωμα, η γεύσης του κρασιού, τη διαφορά στις ποικιλίες του μελιού, να παρατηρεί τα πούλια και τα ζώα.

Η Ελλάδα θεωρείται μια μοναδική χώρα διότι διαθέτει μια αξιόλογη και σημαντική ποικιλομορφία στα τοπικά χαρακτηριστικά. Χάρης σε αυτό μπορεί να αναδείξει αυτήν την ποικιλομορφία χωρίς να ομογενοποιεί το μοντέλο του αγροτουρισμού και να μιμείται άλλα

μοντέλα. Ο αγροτουρισμός μπορεί να αναδειχθεί καλύτερα στην ποιοτική και ιδιαίτερη του μορφή όταν τα στοιχεία κάθε περιοχής είναι πιο πρωτότυπα. Σπουδαίο ρόλο παίζουν η έρευνα και η φαντασία. Όλα στον αγροτουρισμό έχουν σημασία και μόνο οι ντόπιοι μπορούν να τα εντοπίσουν και να τα αναδείξουν π.χ. ξεχασμένα έθιμα, και μουσικά ακούσματα, αναβίωση τοπικών παραδόσεων, παλιές τέχνες. Η χώρα μας θεωρείται ένας τόπος ευλογημένος διαθέτει σπάνια ομορφιά, ανεξάντλητους πόρους που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή, ιστορία, παράδοση, θρύλους, μνημεία, παραδοσιακούς οικισμούς, χωριά, βιότοπους, υγροβιότοπους, θάλασσες, φαράγγια, βουνά, μονοπάτια, δάση, χλωρίδα, πανίδα, παραδοσιακές τέχνες, μουσική παράδοση (<http://www.in.gr>).

3.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Ο αγρότης – οικοδεσπότης παρέχει στον τουρίστα – επισκέπτη στέγη στην παραδοσιακή της μορφή έτσι ώστε να τον κάνει να αισθανθεί ως κάτοικο της υπαίθρου.

Τα καταλύματα στον αγροτουρισμό επιβάλλεται να είναι μικρές μονάδες, οι οποίες να εναρμονίζονται απόλυτα με το περιβάλλον και την αρχιτεκτονική δόμηση ενός τόπου και να έχουν δημιουργηθεί ειδικά για αυτό το σκοπό ή να είναι παλιά παραδοσιακά κτίσματα που αναπαλαιώνονται. Ακόμα είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν εγκαταλελειμμένα σπίτια ή

οικισμοί αλλά και παλιά πέτρινα σχολεία, αρχοντικά και οτιδήποτε άλλο δηλώνει την ιστορία του τόπου και αξίζει να διατηρηθεί (<http://www.in.gr>).

Τα αγροτουριστικά καταλύματα μπορεί ακόμα να είναι ειδικά κατασκευασμένα δωμάτια που να παρέχουν όλες τις ανέσεις, εντός του ευρύτερου χώρου ενός μεγάλου αγροτόσπιτου και αγροκτήματος (όπως στην Ιταλία). Ο τουρίστας – επισκέπτης σε αυτήν την

περίπτωση θα έχει την δυνατότητα της συνύπαρξης με την οικογένεια. Τα καταλύματα αυτά όμως θα πρέπει να είναι διαμορφωμένα και κατασκευασμένα πολύ προσεκτικά με σεβασμό και ακολουθία στα αρχιτεκτονικά και παραδοσιακά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την περιοχή, αλλά και σ' αυτά που συνθέτουν την μοναδικότητα της διαμονής στην επαρχία. Ο τουρίστας – επισκέπτης δεν

κάνει αναζήτηση ενός πρόχειρου και απρόσωπου περιβάλλοντος ή απλά κάποιων ενοικιαζόμενων δωματίων στην μέση του πουθενά ή για την διακόσμηση του σπιτιού του. Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αναζητά τις παροχές, τις ανέσεις και την καθαριότητα, τα οποία συνδυάζει με την ζεστή φιλοξενία που επιθυμεί σε έναν τόπο, έτσι ώστε να τον αισθανθεί οικείο και να θέλει να έρθει πολλές φορές (<http://www.in.gr>).

3.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ

Η γαστρονομία αποτελεί ένα πολύ σπουδαίο κομμάτι για την ποιοτική και ολοκληρωμένη παροχή του αγροτουρισμού. Το φαγητό που προσφέρεται επιβάλλεται να είναι καλής ποιότητας, ικανής ποσότητας και ποικιλίας, φτιαγμένο με παραδοσιακές συνταγές

και τοπικά προϊόντα.

Γενικότερα ο αγροτουρισμός στηρίζεται στα τοπικά προϊόντα, αλλά και τα προωθεί. Αναδεικνύει τοπική αγροτική παραγωγή για να αναβαθμίσει την περιοχή και

την ύπαιθρο. Έτσι συμβάλει στην ανάπτυξη της περιφερειακής και της εθνικής οικονομίας

κατ' επέκταση. Τα προϊόντα που θα παρέχονται δεν πρέπει να μπερδεύονται με προϊόντα που μπορεί κάποιος να βρει εύκολα στην ευρεία κατανάλωση (π.χ. μυρωδάτο σπιτικό γλυκό και όχι αγορασμένο από το σούπερ μάρκετ). Τα προϊόντα που φτιάχνονται με απλά φυσικά, φρέσκα υλικά, οι νοστιμιές του τόπου, οι παλιές συνταγές της γιαγιάς που μας κάνουν να θυμόμαστε τη ζεστασιά του οικογενειακού σπιτιού αλλά και όλα όσα ξεχάσαμε με τον τρόπο ζωής της πόλης αποτελούν σύμμαχο για την επιτυχία του αγροτουρισμού. Ακόμα καλύτερα όταν υπάρχει ενίσχυση των προϊόντων με άλλα προϊόντα της πιστοποιημένης βιοκαλλιέργειας, τότε προωθούμε πολύ περισσότερο την ποιότητα στις παροχές μας. Οι τουρίστες – επισκέπτες που θα δοκιμάζουν τα προϊόντα και τα εδέσματα ενός τόπου που τους αρέσουν θα έχουν τη επιθυμία φεύγοντας, να τα αγοράζουν ή να τα παραγγέλνουν συχνά (<http://www.in.gr>).

Πέρα από τη γεύση και την απόλαυση που προσφέρει το ελληνικό φαγητό, ο αγροτουρίστας έχει την δυνατότητα να βιώσει τα οφέλη της διατροφής στον οργανισμό του (και θεραπευτικός – τουρισμός υγείας).

Το ελαιόλαδο, τα λαχανικά, τα όσπρια, τα βότανα, τα τυροκομικά που παράγονται σε κάθε τόπο και περιφέρεια της Ελλάδας αποτελούν την κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, γιατί μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την διατροφή στα αγροτουριστικά καταλύματα.

Το 2010, η UNESCO συμπεριέλαβε τη Μεσογειακή Διατροφή, η οποία έχει ως βάση την κρητική διατροφή, στον κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, (wikipedia.gr, 2012), ο Σύνδεσμος Ελαιοκομικών Δήμων Κρήτης, με μια σειρά ενεργειών επιδιώκει την αναγνώριση της παραδοσιακής κρητικής διατροφής από την UNESCO ως «άυλη πνευματική κληρονομιά» (chania-info.gr, 2008). Έτσι θα είναι ευκολότερη η προβολή του αγροτουριστικού προϊόντος της Κρήτης καθώς η κρητική διατροφή μπορεί να αποτελέσει ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του αγροτουρισμού στην Κρήτη.

Ο οινοτουρισμός είναι μια υποκατηγορία του αγροτουρισμού. Η Ελλάδα δεν υστερεί ούτε στην ποιότητα κρασιών ούτε στην καλλιέργεια αμπελιών, που μάλιστα εμφανίζει και δεκάδες ποικιλίες. Οι προοπτικές για την ανάπτυξη του οινοτουρισμού είναι υπαρκτές, καθώς το καλό φαγητό συνοδεύεται πάντα από αντίστοιχης ποιότητας κρασί ή άλλα αλκοολούχα ποτά, τσίπουρο, ούζο, ρακή, ηδύποτα κ..α Γύρω από την παραγωγή της ρακής, γνωστή και ως τσικουδιά, έχουν αναπτυχθεί παντού στην Κρήτη γιορτές, τα λεγόμενα «ρακοκάζανα». Αυτό το είδος τουρισμού περιλαμβάνει επισκέψεις σε αποστακτήρια και χώρους εμφιάλωσης.

Συγκεκριμένα όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα (<http://winesurveyor.weebly.com/tour19.html>), η Κρήτη ενδείκνυται για οινικές εξερευνήσεις. Ο αγροτουρισμός εν τέλει διασφαλίζει την ποιότητα της διατροφής και της τοπικής γαστρονομίας και συνδέεται άμεσα με τον οινοτουρισμό.

3.4 ΠΡΟΦΙΛ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΑ

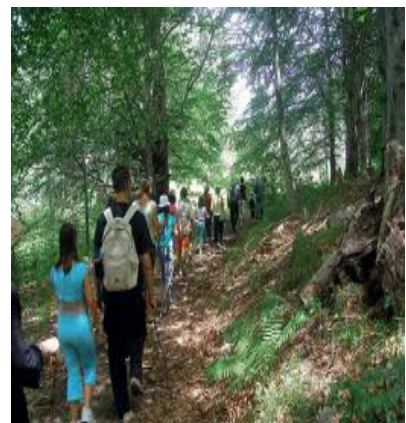
Το είδος των τουριστών που επιλέγουν να κάνουν αγροτουρισμό ποικίλει ανάλογα των ενδιαφερόντων και του τρόπου ζωής του καθένα απ' αυτούς. Η Frochot (2005) σε έρευνα της έχει τμηματοποιήσει σε τρεις ομάδες τους τουρίστες αγροτικών περιοχών, στην προσπάθεια της να διαχωρίσει την κάθε ομάδα ανάλογα με το σκοπό και το όφελος που αποκομούσαν από τις διακοπές τους. Έτσι λοιπόν κατάληξε στις εξής ομάδες:

- στους αγροτικούς τύπους, οι οποίοι ενδιαφέρονται περισσότερο για την αγροτική διάσταση του πακέτου των διακοπών τους,
- σε αυτούς που έχουν ως κύριο σκοπό τη χαλάρωση από τους γρήγορους ρυθμούς της πόλης και αναζητούν ηρεμία ενώ, έχουν μικρότερο ποσοστό συμμετοχής στις περισσότερες δραστηριότητες εκτός του ψαρέματος και του γκολφ
- και στους παρατηρητές, που το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται σε δραστηριότητες της υπαίθρου με την βλέψη να ηρεμήσουν, να κάνουν βόλτες στην εξοχή, απολαμβάνοντας τις εικόνες της φύσης.

Οι Αγροτουρίστες γενικά είναι άνθρωποι που στην προσπάθεια τους να αποκοπούν

για λίγο από την καθημερινότητα της πόλης, αναζητούν ξεκούραση και χαλάρωση σε ένα ήρεμο περιβάλλον. Νιώθουν την ανάγκη να βρεθούν κοντά στη φύση, να γνωρίσουν την αγροτική ζωή, τους

αγρότες, τους ντόπιους που θα τους δείξουν ένα άγνωστο και διαφορετικό γι' αυτούς τρόπο ζωής. Οι τουρίστες αυτού του είδους τουρισμού θεωρούνται έμπειροι και πολυταξιδεμένοι. Επιπλέον είναι κορεσμένοι από το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και αναζητούν κάτι το

διαφορετικό, εστιάζοντας στην πολιτιστική και φυσιολατρική υπόσταση του προορισμού και στην δυνατότητα για επικοινωνία με άλλους ανθρώπους. Αναζητούν στους αγροτουριστικούς προορισμούς όλα τα χαρακτηριστικά που λείπουν από την πόλη, αλλά και από τον οργανωμένο τουρισμό. Επιθυμούν να ζήσουν σ' ένα περιβάλλον που το παρελθόν εξακολουθεί να κάνει αισθητή την παρουσία του, μέσα από την εικόνα που προβάλλει ο τόπος που επισκέπτονται. Να βιώσουν τις παραδόσεις και την ιστορία του. Να δοκιμάσουν και να γευτούν την παραδοσιακή κουζίνα και τα τοπικά προϊόντα. Να βρουν τη διαφορετική ζωή που πιστεύουν ότι υπάρχει στην ύπαιθρο. Να μετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να ξεφύγουν για λίγο από τις συνθήκες της καθημερινής ζωής. Για την επιλογή του καταλύματος που θα επιλέξουν για τη διανυκτέρευσή τους, αλλά και της ταβέρνας για τη διατροφή τους συμβουλευονται κυρίως φίλους.

Τα άτομα που επιλέγουν τον αγροτουρισμό ανήκουν σε ευρύ ηλικιακό φάσμα. Σε Ευρωπαϊκές χώρες που ο αγροτουρισμός έχει παράδοση δεκαετιών, απευθύνεται σε όλη την οικογένεια. Τα άτομα της νεαρής ηλικίας προτιμούν να συνδυάσουν το πακέτο του αγροτουρισμού με τα extreme sports, ενώ οι μεγαλύτεροι επιλέγουν ηπιότερες δραστηριότητες με περιηγήσεις θρησκευτικού, πολιτιστικού κτλ. χαρακτήρα.

Ένα όμως σημαντικότερο χαρακτηριστικό των αγροτουριστών είναι το υψηλό οικονομικό και μορφωτικό τους επίπεδο. Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν πολλά ενδιαφέροντα, αυξημένη οικολογική συνείδηση, διάθεση για μόρφωση, δεν παρασύρονται από τα πρότυπα της καταναλωτικής κοινωνίας και είναι εκλεπτυσμένοι με υψηλές απαιτήσεις ως προς το επίπεδο και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Ο αγροτουρίστας ξέρει τι αναζητά και δεν αρκείται σε καταστάσεις που δεν τον ικανοποιούν. Επίσης θεωρείται ποιοτικός, σημαντικής αγοραστικής δύναμης και υψηλών προδιαγραφών σε όλο τον κόσμο (<http://www.in.gr>).

Με λίγα λόγια, αυτό που προκύπτει από τα παραπάνω, είναι ότι τα άτομα που επιλέγουν αγροτουρισμό είναι άτομα που αναζητούν στις διακοπές τους τη "φόρμουλα των 3Φ (Φύση - Φιλία - Φιλοξενία)" και απορρίπτουν ή νιώθουν ότι δεν τους εκφράζει η φόρμουλα των 3S (Sun - sea - sand) του μαζικού τουρισμού, όπως αυτή έχει εξελιχθεί στις μέρες μας. Τα άτομα αυτά τις περισσότερες φορές έχουν συγκεκριμένα ενδιαφέροντα (φυσιολάτρες, παρατηρητές πουλιών, χλωρίδας και πανίδας ορειβάτες κ.ά.), και είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένα στα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα (<http://www.anthropos.gr>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

4.1Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η Κρήτη έχει κατακτήσει μια αξιοζήλευτη θέση στο ευρωπαϊκό και διεθνές τουριστικό στερέωμα και αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς. Ωστόσο ο κορεσμός και η κρίση του μαζικού τουρισμού είναι ένα διεθνές

φαινόμενο. Στην υπόλοιπη Ευρώπη, η τάση εδώ και αρκετά χρόνια ευνοεί την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού της υπαίθρου. Η «επιστροφή στη φύση», μέσω των μονάδων του Εναλλακτικού Τουρισμού που υπάρχουν στο νησί, είναι μια ανεπανάληπτη εμπειρία. Ο σύγχρονος και με υψηλές προδιαγραφές τουρίστας αναζητά ένα συνολικό πακέτο

παροχής ποιοτικών υπηρεσιών και υποδομών, όχι σε ένα οποιοδήποτε απρόσωπο περιβάλλον, αλλά σε χώρες και περιοχές με μοναδικά στοιχεία φυσικής ομορφιάς, παραδοσιακής ταυτότητας, πολιτισμού και ιστορίας.

Η Ελλάδα και ιδιαίτερα η Κρήτη, τα συγκεντρώνει όλα αυτά. Η Κρήτη είναι από τα μεγαλύτερα νησιά της Μεσογείου. Το κλίμα της είναι ήπιο, συνδυάζει βουνό και θάλασσα, διασκέδαση και χαλάρωση για τον επισκέπτη. Για τους λόγους αυτούς υπήρξε και εξακολουθεί να αποτελεί αγαπημένο προορισμό εξωτερικού και εσωτερικού τουρισμού. Το 2011 υποδέχθηκε 4.000.000 τουρίστες από το σύνολο 16.000.000 της χώρας. (DefenceNet, 2012) Στα

πλεονεκτήματα της θα πρέπει να προστεθεί και η περίφημη κρητική φιλοξενία. Τα βουνά της Κρήτης είναι ο τόπος γέννησης του Δία, του προστάτη των φιλοξενούμενων. Οι σύγχρονοι Κρητικοί αποδεικνύονται αντάξιοι συνεχιστές των προγόνων τους και άξιοι απόγονοι του ξένιου Δία. Η ζεστασιά, η προσφορά, η οικειότητα, με τις οποίες αντιμετωπίζουν οι ντόπιοι τους επισκέπτες, μπορούν να αποτελέσουν τα μεγάλα ατού του αγροτουρισμού στην Κρήτη.

Έτσι λοιπόν διαθέτει μοναδικά συγκριτικά πλεονεκτήματα ως ταξιδιωτικός προορισμός με διαφοροποιούμενο τουριστικό προϊόν. Κι αυτό ακριβώς είναι που κάνει την ειδοποιό διαφορά του αγροτουρισμού. Δηλαδή, επιμηκύνει την τουριστική περίοδο και δημιουργεί πρόσθετο εισόδημα για τον αγρότη και γενικότερα για τις τοπικές κοινωνίες, διασφαλίζοντας τη σύζευξη της περιφερειακής ανάπτυξης με την φυσική ομορφιά, την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου. Γι' αυτό και ο αγροτουρισμός έχει καταστεί ένα από τα βασικά, και συνεχώς ανερχόμενα, τουριστικά προϊόντα στις αγορές, ιδιαίτερα της Ευρώπης (<http://www.anoixtos-kyklos.gr>).

Για τους λάτρεις της ιστορίας, της μυθολογίας και της φυσικής ομορφιάς, η Κρήτη αποτελεί έναν ιδανικό προορισμό. Ερείπια των Μινωικών ανακτόρων, Βυζαντινοί ναοί, επιβλητικά Ενετικά κάστρα και οχυρώσεις συνθέτουν μια πολιτισμική και αρχιτεκτονική πολυμορφία, μαρτυρώντας την πλούσια ιστορία του νησιού. Ο Κρητικός πολιτισμός παραμένει ζωντανός μέσα από την λογοτεχνία, το θέατρο, τη μουσική, το χορό, τα τοπικά φεστιβάλ και άλλα καλλιτεχνικά δρώμενα που πραγματοποιούνται όλο το χρόνο. Η Κρήτη λοιπόν είναι ένα πολύχρωμο πάζλ από μυθολογία, ιστορία, περήφανους ανθρώπους, βουνά, φαράγγια και θάλασσα. Το κομμάτι αυτού του πάζλ συνθέτουν μια μοναδική και μαγική εικόνα (<http://www.alternativegreece.gr>).

Ο περίπατος στο δάσος ή διάσχιση κάποιου φαραγγιού, η βόλτα με άλογα, η ποδηλασία στο βουνό, η καλλιέργεια της γης και το τάισμα των ζώων, η παρασκευή ψωμιού ή παραδοσιακού γλυκού είναι μόνο κάποιες από τις δραστηριότητες που θα έχουν την ευκαιρία οι τουρίστες – επισκέπτες να ασχοληθούν διαμένοντας σε ένα παραδοσιακό ξενοδοχείο ή οικισμό στην Κρήτη. Ενώ αν έχουν ανάγκη από ξεκούραση, τότε η διαμονή δίπλα στην Κρητική ύπαιθρο θα τους χαρίσει άφθονες στιγμές γαλήνης και χαλάρωσης, ακούγοντας απλώς τους ήχους της φύσης (<http://www.crete.tournet.gr>).

Κατά τη διάρκεια των διακοπών τους στην Κρήτη θα έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τα παραδοσιακά φαγητά του νησιού. Οι περισσότερες αγροτουριστικές μονάδες έχουν ιδιόκτητες καλλιέργειες και φάρμες, όπου παράγονται βιολογικά προϊόντα. Έτσι γνήσια κρητικά προϊόντα όπως λαχανικά, ελαιόλαδο, τυρί, μέλι, θυμάρι, φασκόμηλο, παξιμάδια, ρίγανη, κρασί και τσικουδιά από ντόπια σταφύλια καθώς και πολλά άλλα θα αποτελέσουν τα κύρια συστατικά του φαγητού, που συνήθως θα είναι μαγειρεμένο από την ίδια την ιδιοκτήτρια ή κάποια άλλη νοικοκυρά του πλησιέστερου χωριού βασισμένο πάντα σε παραδοσιακές συνταγές.

Είναι γνωστό σε όλους ότι τόσο η Κρητική διατροφή όσο και η Μεσογειακή διατροφή δεν είναι απλά μόνο νόστιμη και αρωματική, αλλά και εξαιρετικά υγιεινή. Το φαγητό έχει

πάρει τη σωστή του θέση στην κουλτούρα μας. Μια θέση εξίσου σημαντική για την ταυτότητά μας όσο ο ήλιος, η θάλασσα και τα αρχαία μνημεία. Το σημαντικότερο από τα προϊόντα που ευθύνονται για την αίγλη της Κρητικής διατροφής είναι το παρθένο ελαιόλαδο. Φυσικά, σημαντική είναι και η συμβολή του τοπικού κρασιού, των λαχανικών, των κρέατος, αλλά και των τυροκομικών προϊόντων (π.χ. φέτα) (<http://www.crete.tournet.gr>).

Ο αριθμός των παραδοσιακών οικισμών ολοένα αυξάνεται και η χώρα εξελίσσεται με ταχύτητα σε κορυφαίο προορισμό αγροτουρισμού. Αρκετά χωριά σε όλη τη χώρα διαθέτουν πανδοχεία με παραδοσιακή αρχιτεκτονική, και απλά αλλά άνετα δωμάτια. Μερικά από αυτά τα καταλύματα έχουν υιοθετήσει μια ολιστική στάση με οργανικούς κήπους και παραδοσιακές ταβέρνες που σερβίρουν γευστικές απολαύσεις με αγνά υλικά. Είναι γεγονός ότι καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια να διατηρηθεί η ζωή στον αγροτικό χώρο και ολοένα και αυξάνεται η δημιουργία αυτοδύναμων συγκροτημάτων που συνδυάζουν κατοικία και παραγωγική δραστηριότητα (<http://www.alternativegreece.gr>). Πιο αναλυτικά στις επόμενες ενότητες που ακολουθούν.

4.2 ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Το κλίμα της Κρήτης είναι εύκρατο. Η ατμόσφαιρα μπορεί να είναι αρκετά υγρή, ανάλογα με την απόσταση από τη θάλασσα, ενώ ο χειμώνας είναι αρκετά ήπιος. Θεωρείται ως ένα από τα ωραιότερα, πιο υγιή και ηπιότερα κλίματα της Ευρώπης. Ένας παράγοντας ο οποίος παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωσή του είναι η θάλασσα που περιβάλλει το νησί και περιορίζει τη καυστική ένταση του ήλιου κατά το καλοκαίρι. Η Ιεράπετρα θεωρείται η πιο θερμή ελληνική πόλη και οι περιοχές των ακτών του Λιβυκού πελάγους θεωρούνται ως οι πιο θερμές και ξηρές της Ελλάδας. Η νότια ακτή, συμπεριλαμβανομένης της πεδιάδας της Μεσσαράς και τα Αστερούσια Όρη, εμπίπτει στη Βόρεια Αφρική κλιματική ζώνη και έτσι έχει πολλές ηλιόλουστες ημέρες και πολύ υψηλές θερμοκρασίες όλο το χρόνο. Ενδεικτικό του κλίματος είναι το γεγονός ότι στη νότια Κρήτη και τη Γαύδο τα χελιδόνια παραμένουν όλο το χρόνο χωρίς να μεταναστεύουν στην Αφρική.

Στις παραλιακές περιοχές ιδιαίτερα στις νότιες, το κλίμα είναι τόσο ήπιο ώστε να καλλιεργούνται τροπικά φυτά, όπως είναι η μπανανιά. Επίσης ευνοϊκές είναι οι κλιματολογικές συνθήκες στην Κρήτη για την ανάπτυξη υποτροπικών φυτών όπως το

αβοκάντο, το μάνγκο, η τσεριμόγια, το πεκάν, δεσπολιά, η φραγκοσυκιά και η χουρμαδιά αλλά και για την ανάπτυξη των καλλιεργειών, που απαιτούν στην πλειοψηφία τους αρκετή υγρασία και υψηλή θερμοκρασία. Ευνοεί την ανάπτυξη των βιολογικών καλλιεργειών και ιδιαιτέρως, στα βασικά αγροτικά προϊόντα, εκείνα που έχουν εγκλιματιστεί κατά τρόπον ιδανικό στις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στο νησί. Τα τελευταία χρόνια ομάδες βιοκαλλιεργητών ξεκίνησαν με μεράκι μια σημαντική προσπάθεια: Να προσφέρουν στην κατανάλωση προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας που θα ανταποκρίνονται απολύτως στις ανάγκες του σύγχρονου καταναλωτή.

Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ακόμα και κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, που παρατηρούνται οι μεγαλύτερες θερμοκρασίες, βορειοδυτικοί άνεμοι, τα μελέμια, μετριάζουν τη ζεστή ατμόσφαιρα. Περιστασιακά, ισχυροί νοτιάδες αυξάνουν τη μέση θερμοκρασία κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Οι βροχοπτώσεις είναι σπάνιες κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου. Το φθινόπωρο είναι συχνά για πολλούς παραθεριστές η αγαπημένη τους εποχή στην Κρήτη, γιατί έχουμε θερμοκρασίες που συχνά ξεπερνούν αυτές της άνοιξης.

4.3 ΧΛΩΡΙΔΑ – ΠΑΝΙΔΑ

Η Κρήτη δείχνει από μακριά γυμνή από κάθε βλάστηση. Η εντύπωση όμως αυτή αλλάζει γρήγορα. Στα βουνά υπάρχουν ακόμα αραιά, γνήσια κρητικά δάση με μεγάλο ποσοστό αγριοκυπαρισσιών δίπλα σε αειθαλείς πρίνους και ασφένταμους. Μακριά απ' τα δάση συναντούμε παντού μεμονωμένες βελανιδιές κι όπου υπάρχει νερό πλατάνια, συχνά εξαίσια. Και φοινικόδεντρα θα δούμε στην Κρήτη στις χαμηλές ζεστές περιοχές. Αξιόλογο είναι το φοινικόδασος στο Βάι, βορειοανατολικά της Σητείας.

Στις περιοχές που χαρακτηρίζονται ως βοσκότοποι ή χέρσες, υπάρχουν τα αειθαλή πυκνά σχοίνα, που έχουν ύψος ανθρώπου, και τα αγκαθωτά φρύγανα (μικροί σφαιρικοί θάμνοι). Κάτω από τα σχοίνα και τα φρύγανα κι ανάμεσά τους φυτρώνουν μικρότερα θαμνοειδή κι ένα πλήθος χόρτα και βότανα. Σχοίνα και φρύγανα αποτελούν τη μόνιμη πράσινη ζώνη. Αντίθετα οι πιο πολλές ψηλές κορφές των βουνών πάνω απ' τα 650 μ. στερούνται βλάστησης. Η ανοιξιάτικη ανθοφορία αρχίζει στα χαμηλά πολύ νωρίς και είναι οργιαστική. Με την πρόοδο της εποχής ανεβαίνει προς τα βουνά ενώ χαμηλά, το Μάη κιόλας,

αρχίζουν τα πάντα να ξεραίνονται. Με τις πρώτες βροχές του Σεπτεμβρη η χαμηλή ζώνη αρχίζει πάλι να πρασινίζει απ' τα πρώτα βλαστάρια και το Δεκέμβρη στις πιο απάνεμες ακτές συναντά κανείς κιάλας τις πρώτες ανεμώνες. Τέλος Ιανουαρίου οι αμυγδαλιές είναι ολάνθιστες και λίγο αργότερα ανθίζουν οι ασφόδελοι, οι νάρκισσοι, οι αγριοτουλίπες και οι ορχιδέες. Κάπου 1400-1500 είδη ανθέων υπάρχουν στην Κρήτη και το ένα δέκατο απ' αυτά συναντώνται μονάχα εκεί. Από τα καλλιεργούμενα δέντρα, ανάλογα με τις πρόσφορες τοπικές συνθήκες, σημαντικότερα είναι οι: ελιές, λεμονιές, πορτοκαλιές, καστανιές, χαρουπιές. Παντού στις πεδιάδες και στις χαμηλές πλαγιές καλλιεργούνται αμπέλια.

Ο ζωικός κόσμος του νησιού είναι μάλλον φτωχός. Υπάρχουν λαγοί, αγριοκούνελα, κουνάβια, νυφίτσες, σκαντζόχοιροι, άρκαλοι, αρουραίοι, ποντίκια. Τα φίδια είναι λίγα και αμφίβολη η ύπαρξη δηλητηριώδους είδους. Η Κρήτη είναι πέρασμα για τα αποδημητικά πουλιά και πατρίδα για πολλά άλλα. Εντυπωσιακός είναι ο Κρητικός αετός που συναντάται συχνά στα βουνά. Γεράκια, πέρδικες και κουκουβάγιες υπάρχουν πλήθος. Μοναδικός στο είδος του είναι ο κρητικός Αίγαγρος, το γνωστό ως «κρι-κρι». Σήμερα αυτά τα όμορφα και δειλά ζώα δύσκολα θα τα δει κανείς και μόνο στο «φαράγγι της Σαμαριάς». Για τη διατήρηση του είδους δημιουργήθηκαν εκτροφεία σε δύο- τρία νησάκια στις βόρειες ακτές.

Κύρια εξαγωγίμα προϊόντα της Κρήτης είναι το λάδι, η σταφίδα, τα σταφύλια και τα πορτοκάλια. Αν και ευδοκιμούν τα πάντα στην Κρήτη, η απόδοση των καλλιεργειών εμποδίζεται από αντίξοες συνθήκες. Οι εύφορες πεδινές περιοχές είναι λίγες και μικρές, το νερό για άρδευση ελάχιστο, οι άνθρωποι μοχθούν υπέρμετρα κι ανηφορίζουν χτίζοντας «πεζούλια» να καλλιεργήσουν τις πλαγιές. Σήμερα έχει αρκετά βελτιωθεί η κατάσταση με τις καλλιέργειες εκλεκτών ειδών σταφυλιών, μπανάνας, πρώιμης ντομάτας και λαχανικών καθώς και ανθέων, που αποδίδουν οικονομικά.

Η κτηνοτροφία, αρκετά ανεπτυγμένη, είναι σημαντική πλουτοπαραγωγική πηγή. Τρέφονται μικρά κυρίως ζώα: πρόβατα και κατσίκια. Τα μεγάλα ζώα, αφού δεν υπάρχουν εκτεταμένα λιβάδια, εκτρέφονται σε στάβλους.

4.4 ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Η οικονομία της Κρήτης βασίζεται κυρίως στη γεωργία, στην κτηνοτροφία αλλά και στον τουρισμό, μετά το 1970 τουλάχιστον. Οι τρεις αυτοί τομείς δραστηριοτήτων συνδέονται

άμεσα και αλληλεξαρτώνται. Η Κρήτη εμφανίζει υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα συγκριτικά με εκείνο της υπόλοιπης χώρας και χαμηλό ποσοστό ανεργίας.

Η αγροτική ζωή περιλαμβάνει:

Τον Τρύγο: Ο οίνος είναι συστατικό στοιχείο του ελληνικού πολιτισμού. Πλήθος αναφορών υπάρχουν από τα μινωικά χρόνια, για την καλλιέργεια των αμπελιών και την οινοποίηση. Μινωικές ποικιλίες καλλιεργούνται ακόμη και σήμερα, στα ίδια χώματα και πολλές φορές με την ίδια σχεδόν διαδικασία παραγωγής. εννοείται, κρητικό τραπέζι χωρίς κρασί, το οποίο ο σπιτονοικοκύρης παίνει πάντα ιδιαίτερα. Σχεδόν κάθε σπίτι έχει το δικό του κρασί. Οι καλλιεργητικές φροντίδες του αμπελιού, αρχίζουν μετά τον τρύγο με ένα βασικό κλάδεμα. Το κυρίως κλάδεμα γίνεται, ανάλογα με την περιοχή και το υψόμετρο, Γενάρη ή Φλεβάρη, ακολουθούν φρεζαρίσματα, κορφολόγημα των βλαστών, θειαφίσματα, και ίσως αραίωμα των σταφυλιών. Η ωρίμανση και ο τρύγος πραγματοποιούνται ανάλογα με την ποικιλία και το υψόμετρο της περιοχής από το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου μέχρι και τις αρχές του Οκτώβρη. Μέχρι τότε το αμπέλι απαιτεί συνεχή επίβλεψη και ενασχόληση, για την πρόληψη των διαφόρων ασθενειών. Η κοινωνική διάσταση του τρύγου μας δίνει μια χαρακτηριστική εικόνα της αγροτικής ζωής στην Κρήτη. Από τα χαράματα φίλοι και συγγενείς τρυγούν και κουβαλούν τα σταφύλια. Όταν ο τρύγος τελειώσει, τα σταφύλια πιέζονται στο πατητήρι είτε μηχανοκίνητα, είτε πολλές φορές ακόμη, με τα πόδια και παράγεται μούστος. Η μεγάλη ηλιοφάνεια στην Κρήτη δίνει στον μούστο συνήθως αρκετά ζάχαρα και έτσι έχουμε και αρκετά υψηλόβαθμα κρασιά. Αυτή είναι και η στιγμή που η νοικοκυρά θα πάρει μούστο από το πατητήρι, θα «κόψει» τον βρασμό του με στάχτη και θα ψήσει την μουσταλευριά προσθέτοντας καρύδια αμύγδαλα, σησάμι και κανέλα. Όταν τελειώσει το πάτημα, ο μούστος μπαίνει στα βαρέλια ή μένει στο πατητήρι για κάποιες ώρες για να πάρει χρώμα και τανίνες. Τότε έρχεται η ώρα της γιορτής. Όλοι κάθονται στο πλουσιοπάροχο τραπέζι με τα καλύτερα κρασιά του σπιτιού και εύχονται στον νοικοκύρη. Ο κάματος της ημέρας μετατρέπεται σε διάθεση για τραγούδι και χορό.

Την τσικουδιά, ρακοκάζανο: Τα κρασιά έχουν μπει στα βαρέλια και ο βρασμός έχει ολοκληρωθεί, το φθινόπωρο έχει μπει για τα καλά και οι σόμπες καπνίζουν στα χωριά. Το βρεγμένο χώμα μυρίζει παντού. Είναι η εποχή που τα κάστανα συνοδεύουν την τσικουδιά. Σιγά-σιγά αρχίζουν οι προετοιμασίες για το μάζεμα της ελιάς. Τα στέμφυλα (στράφυλα), τα υπολείμματα των σταφυλιών μετά το πάτημα δηλαδή, έχουν σφραγιστεί στα βαρέλια και μετά την ολοκλήρωση της ζύμωσης είναι έτοιμα για την απόσταξη. Η απόσταξη σε όλη την Ελλάδα επιτρέπεται μόνο με σχετική άδεια. Σε όλα τα χωριά υπάρχουν άμβυκες, τα γνωστά

καζάνια στα οποία μπαίνουν τα στέμφυλα και το υγρό των βαρελιών, σφραγίζονται ερμητικά και έπειτα βράζουν για να φθάσει η θερμοκρασία στους κατάλληλους βαθμούς, ώστε να αρχίσει η απόσταξη. Από το καπάκι του καζανιού ξεκινά μια σωλήνα η οποία συνήθως ψύχεται εξωτερικά με νερό για να υγροποιηθεί ο ατμός που βγαίνει έπειτα ως τσικουδιά. Το «πρωτοράκι» είναι το πρώτο απόσταγμα το οποίο τρέχει από το καζάνι και είναι ιδιαίτερα υψηλόβαθμο. Στην Κρήτη, σε αρκετά χωριά, αποστάζονται ακόμη μούρα και παράγεται η μουννόρακι. Παλαιότερα γίνονταν και απόσταξη από κούμαρα, για την κουμαρόρακι. Όποιος αποστάζει, συνήθως καλεί φίλους και στο φθινοπωρινό τοπίο στήνονται ψησταριές με τα κάρβουνα από τη φωτιά του καζανιού και πρόχειρα τραπέζια με κρητικούς μεζέδες: εξαιρετικά άγρια μανιτάρια, κάστανα, καλιτσούνια, και χόρτα, όλα χαρακτηριστικά προϊόντα της συγκεκριμένης εποχής του χρόνου. Ακόμη και σήμερα η παράδοση συνεχίζεται δείχνοντας μέσα από τις αγροτικές δραστηριότητες πόσο σημαντικό στοιχείο είναι η συνένωση των ανθρώπων για την κρητική κοινωνία.

Την ελιά: Η ελιά αποτελεί την βασική καλλιέργεια σε όλη την Κρήτη. Ατελείωτες πλαγιές λάμπουν στον ήλιο όταν αυτός φωτίζει τα ασημοπράσινα φυλλώματά τους. Εδώ παράγεται το καλύτερο ελαιόλαδο του κόσμου. Πλούσιο σε άρωμα και γεύση και χαμηλό σε οξύτητα αποτελεί την βασική πηγή λίπους της κρητικής διατροφής. Η συλλογή του ελαιοκάρπου και η ελαιοποίηση είναι δραστηριότητα για κάθε κρητικό σχεδόν. Στα Χανιά καλλιεργούνται κυρίως δυο είδη ελιάς. Το πρώτο είναι οι λιανές, δέντρα των οποίων ο καρπός είναι σχετικά μικρός αλλά πολυάριθμος και τα οποία οι παραγωγοί ραβδίζουν και μαζεύουν τον καρπό τους σε δίχτυα, που έχουν απλώσει από κάτω. Τα δέντρα κλαδεύονται χαμηλά σε σχήμα ομπρέλας. Η εποχή της συγκομιδής αρχίζει τον Νοέμβρη και συνεχίζεται μέχρι τον Φλεβάρη, ανάλογα το υψόμετρο, το οποίο είναι κυρίως ενδεικτικό για το βαθμό ωρίμανσης. Αν έχουν «λαδώσει» οι ελιές παράγουν περισσότερο και καλύτερο λάδι. Σε άλλες περιοχές, όπως του Σελίνου, λόγω κυρίως της μορφολογίας του εδάφους, καλλιεργούνται οι τσουνάτες ελιές, μεγάλα δέντρα τα οποία στρώνονται με δίχτυα μόνιμης στρώσης και η συγκομιδή γίνεται κάθε 15-20 μέρες από τα δίχτυα. Έτσι η συγκομιδή διαρκεί πολλές φορές μέχρι τον Μάιο ή και τον Ιούνιο. Οι ελιές μεταφέρονται έπειτα στα ελαιοτριβεία όπου πραγματοποιείται η σύνθλιψη και η εξαγωγή του ελαιολάδου. Διάφοροι είναι και οι τρόποι με τους οποίους λειτουργούν τα εργοστάσια κάποια έχουν ακόμη μυλόπετρες και πρέσες όπως τα παλαιά χρόνια και πραγματοποιούν έτσι ψυχρή σύνθλιψη, άλλα λειτουργούν φυγοκεντρικά και άλλα με βελονισμό. Το ελαιόλαδο που παράγεται εδώ, μοναδικό σε θρεπτικά στοιχεία και γεύση, είναι φημισμένο σε όλο τον κόσμο. Εξαιρετικής ποιότητας είναι και οι επιτραπέζιες ελιές, οι οποίες

παράγονται στην ευρύτερη περιοχή. Οι σελινιώτικες αλατσολιές, μαύρες παστές, οι νερατζολιές, κοφτές και τσακιστές ξιδάτες ή σε χυμό λεμονιού, όλες έχουν το άρωμα της Κρήτης και συνοδεύουν κάθε φαγητό. Πολλές φορές αποτελούν και συστατικό του στοιχείο όπως στις σουπιές με μάραθο ή στα τσιγαριστά χόρτα. Ακόμη συνοδεύουν το κρασάκι ή την τσικουδιά.

Την κτηνοτροφία – τυροκομία: Στον ορεινό όγκο των Χανίων, που είναι πλούσιος σε αρωματικά φυτά και βότανα εκτρέφονται χιλιάδες αιγοπρόβατα. Η κτηνοτροφία ήταν ανέκαθεν η κύρια ασχολία των κατοίκων των ορεινών περιοχών του Σελίνου, του ορεινού Αποκόρωνα και φυσικά των Σφακίων. Η πολιτισμική παράδοση της Κρήτης θα ήταν φτωχή χωρίς τα ριζίτικα, τα τραγούδια που κατεξοχήν διηγούνται την ζωή αυτών των ανθρώπων. Μια ζωή δύσκολη μα και ελεύθερη. Ένας τρόπος και μια φιλοσοφία ζωής απλή, περήφανη και φιλόξενη. Η πραγματική Κρήτη εξακολουθεί να βρίσκει τρόπους έκφρασης στα διάσελα και τις κορφές, στα μητάτα και στους κούμους που δεν τα φθάνουν ακόμη οι δρόμοι και οι «ευκολίες» του πολιτισμού. Βέβαια θα ήταν ανέφικτο να παραχθούν τα παραδοσιακά τυροκομικά προϊόντα χωρίς την τεχνογνωσία των χιλιάδων ετών που σήμερα σε συνδυασμό με τις μοντέρνες μεθόδους διασφαλίζουν την ποιότητα. Στα σύγχρονα τυροκομεία το γάλα πρώτα παστεριώνεται και έπειτα, με την προσθήκη καλλιέργειας, θερμαίνεται σε συγκεκριμένες θερμοκρασίες για να γίνει η διάσημη κρητική γραβιέρα η οποία θα ωριμάσει για αρκετούς μήνες πριν να είναι έτοιμη προς κατανάλωση. Άλλα τυριά, τα οποία είναι φημισμένα, είναι η μυζήθρα, και ο αθότυρος, άσπρα τυριά και τα δύο. Καταπληκτικό είναι και το γιαούρτι το οποίο γίνεται από πρόβειο γάλα.

Το μέλι: Ένα άλλο προϊόν το οποίο είναι χαρακτηριστικό της περιοχής των Χανίων είναι το μέλι. Παλαιότερα οι μελισσόκηποι ήταν μόνιμοι καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα της μεταφοράς τους. Σήμερα οι μελισσοκόμοι μεταφέρουν τις κυψέλες τους ανάλογα με την ανθοφορία σε διαφορετικό κάθε φορά τόπο. Έτσι, νωρίς την άνοιξη τις πηγαίνουν στους πορτοκαλεώνες και γενικά σε χαμηλά υψόμετρα για να συλλέξουν οι μέλισσες χυμούς από τα ανθοφόρα φυτά και αργότερα τις ανεβάζουν σε μεγαλύτερα υψόμετρα, όταν ανθίζουν τα αρωματικά φυτά και βότανα και ιδιαίτερα το θυμάρι που δίνει τα μοναδικά χαρακτηριστικά του στο κρητικό μέλι. Ο “τρύγος” πραγματοποιείται τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο.

Εσπεριδοειδή: Τα εσπεριδοειδή αποτελούν έναν βασικό τομέα της γεωργικής παραγωγής της Κρήτης. Ιδιαίτερα στην ευρύτερη περιοχή του Κάμπου των Χανίων οι κλιματολογικές συνθήκες και τα άφθονα νερά από τα Λευκά Όρη ευνοούν την καλλιέργεια πορτοκαλιών, μανταρινιών, λεμονιών κλπ. Στα πορτοκαλοχώρια από τον Φουρνέ, τον Σκινέ και μέχρι τις παραλίες σχεδόν του Πλατανιά και του Ταυρωνίτη το πράσινο των πορτοκαλαιώνων, τα ανθισμένα δένδρα που σκορπίζουν απλόχερα το άρωμα της άνοιξης και τα ζωντανά χρώματα των φρούτων τον χειμώνα αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο του κρητικού τοπίου. Ανάπτυξη παρουσιάζει η επιστροφή στις ήπιες μορφές καλλιέργειας ενώ αυξάνεται συνεχώς η ζήτηση και η παραγωγή πιστοποιημένων βιολογικών κρητικών εσπεριδοειδών. Το νησί του Ξένιου Δία σήμερα είναι η πρώτη δύναμη της Ελλάδος στον τουρισμό. Συνεπώς, ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων του ασχολείται με τον τουρισμό.

Τουρισμός Εκτός από την ενασχόληση των κατοίκων με την γεωργία και την κτηνοτροφία, ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού της Κρήτης ασχολείται με τον τουρισμό. Πολλοί ντόπιοι διαθέτουν ξενοδοχειακές μονάδες, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενοικιαζόμενα αυτοκίνητα, εστιατόρια, καταστήματα με αναμνηστικά είδη και παραδοσιακά προϊόντα κλπ. Οι τουρίστες επισκέπτονται το νησί κατά τους θερινούς κυρίως μήνες. Οπότε ενασχόληση των κατοίκων με τις τουριστικές επιχειρήσεις είναι εποχιακή.

4.5 ΤΟΠΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Η Κρήτη πέρα από τις πάμπολλες φυσικές ομορφιές και την υπέροχη φιλοξενία των κατοίκων της είναι επίσης γνωστή για την ποιότητα των αγροτικών της προϊόντων που εξαιτίας του κλίματος καλλιεργούνται σχεδόν όλο τον χρόνο. Οι περισσότερες αγροτουριστικές μονάδες στην Κρήτη διαθέτουν ιδιόκτητες καλλιέργειες και φάρμες, όπου παράγονται προϊόντα βιολογικά και απαλλαγμένα από κάθε είδους φάρμακα και χημικά. Από λαχανικά μεγάλη οικονομική σημασία έχουν οι ντομάτες οι οποίες εξάγονται, καθώς και οι πατάτες. Γνήσια κρητικά προϊόντα, όπως τυρί και μέλι, λαχανικά, ελαιόλαδο, σταφίδα, θυμάρι, φασκόμηλο, ρίγανη, κρασί και τσικουδιά από ντόπια σταφύλια και αρωματικά φυτά, θα αποτελέσουν τα κύρια συστατικά του φαγητού των τουριστών, το οποίο θα είναι

μαγειρεμένο από την ίδια την ιδιοκτήτρια ή κάποια άλλη νοικοκυρά του πλησιέστερου χωριού, βασισμένο σε παραδοσιακές κρητικές συνταγές.

Πολλά είναι και τα κτηνοτροφικά προϊόντα της Κρήτης. Φημίζονται το ανθότυρο, η μυζήθρα, και διάφορες άλλες κατηγορίες τυριού. Επίσης, τα αρτοσκευάσματα (παξιμάδια «μεθυσμένα», «τραγανά» και «κριθαρένια», κουλούρια και κρητικές μπουκιές). Ο Αγροτουρισμός επισκέπτεται χαρακτηριστικούς αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς και αγροκτήματα, παρακολουθεί από κοντά τη διαδικασία παραγωγής των προϊόντων τους και προτείνει συνταγές.

4.6 ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Διοικητικά η Κρήτη χωρίζεται σε 4 νομούς: νομός Χανίων, νομός Ρεθύμνου, νομός Ηρακλείου, νομός Λασιθίου.

4.6.1 ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Καλύπτει το δυτικό τμήμα του νησιού. Υποδιαιρείται σε πέντε επαρχίες: Σελίνου, Κυδωνίας, Κισάμου, Αποκορώνου και Σφακίων. Οι κυριότερες πόλεις του νομού είναι τα Χανιά (η πρωτεύουσα του νομού) και το Καστέλι (Χανίων). Οι κυριότερες κωμοπόλεις είναι η Παλαιόχωρα και η Χώρα Σφακίων.

Ο νομός παρέχει τουριστικές υπηρεσίες και δραστηριότητες όλων των κατηγοριών καλύπτοντας όλες τις προτιμήσεις. Τα Λευκά Όρη που υψώνονται πίσω από τα Χανιά και βυθίζονται στο Λιβυκό Πέλαγος έχουν πολλά φαράγγια και χαράδρες (Σαμαριάς, Αράδενας, Τιμπρου, Καλλικράτη). Οι αμμόδεις παραλίες και τα καταγάλανα νερά στα Φαλάσαρνα, την

Παλαιόχωρα και τη Γεωργιούπολη, το Ελαφονήσι και τη Γραμβούσα, είναι ιδανικά για κολύμπι.

Πολλά αξιοθέατα υπάρχουν στην περιοχή των Σφακίων. Οι παραλίες κοντά στο Λουτρό, την Αγία Ρούμελη και το Φραγκοκάστελλο προσφέρουν τα νερά του Λιβυκού Πελάγους. Οι μινωικοί, ρωμαϊκοί και βυζαντινοί αρχαιολογικοί χώροι είναι σημείο αναφοράς για τους τουρίστες.

Ο νομός Χανίων είναι μια από τις ωραιότερες περιοχές του νησιού, το γεμάτο ζωή λιμάνι των Χανίων, που αντανακλά την ενετική κληρονομιά της πόλης. Η πολυσύχναστη αγορά, όπου πωλούνται φρέσκα και νοστιμότατα προϊόντα, τα ενδιαφέροντα μουσεία και οι γύρω παραλίες κάνουν την περιοχή έναν πολύ δημοφιλή προορισμό.

Η νότια ακτή της Κρήτης είναι μια σειρά από δαντελωτές τσόχες και προεξοχές γης, με βουνά και φαράγγια που καταλήγουν θεαματικά στη θάλασσα. Δυτικά από τον Ψηλορείτη κατηφορίζει το Κουρτελιώτικο φαράγγι μέσα από ένα μαγευτικό τοπίο μέχρι την παραλιακή Πίσω Μονή Πρέβελης (Ιωάννη του Θεολόγου), που χρονολογείται μεταξύ του 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Η επόμενη μεγάλη κωμόπολη προς τα δυτικά, η Χώρα Σφακίων, βρίσκεται στο φαράγγι της Ίμβρου, το οποίο είναι εξίσου πανέμορφο με αυτό της Σαμαριάς, αλλά δέχεται πολύ λιγότερους επισκέπτες. Από τα πιο γνωστά αγροτουριστικά καταλύματα στα στο Νομό Χανίων είναι:

➤ **Βάμος Α.Ε**

Τα πανέμορφα αγροτουριστικά καταλύματα “Βάμος” προβάλλουν την εικόνα της πραγματικής Κρήτης, χωρίς να παραμελούνται οι απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής, μέσα από λαογραφικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία. Σήμερα αποτελούν ένα σημαντικό παραδοσιακό τουριστικό προορισμό συνδυάζοντας την αληθινή επαφή με τη φύση, την τοπική κουλτούρα τα έθιμα αλλά και την πραγματική ξεκούραση και γαλήνη. Πρόκειται για αναστηλωμένα κτίσματα του περασμένου κυρίως αιώνα. Στους χώρους του επίσης θα βρούμε μεζεδοπωλείο, οينوπαντοπωλείο, καφέ, χώρους τέχνης, σάουνα και βιοτεχνία παραδοσιακών προϊόντων. Ο τουρίστας – επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει προγράμματα και να εμπλακεί σε δραστηριότητες που θα τον κάνουν να γνωρίσει τη φύση, την ιστορία, τις διατροφικές συνήθειες και τον πολιτισμό της περιοχής. Πρόκειται για μία από τις πιο ολοκληρωμένες προσπάθειες αγροτουρισμού στην Κρήτη. Άνθρωποι με όραμα προσφέρουν άψογη φιλοξενία. Σίγουρα όποιος επισκέπτεται την περιοχή αποκτά τις καλύτερες εντυπώσεις (<http://www.vamos.gr>).

➤ Μηλιά

Πρόκειται για δώδεκα πέτρινα σπίτια, γνήσια κρητικά, που είχαν για τοίχους το βράχο, και στα ταβάνια τους ξύλινα δοκάρια, τα οποία είχαν ερημώσει και αναστηλώθηκαν. Σήμερα η Μηλιά διαθέτει 13 δωμάτια-σπίτια. Δεν είναι όμως τα κλασικά δωμάτια ξενοδοχείου, καθώς είναι φτιαγμένα πάνω στα ερείπια των παλιών αγροτικών σπιτιών του οικισμού, με ντόπια υλικά – πέτρα και ξύλο και διακοσμημένα με παλιά έπιπλα. Σε κάποια από τα σπίτια κομμάτι της αρχιτεκτονικής τους, είναι τα βράχια που υπήρχαν σε εκείνη τη θέση. Η αρμονία των σπιτιών με το φυσικό περιβάλλον είναι εντυπωσιακή. Η Μηλιά βρίσκεται στην καρδιά της Δυτικής Κρήτης και τα πεζοπορικά μονοπάτια σάς προσκαλούν να τα διαβείτε και μέσα από το μικρό φαράγγι σας οδηγούν στο δάσος με τις καστανιές. Και όχι μόνο. Σε μιάμιση ώρα είστε στο σπήλαιο της Αγίας Σοφίας, καθώς και στο Τοπολιανό φαράγγι. Σε δύο ώρες βρίσκεστε στο Σηρικάρι, ένα γραφικό χωριό σε υψόμετρο 500μ. που πήρε το όνομά του από το επάγγελμα του σηρικάρη, δηλαδή αυτού που ασχολείται με τα μεταξωτά υφάσματα. Τον τελευταίο καιρό ετοιμάζεται και ένα καινούριο πεζοπορικό μονοπάτι, μήκους 16χλμ., που σε πέντε ώρες θα σας φέρνει στο χωριό Μελισσιά. Οι ανέσεις είναι οι βασικές: Διπλά η μονά κρεβάτια, μάνια με ντους, τζάκια η ξυλόσομπες για θέρμανση τον χειμώνα, ζεστό νερό, και αρκετά σπίτια έχουν καθιστικό. Όλα διαθέτουν μπαλκόνι ή μικρή ταράτσα ή κήπο όπου μπορεί κανείς να θαυμάσει τη θέα.

Δραστηριότητες

- Υπάρχουν έξι σηματοδοτημένα μονοπάτια από 5 έως και 18 χλμ.
- Ποδήλατα βουνού είναι στη διάθεσή σας.
- Διοργανώνονται μαθήματα παραδοσιακής μαγειρικής και δοκιμή κρασιών.
- Φιλοξενούνται ομάδες ανθρώπων μέχρι 80 άτομα για μικρά συνέδρια ή συγκεντρώσεις.
- Υπάρχει και εξωτερικό αμφιθέατρο χωρητικότητας περίπου 60 ατόμων, όπου μπορεί να φιλοξενήσει πολιτιστικές εκδηλώσεις και μικρά συνέδρια.
- Κοντινές εκδρομές: Ελαφονήσι, η Παλαιόχωρα, η Σούγια με τις εκπληκτικές παραλίες, η Κάνδανος με τις Βυζαντινές εκκλησίες, ο Μπάλος και η Γραμβούσα, τα Φαλάσσαρνα, Πολυρρήνια, η Αρχαία Δίκτυνα κ.α

► Γαβαλοχώρι

Το χωριό Γαβαλοχώρι απέχει 5 χλμ. Από το Βάμο και 25 από τα Χανιά και είναι χτισμένο πάνω στο λόφο. Τα σπίτια του χρονολογούνται στο 18^ο αιώνα και κατοικείται κυρίως από ξένους. Είναι ένα μεγάλο χωριό, με ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα λαϊκή αρχιτεκτονική, που διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Στον οικισμό, που προστατεύεται ως παραδοσιακός, σώζονται πολλά ενδιαφέροντα κτίσματα, όπως ένα δίκλιτο θολωτό ελαιοτριβείο του 18^{ου} αιώνα, οι ναοί της Παναγίας και του Αγίου Σεργίου, το παλιό σχολείο και πολλές κατοικίες. Το Γαβαλοχώρι δεν είναι ίσως το πιο διάσημο χωριό του Αποκόρωνα Χανίων αλλά σίγουρα είναι ένα από τα πιο όμορφα και γραφικά. Δεν συναντάς συχνά τόσο καλοδιατηρημένη παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τόσο «χρώμα». Σύμφωνα με την παράδοση, πήρε το όνομα του από τους «Γαβαλάδες», δηλαδή την οικογένεια ενός από τα 12 αρχοντόπουλα της Κωνσταντινούπολης (γόννοι αρχοντικών οικογενειών) που εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη το 1082 κατ' εντολή του αυτοκράτορα Κομνηνού.

Το καλύτερο που έχει να κάνει κάποιος φτάνοντας στο χωριό είναι φυσικά να αφήσεις το αυτοκίνητο και να χαθεί στα στενά δρομάκια και τις παλιές διατηρημένες γειτονιές. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική, χρώματα και πάλι χρώματα, λουλακί και τερακότα, πεζούλια και καμάρες, σπίτια που διατηρούν την αλλοτινή τους αισθητική (κι ίσως μια γεύση από Βυζάντιο), μικροί καταπράσινοι κήποι και ασβεστωμένες αυλές. Στη βόλτα του δεν θα παραλείψει να επισκεφτεί το Ιστορικό – Λαογραφικό μουσείο του χωριού (δυστυχώς το χειμώνα είναι κλειστό). Ακόμα και το ίδιο το κτίριο έχει ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον αλλά και στα εκθέματα θα δει αποτυπωμένη την ιστορία και τη λαογραφία της περιοχής. Ανάμεσα τους κι ένα νυφικό φτιαγμένο με κοπανέλι, την παραδοσιακή τεχνική χειροποίητης δαντέλας για την οποία είναι φημισμένες οι γυναίκες του χωριού (μετά επιβάλλεται και ένα πέρασμα στον γυναικείο συνεταιρισμό του χωριού). Έπειτα, κι αφού περάσει την πλατεία με τον πλάτανο μπορεί να πάει προς την ανηφορική στράτα. Οι ταμπέλες θα τον οδηγήσουν στο προβιομηχανικό Ελαιοτριβείο του 17^{ου} αιώνα και λίγο περπάτημα παραπάνω, στις παρυφές του χωριού και στα λεγόμενα Γαβαλιανά Πηγάδια. Στην κάθοδο τον περιμένει η ταβέρνα στην γραφική μικρή πλατεία με τον πλάτανο (το καλοκαίρι), ή ο «Γαβαλιανός Καφενές» για ρακές, καλιτσούνια και άλλες κρητικές λιχουδιές.

► Χωριό Φρες: Αγροτουριστική επιχείρηση χειροποίητης υφαντικής

Στο χωριό Φρες εδώ και τρία χρόνια στο συνεταιρισμό ξεκίνησε να λειτουργεί το εργαστήριο υφαντών «Ο Γαλώνης». Νέοι άνθρωποι, σε συνεργασία με τις μεγαλύτερες κυρίες του χωριού, έμπειρες στην τέχνη της υφαντικής, έφτιαξαν το εργαστήριο με σκοπό την αναβίωση της χειροποίητης υφαντικής. Ανέσυραν παλιά σχέδια και τα αντέγραψαν, έβγαλαν τους αργαλειούς, κατασκεύασαν και καινούριους, στηριζόμενοι πάντα στην παλιά δομή. Έτσι δημιουργήθηκε μια μικρή αγροτουριστική επιχείρηση. Τα σχέδια που φτιάχνουν είναι πιστά αντίγραφα των παλιών αλλά και καινούριες κουρελούδες, καλύμματα καναπέδων, σακούλια του βοσκού και διάφορα υφαντά με κεντήματα, όπως τραπεζομάντιλα, πετσέτες, ποδιές κ.α. Το υφαντήριο έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα στήριξης νέων ελεύθερων επαγγελματιών του ΟΑΕΔ και χρηματοδοτείται. Επομένως στόχος είναι η ενασχόληση με την επεξεργασία μαλλιού, της πρώτης ύλης για τα υφαντά.

4.6.2 ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Το Ρέθυμνο διαθέτει τέσσερις επαρχίες: Ρεθύμνου, Μυλοποτάμου, Αμαρίου και Αγίου Βασιλείου. Οι κυριότερες πόλεις είναι το Ρέθυμνο (η πρωτεύουσα του νομού) και η Αγία Γαλήνη και τα κυριότερα χωριά τα Ανώγεια και το Αμάρι. Ο νομός Ρεθύμνου είναι ο μικρότερος της Κρήτης. Οι κυριότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές του είναι οι ελιές, το ελαιόλαδο και τα φρούτα. Οι κάτοικοί του επίσης ασχολούνται με την κτηνοτροφία.

Στο νομό υπάρχουν «κρυμμένοι» μινωικοί ναοί, νεκροπόλεις, κατοικίες και παλάτια, καθώς και πολλές εκκλησίες. Στο οροπέδιο της Νίδας, ψηλά στα βουνά του Ψηλορείτη υπάρχει το σπήλαιο Ιδαίο Άντρο όπου εικάζεται ότι γεννήθηκε ή ανατράφηκε ο Δίας. Η οροσειρά Κέδρος της οποίας η ψηλότερη κορυφή είναι 1.777 μέτρα βρίσκεται στο ανατολικότερο σημείο της επαρχίας του Αγίου Βασιλείου. Η περιοχή διαθέτει όμορφα φαράγγια.

Ο νομός είναι γνωστός για τα πολλά παραδοσιακά χωριά του πολλά από τα οποία έχουν μείνει «ανεπηρέαστα» από το τουριστικό ρεύμα της περιοχής. Χαρακτηρίζεται από την αρχιτεκτονική του που είναι σαφέστατα επηρεασμένη από ενετικά και τούρκικα στοιχεία , αλλά και από την έντονα παραδοσιακή κουλτούρα του.

Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του Ρεθύμνου είναι η Φορτέτζα, ένα ενετικό κάστρο που χτίστηκε το 16ο αιώνα. Εδώ διοργανώνεται κάθε χρόνο το Αναγεννησιακό Φεστιβάλ Θεάτρου και Μουσικής. Απέναντι από την είσοδο του κάστρου βρίσκεται η παλιά φυλακή που σήμερα στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, ενώ νότια του μουσείου βρίσκεται το παλιό κομμάτι της πόλης, με αμέτρητα ιστορικά κτίσματα.

Η ζωή στην πόλη επικεντρώνεται γύρω από την κρήνη Ριμόντι, στο άκρο ενός πολυσύχναστου δρόμου, που είναι γεμάτος καφετέριες και μαγαζιά.

Μετά το Ρέθυμνο αξίζει να επισκεφθείτε τα Ανώγεια, μια ορεινή κωμόπολη γνωστή για τις μαντινάδες, τις οποίες οι κάτοικοι, φορώντας κρουσομάντιλο και στιβάνια, συνοδεύουν με τη λύρα τους. Μην παραλείψετε να κάνετε μία στάση στη Μονή Αρκαδίου, που χτίστηκε πριν από το 14ο αιώνα, και διατέλεσε σπουδαίο πνευματικό και επαναστατικό κέντρο κατά την Τουρκοκρατία. Στην επανάσταση του 1866, για να γλιτώσουν από το στρατό του Μουσταφά πασά, οι πολιορκημένοι ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη της μονής και θάφτηκαν κάτω από τα ερείπια.

Τέλος, στη νοτιοανατολική πλευρά του Γιούχτα βρέθηκε το μινωικό μέγαρο του Βαθύπετρου, κοντά στις παραδοσιακές Άνω Αρχάνες, που είναι χτισμένες σε εύφορη περιοχή, με πολλά νερά και εκτεταμένους αμπελώνες. Από τα πιο γνωστά αγροτουριστικά καταλύματα στα στο Νομό Ρεθύμνου είναι:

➤ Το σπίτι των Κουρητών

Το σπίτι των Κουρητών βρίσκεται στο Βυζαντινό οικισμό Τζανακιανά, στους πρόποδες του Ψηλορείτη, 100μ. από τις Μαργαρίτες (διεθνές κέντρο κεραμικής) και σε μικρή απόσταση από την Αρχαία Ελεύθερνα, τη μονή Αρκαδίου, το Ιδαίο Άντρο, τις παραλίες του Πανόρμου με τις ψαροταβέρνες. Απέχει περίπου 25 χλμ. από το Ρέθυμνο. Οι τουρίστες – επισκέπτες δεν θα φιλοξενηθούν απλά σε ένα παραδοσιακό κρητικό σπίτι, αλλά θα ταξιδέψουν στο χρόνο και θα έρθουν σε επαφή με τις παραδόσεις, τις ιστορίες και τους θρύλους της Κρήτης. Το Σπίτι των Κουρητών είναι ένα πετρόχτιστο αγροτικό αρχοντικό του 1750. Χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό – διατηρητέο λόγω της παραδοσιακής δομής του Κρητικού σπιτιού που έχει τις ρίζες του στο προϊστορικό μινωικό μέγαρο. Η αυλή με τις πετρόχτιστες πεζούλες και τους χώρους συνάντησης της κρητικής παρέας, οι οντάδες και οι εσωτερικές ξύλινες σκάλες, τα ξεχωριστά παραδοσιακά αντικείμενα που διακοσμούν κάθε γωνιά των Κουρητών, το φουρνόσπιτο, θα τους οδηγήσουν πολλά χρόνια πίσω. Η ευωδιά από τη συλλογή των βοτάνων και των αρωματικών φυτών, οι μυρωδιές της παραδοσιακής

κρητικής κουζίνας, η γνωριμία με τους ελληνικούς χορούς, τα μαθήματα κεραμικής, η διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας, η συμμετοχή σε λαϊκά πανηγύρια, σε εκδηλώσεις σχετικά με την λαϊκή τέχνη και την παράδοση, σε οικολογικές περιηγήσεις είναι μόνο μερικές από τις εμπειρίες που μπορούν να έχουν στο Σπίτι των Κουρητών, μαθαίνοντας μυστικά που λίγοι γνωρίζουν. (<http://www.kouriteshouse.gr>).

Το φυσικό περιβάλλον θα μαγέψει με την απaráμιλλη ομορφιά του. Υπάρχουν χαράδρες κατάφυτες με θάμνους και οριζοντιόκλαδα κυπαρίσσια, παρθένα δάση με ενδημικά, θεραπευτικά και αρωματικά φυτά όπως ρίγανη, φασκόμηλο, μελισσόχορτο και δεντρολίβανο.

Εκεί ο τουρίστας μπορεί να χαλαρώσει, να έρθει κοντά στη φύση, να μαζέψει βότανα και χόρτα. Μπορεί επίσης να συμμετάσχει στην προετοιμασία του φαγητού και των σπιτικών γλυκών του κουταλιού. Ακόμα μπορεί να επισκεφτεί αρχαιολογικά και ιστορικά μνημεία και άλλα αξιοθέατα. Απολαυστικός είναι επίσης ο περίπατος εντός του χωριού όπου μπορεί να παρακολουθήσει την κατασκευή κεραμικών στα κεραμεία, και να δοκιμάσει τη ρακή και τους παραδοσιακούς μεζέδες στα καφενεία.

Στους λάτρεις του περιπάτου δίνεται η δυνατότητα να περπατήσουν ή να κάνουν ποδήλατο στο κυπαρισσόδασος και στους θαμνώνες αρωματικών-θεραπευτικών φυτών και βοτάνων. Επίσης υπάρχουν πεζοπορικές διαδρομές στις χαράδρες με τα εξωκλήσια.

➤ Το αγρόκτημα «Έναγρον»

Το “Έναγρον” βρίσκεται στο χωριό Αξός στην επαρχία Μυλοποτάμου Ρεθύμνου. Είναι χτισμένο σε ένα αγρόκτημα σε ημιορεινή περιοχή, δίπλα σε συστάδες βελανιδιάς. Με απόλυτο σεβασμό την περιοχή, χωρίς αρχιτεκτονικές ακρότητες, οι ιδιοκτήτες κατάφεραν να «δέσουν» το συγκρότημα με το περιβάλλον, χρησιμοποιώντας παραδοσιακά υλικά, όπως είναι η πέτρα, το ξύλο και το κεραμίδι. Στο περιβάλλον καλλιεργούν κηπευτικά, χωρίς χημικά και φυτοφάρμακα, από τους αμπελώνες παίρνουν σταφίδα και παρασκευάζουν κρασί, ενώ έχουν ελαιώνες, πορτοκαλεώνες και άλλα οπωροφόρα και καρποφόρα δέντρα, καθώς και αυτοφυή αρωματικά φυτά. Η φάρμα διαθέτει κότες, φραγκόκοτες, γαλοπούλες, πάπιες, χήνες, άλογα, πρόβατα και κατσίκες.

Η μυρωδιά του αέρα της γης, των λουλουδιών και των αρωματικών φυτών, του έρωτα, της ρίγανης και της μαντζουράνας πλημμυρίζουν την ατμόσφαιρα.

Το Έναγρον περιβάλλεται από διάφορα χωριά, στα οποία διατηρείται το κρητικό στοιχείο όπως είναι το Βενί, τα Ζωνιανά, τα Ανώγεια, τα Λειβάδια και το Γαραζό. Η μετάβαση εκεί μπορεί να γίνει είτε με τα πόδια, είτε με το αυτοκίνητο. Έτσι δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες να έρθουν σε επαφή με τους κατοίκους της περιοχής.

Το αγρόκτημα Έναργον βρίσκεται σε μια έκταση 30 στρεμμάτων και, εκτός από τη φάρμα και τους αμπελώνες, περιλαμβάνει 13 διαμερίσματα, τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν από δύο έως έξι άτομα. Οι τιμές των δωματίων κυμαίνονται από 68 ευρώ (δίκλινο) έως 102 ευρώ (πεντάκλινο) χωρίς πρωινό.

Οι κατοικίες είναι διώροφες, χτισμένες με παραδοσιακά υλικά και έχουν βεράντα από την οποία η θέα είναι εκπληκτική. Τα δωμάτια διαθέτουν κεντρική θέρμανση, τζάκι, ευρύχωρο μπάνιο, πλήρως εξοπλισμένη κουζίνα, τηλέφωνο, χρηματοκιβώτιο και σεσουάρ. Κάθε δωμάτιο έχει διαφορετική διακόσμηση και το όνομά του είναι συνυφασμένο με την ιστορία της περιοχής.

Στο χώρο του Έναργον οι προτάσεις είναι πολλές. Εδώ μπορεί κανείς να ηρεμήσει είτε περπατώντας στη φύση, θαυμάζοντας συνάμα τα αξιοθέατα της περιοχής είτε εντός των κτιρίων του οικισμού. Επιπλέον, ο τουρίστας – επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να παίξει επιτραπέζια παιχνίδια και να περάσει ευχάριστα την ώρα του διαβάζοντας ένα βιβλίο, που μπορεί να δανειστεί από τη βιβλιοθήκη καθώς και να γίνει ένα με τους ιδιοκτήτες του καταλύματος, παίρνοντας μέρος σε δραστηριότητες όπως είναι το μαγείρεμα και η ενασχόληση με τα ζώα που διαθέτει ο οικισμός. Μπορεί επίσης κάποιος να αξιοποιήσει τον χρόνο του μαζεύοντας πορτοκάλια, λεμόνια και άλλα φρούτα αλλά και παρακολουθώντας τη διαδικασία της τυροκόμησης. (<http://www.enagron.gr>)

4.6.3 ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Η πρωτεύουσα του νομού, το Ηράκλειο, ισοπεδώθηκε από τους βομβαρδισμούς στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με αποτέλεσμα σήμερα ν' αντικρίζει κανείς κυρίως τσιμεντένια κτίρια, ωστόσο, διατηρεί το δικό της ξεχωριστό χαρακτήρα, αλλά και το δικό της θησαυροφυλάκιο, το πολύ ενδιαφέρον αρχαιολογικό μουσείο της.

Είναι ο μεγαλύτερος της Κρήτης, με το μεγαλύτερο πληθυσμό και η πλουσιότερη περιοχή της καθώς διαθέτει το μεγαλύτερο κατά κεφαλή εισόδημα. Οι επαρχίες του νομού είναι επτά : Μαλεβυζίου, Τεμένους, Πεδιάδος, Πυργιώτισσας, Καινουρίου, Μονοφατσίου και Βιάννου. Πιο γνωστές πόλεις του νομού είναι το Ηράκλειο, η πρωτεύουσα του νομού, το Τυμπάκι, οι Μοίρες και η Βιάννος. Ο νομός βρίσκεται ανάμεσα σε δύο οροσειρές, την Ίδη στα δυτικά και τη Δίκτη στα ανατολικά. Οι κοιλάδες που σχηματίζονται ανάμεσά τους είναι

πολύ εύφορες. Σ' αυτές ανακάλυψε ο Άγγλος αρχαιολόγος Άρθουρ Έβανς το μινωικό παλάτι της Κνωσού. Μια χαμηλή οροσειρά υψώνεται στο μέσο του νομού και κατεβαίνει στην Πεδιάδα Μεσσαράς. Η εύφορη αυτή πεδιάδα καλλιεργείται εδώ και χιλιάδες χρόνια. Εκεί βρίσκονται σπουδαίες αρχαιολογικές περιοχές όπως η Φαιστός και η Γόρτυνα. Στα νότια υπάρχει μια άλλη οροσειρά, ο «Κόφινας» που χωρίζει τη πεδιάδα από την ακτή. Η εντυπωσιακή κορυφή του Ψηλορείτη, 2.456 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, είναι ορατή σχεδόν απ' όλα τα σημεία του νομού.

Ο νομός έχει αρκετά αξιοθέατα. Το πιο σημαντικό είναι τα ερείπια του μινωικού πολιτισμού στην Κνωσό και η σπουδαία συλλογή μινωικών ευρημάτων στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης του Ηρακλείου. Ο νομός διαθέτει ακόμα πολλές βυζαντινές εκκλησίες, μοναστήρια, βενετσιάνικα κάστρα, και γενικά αρχαιολογικούς χώρους μεγάλης σημασίας και ενδιαφέροντος.

Ο νομός είναι γνωστός και για τις ωραίες παραλίες που διαθέτει. Οι παραλίες στην Αγία Πελαγία, τα Μάταλα και τους Καλούς Λιμένες προσελκύουν κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό τουριστών. Το ανατολικό τμήμα του νομού έχει μεγάλα παραθαλάσσια τουριστικά θέρετρα, όπως η Χερσόνησος και τα Μάλια.

Οι επαρχίες Μαλεβυζίου, Τεμένους και Πεδιάδος είναι γνωστές για τη μεγαλύτερη παραγωγή σταφυλιών στην Κρήτη. Τα κυριότερα προϊόντα τους είναι οι ποικιλίες σταφυλιών σουλτανίνας και ροζακί και το κρασί Μαλεβύζι. Η περιοχή παράγει ακόμα ελιές, ελαιόλαδο και δημητριακά.

Οι επαρχίες Πυργιώτισσας, Καινουρίου, Μονοφατσίου και Βιάννου παράγουν φρούτα, ελιές, ελαιόλαδο και δημητριακά. Χαρακτηριστικό είναι ότι καλλιεργούνται όλο το χρόνο σε θερμοκήπια από τους κατοίκους των νοτίων κυρίως περιοχών. Από τα πιο γνωστά αγροτουριστικά καταλύματα στα στο Νομό Ηρακλείου είναι:

➤ **Αρόλιθος**

Η λέξη «Αρόλιθος» προέρχεται από το κρητικό λεξιλόγιο, και η οποία σημαίνει λακκούβα του βράχου που συγκεντρώνει το νερό της βροχής. Ο Αρόλιθος (χτισμένος στην πλαγιά ενός βουνού, μέσα σε ένα αγρόκτημα 22 στρεμμάτων), είναι το παραδοσιακό ξενοδοχείο του ομώνυμου πρότυπου κρητικού παραδοσιακού οικισμού. Βρίσκεται μόλις 10 χλμ. έξω από το Ηράκλειο, στον παλιό εθνικό δρόμο Ηρακλείου – Ρεθύμνου. Μέσα στο άγριο κρητικό τοπίο αποτελεί ένα στολίδι στο χάρτη της κρητικής φύσης, θυμίζοντας στους παλαιότερους αναμνήσεις από τον τρόπο της ζωής τους και δείχνοντας στους νεότερους την απλότητα και την ομορφιά του παρελθόντος.

Το παραδοσιακό ξενοδοχείο Αρόλιθος διαθέτει συνολικά 34 δωμάτια, εκ των οποίων τα 6 είναι μονόκλινα και τα 28 δίκλινα. Στο εσωτερικό των περισσότερων υπάρχει τζάκι και είναι επιπλωμένα σύμφωνα με την κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Ακόμα τα περισσότερα δωμάτια διαθέτουν θέα στη θάλασσα, η οποία απέχει μόλις 6 χλμ. από τον οικισμό, αλλά και το βουνό. Έτσι δίνεται η δυνατότητα στο τουρίστα – επισκέπτη να απολαύσει τις φυσικές ομορφιές της Κρήτης σε όλο τους το μεγαλείο.

Ο Αρόλιθος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα τουριστικό συγκρότημα, το οποίο αναπαριστά ένα κρητικό χωριό, και διαθέτει δύο παραδοσιακά σπίτια, ξενοδοχείο Α κατηγορίας, ένα εστιατόριο και μια ταβέρνα, καφετέρια και καφενείο όπως επίσης και μια μικρή εκκλησία για γάμους και βαφτίσια. Το χωριό διαθέτει ακόμα παραδοσιακό σιδεράδικο, ρακάδικο, εργαστήρι αγγειοπλαστικής, καλαθάδικο, σαμαράδικο, εργαστήρια ξυλογλύπτη, παλαιοπόλη, μαχαιρά, υφαντικής και κεντήματος. Ο τουρίστας – επισκέπτης έχει την δυνατότητα να επισκεφτεί το μουσείο Αγροτικής ζωής και Λαϊκής Τέχνης να παρακολουθήσει μαθήματα ελληνικής γλώσσας και χορών, κεραμικής, ύφανσης, αλλά και να πάρει μέρος στα μαθήματα κρητικής μουσικής που παραδίδουν έμπειροι μουσικοί. Μετά το τέλος των δραστηριοτήτων, μπορεί να χαλαρώσει στο γραφικό καφενείο με την πανοραμική θέα στο Ηράκλειο, απολαμβάνοντας ελληνικό καφέ και μυρωδάτη κρητική ρακί. (<http://www.arolithos.gr>)

4.6.4 ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Καλύπτει το ανατολικό άκρο του νησιού. Ο νομός χωρίζεται στις επαρχίες Μιραμπέλλου, Λασιθίου, Ιεράπετρας και Σητείας. Οι κυριότερες πόλεις είναι Άγιος Νικόλαος (η πρωτεύουσα του νομού), η Ιεράπετρα και η Σητεία. Στο νομό κυριαρχεί η οροσειρά Δίκητη, η ψηλότερη κορυφή της οποίας είναι το όρος Δίκητη.

Μερικοί από τους αρχαιότερους μινωικούς οικισμούς της Κρήτης ανακαλύφθηκαν στο νομό. Σ' αυτούς συγκαταλέγονται η Βασιλική, το Παλαίικαστρο, η Μύρτος, η Ζάκρος, ο Μόχλος και τα Γουρνιά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μινωικό παλάτι της Ζάκρου. Σημαντική αρχαία ελληνική πόλη είναι η Λατώ. Στα αρχαιολογικά μουσεία του Αγίου Νικολάου και της Σητείας εκτίθενται ευρήματα απ' όλες τις ανασκαφές. Αξιοθέατα του νομού είναι η εκκλησία της Παναγίας της Κεράς κοντά στην Κριτσά που διαθέτει

καλοδιατηρημένες βυζαντινές νοπογραφίες, το Μοναστήρι Τοπλού στη Σητεία με μια μεγάλη συλλογή εικόνων, άλλα βυζαντινά μνημεία και βενετικές επαύλεις.

Ο νομός έχει να προσφέρει ωραίες παραλίες όπως αυτές στον κόλπο του Μακρυγιαλού, παραλίες κοντά στην Ίτανο και στη Ζάκρο και το περίφημο φοινικόδασος στο Βάι.

Η επαρχία Ιεράπετρας είναι γνωστή για το ελαιόλαδό της, καθώς επίσης για τα πολλά είδη λαχανικών που καλλιεργούνται όλο το χρόνο μέσα σε θερμοκήπια. Η επαρχία Σητείας είναι η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό. Παράγει και αυτή τυπικά κρητικά προϊόντα όπως σουλτανίνα, ελαιόλαδο και δημητριακά.

Στο ανατολικό άκρο της Κρήτης ο νομός Λασιθίου ξαφνιάζει με τις έντονες αντιθέσεις του. Πίσω από την εκτυφλωτική λάμψη των παγκοσμίως γνωστών παραθαλάσσιων τουριστικών θέρετρων, με τις υπερπολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες, στα ανόθευτα από τον τουρισμό ορεινά χωριουδάκια, χτυπά η καρδιά της παράδοσης και της γνήσιας κρητικής φιλοξενίας.

Πρωτεύουσα του νομού είναι ο Άγιος Νικόλαος, μια σύγχρονη κοσμοπολίτικη κωμόπολη που είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης Λατώ προς Καμάρα. Πήρε το όνομά της από το ομώνυμο βενετσιάνικο κάστρο, που «έπεσε» στα χέρια των Τούρκων και καταστράφηκε ολοσχερώς. Πολύ ενδιαφέρον θα βρείτε το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, την Κουνδούρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη, καθώς και το Λαογραφικό Μουσείο, που στεγάζεται στο ισόγειο του λιμεναρχείου δίπλα στη γέφυρα της διώρυγας που συνδέει τα νερά της λίμνης Βουλιομένης (σήμα κατατεθέν του Άγιου Νικολάου) με το Κρητικό πέλαγος. Κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών τουριστικά σκάφη πραγματοποιούν καθημερινά εκδρομές στην Ελούντα και τη Σπιναλόγκα, τέως νησί των λεπρών! Ανήμερα της γιορτής των Αγίων Πάντων- και μόνο τότε- μπορείτε να επισκεφθείτε και το ομώνυμο νησάκι, στο οποίο λειτουργεί εκτροφείο κρητικού αίγαγρου.

Ο Νομός Λασιθίου είναι ο ποιο πολυσχιδής νομός της Κρήτης, με τρία σημαντικά κέντρα ανάπτυξης την Ιεράπετρα, τη Σητεία και τον Άγιο Νικόλαο.

➤ Σητεία

Η πόλη αυτή βρίσκεται εκτός των καθιερωμένων τουριστικών προορισμών, οπότε κάλλιστα προσφέρεται για όσους θέλουν να πάρουν μια γεύση από την αληθινή Κρήτη. Πηγή πλούτου στην περιοχή δεν είναι οι τουρίστες αλλά οι σταφίδες. Κάθε χρόνο τον Αύγουστο γίνεται η γιορτή της σουλτανίνας, ένα ξεφάντωμα με μουσική, παραδοσιακούς χορούς και άφθονο κρητικό κρασί. Μην παραλείψετε να επισκεφθείτε τα ερείπια του ενετικού φρουρίου του 13^{ου}

αιώνα, το οποίο έχει μερικώς ανακαινιστεί και λειτουργεί ως ανοικτό θέατρο. Στο μικρό Λαογραφικό Μουσείο θα θαυμάσετε τι μινωικό άγαλμα από ελεφαντόδοντο. Εξαιρετη είναι η θέα από τα ερείπια του ενετικού φρουρίου στο λόφο Λιόπετρο αλλά και από το χωριό Ρούσσα Εκκλησία, που πήρε το όνομά του από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, από τα θεμέλια της οποίας αναβλύζουν νερά. Μπορείτε, επίσης, να πάτε το Οινοποιείο της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Σητείας στο 3^ο χλμ. της εθνικής οδού προς το Ηράκλειο, όπου πραγματοποιούνται ξεναγήσεις στο εκθετήριο- μουσείο τοπικών προϊόντων και στις εγκαταστάσεις του οινοποιείου καθώς και εκπαιδευτικές προβολές. Επιπλέον θα δοκιμάσετε κρασί, τσικουδιά και λάδι.

➤ **Ιεράπετρα**

Είναι ο κύριος οικισμός στη νότια ακτή της ανατολικής Κρήτης και μάλιστα φημίζεται ως η νοτιότερη πόλη της Ευρώπης. Ωστόσο είναι μάλλον μια μεγάλη κωμόπολη παρά πόλη, αφού ο πληθυσμός της δεν ξεπερνά τους 8000 κατοίκους. Είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας Ιεράπετρας, μιας από τις σπουδαιότερες πόλεις της Κρήτης. Έχει μακραίωνη ιστορία και υπέστη καταστροφές, κατάφερε όμως να διατηρήσει στοιχεία και μνημεία του παρελθόντος, όπως το ενετικό φρούριο Καλές του 13^{ου} αιώνα και το τζαμί στην παλιά πόλη, με τα χαμηλά σπιτάκια και τις λουλουδιασμένες αυλές. Στην οδό Ναπολέοντος βρίσκεται το μικρό σπίτι στο οποίο κατέλυσε, όπως λένε, ο Βοναπάρτης κατά την επιστροφή του από την Αίγυπτο.

Η Ιεράπετρα είναι μια πλούσια πόλη με κύριους πόρους τον τουρισμό, τα θερμοκήπια και τις μπανάνες, η ανάπτυξη των οποίων ευνοείται από το γλυκό κλίμα που επικρατεί εδώ σχεδόν όλο το χρόνο.

➤ **Οροπέδιο Λασιθίου**

Η φύση γιορτάζει στο εύφορο οροπέδιο του Λασιθίου (υψόμετρο 817.850μ.) στο βορειοδυτικό άκρο της Δίκτης. Στο γόνιμο έδαφός του καλλιεργούνται πρώτης ποιότητας οπωροκηπευτικά, γνωστά σε όλη την Ελλάδα- ιδίως οι πατάτες. Στην ευρύτερη περιοχή του οροπεδίου, που κατοικείται από τα νεολιθικά χρόνια, βρίσκονται διάσπαρτα δεκαέξι χωριουδάκια. Το μεγαλύτερο και η πρωτεύουσα της επαρχίας είναι το Τζερμιάδο με το φρούριο. Κοντά στο χωριό εντοπίστηκαν ερείπια υστερομινωικού οικισμού, καθώς και νεολιθικοί τάφοι. Από εδώ έχετε πανοραμική θέα στους αμέτρητους ανεμόμυλους, σήμα κατατεθέν του οροπεδίου. Ελάχιστοι από αυτούς λειτουργούν ακόμη και σήμερα . Κοντά στο χωριό Πινακκίνο, όπου υπάρχει και η Μονή της Βιδιανής (15^{ος} αι.), σώζονται 24 ερειπωμένοι πέτρινοι αλευρόμυλοι, από τους οποίους έχουν ανακατασκευαστεί οι τρεις.

➤ Δικταίο άντρο

Το Δικταίο Άντρο (σπήλαιο Ψυχρού) βρίσκεται 1 χλμ. νοτιοδυτικά από το χωριό Ψυχρό, σε υψόμετρο 1.025 μέτρων. Σύμφωνα με το μύθο, που επαναλαμβάνεται και από ορισμένους σύγχρονους συγγραφείς, στο σπήλαιο του Ψυχρού γεννήθηκε ο Δίας και μεταφέρθηκε στο Ιδαίο Άνερο, όπου θήλασε από τη γίδα Αμαλθεία, κάτω από την προστασία και την επίβλεψη των ποιμένων Κουρίτων. Σύμφωνα με άλλη παράδοση εδώ έγινε η ένωση του Δία με την Ευρώπη. Η ταύτιση του σπηλαίου με το Δικταίο Άντρο αμφισβητείται σήμερα από πολλούς. Το βέβαιο είναι ότι υπήρξε τόπος λατρείας από τη Μεσομινωική έως την Αρχαϊκή Εποχή τουλάχιστον, ενώ εξακολούθησε να είναι πολυσύχναστο και στα ρωμαϊκά χρόνια. Συστηματικές ανασκαφές από Άγγλους αρχαιολόγους έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά ευρήματα (βωμό, τέμενος, διαχωριστικό τείχος), καθώς και πλούσια αφιερώματα και αναθέματα (ειδώλια, διπλούς πέλεκυς, όπλα κ.α.), πολλά από τα οποία εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

4.7 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η Κρήτη λόγω της γεωμορφολογίας της μπορεί να προσφέρει πολλές παράλληλες δραστηριότητες στο πλαίσιο του αγροτουρισμού όπως:

✓ Τοποθεσίες καταφυγίων

Τα ορειβατικά καταφύγια δίνουν την ευκαιρία για σωματική δραστηριότητα και επαφή με τη φύση. Είναι διάσπαρτα στις ορεινές περιοχές της Κρήτης, ικανοποιούν την ανάγκη της αναρρίχησης και τη γνωριμία με τα σπάνια είδη φυτών και ζώων της που ζουν στα βουνά.

1. Καταφύγιο Καλλέργη-Λευκά Όρη
2. Καταφύγιο Κατσιβέλη-Σβουριχτής-Λευκά Όρη
3. Καταφύγιο Βόλικα-Λευκά Όρη
4. Καταφύγιο Ταύρης-Λευκά Όρη
5. Καταφύγιο Τουμπωτός Πρίνος-Ψηλορείτης
6. Καταφύγιο Πρίνος-Ασίτες-Ψηλορείτης
7. Καταφύγιο Λιμνάκαρου-Όρος Δίκτυ

✓ Τοποθεσίες αλεξίπτωτου πλαγιάς παραπέντε

Στην Κρήτη ο επισκέπτης μπορεί να βιώσει την εμπειρία του αλεξίπτωτου πλαγιάς ή παραπέντε. Οι πίστες απευθύνονται σε αρχάριους και προχωρημένους και δίνουν την ευκαιρία για εξάσκηση απολαμβάνοντας από ψηλά την κρητική φύση.

1. Αμμόλοφος Νέας Χώρας
2. Οροπέδιο Ομαλού
3. Φαλάσαρνα
4. Οροπέδιο Ασκύφου
5. Λίμνη Κουρνά
6. Βαρύπετρο
7. Αβδού
8. Σταλίδα
9. Καμινάκι

✓ Αναρρίχηση στα βουνά της Κρήτης

Όσοι ενδιαφέρονται για αναρρίχηση μπορούν να ικανοποιηθούν ανεβαίνοντας τα κρητικά βουνά και στις πίστες τους. Στο νομό Χανίων τέτοιες δραστηριότητες αναπτύσσονται στον Καλαθά, στο Σταυρό, στη Θέρισο. Στο νομό Ρεθύμνου στο Παλιόκαστρο, στο νομό Ηρακλείου στον Κοψιά, στο Αγιοφάραγγο, στα Καπετανιανά, στον Αλμυρό και στο νομό Λασιθίου και στο ομώνυμο οροπέδιο στη Δίκητη.

1. Καλαθάς-Ν. Χανίων
2. Σταυρός-Ν. Χανίων
3. Γκίγκιλος-Ν. Χανίων
4. Θέρισος-Ν. Χανίων
5. Παλιόκαστρο-Ν. Ρεθύμνου
6. Κοψιάς-Ν. Ηρακλείου
7. Αγιοφάραγγο-Ν. Ηρακλείου
8. Καπετανιανά-Ν. Ηρακλείου
9. Αλμυρός-Ν. Ηρακλείου
10. Δίκητη-Ν. Λασιθίου

✓ Άλλες δραστηριότητες

Επιπροσθέτως οι επαρχιακοί δρόμοι μέσα στο πράσινο, οι διαδρομές μέσα από χωριά και οικισμούς εξασφαλίζουν εμπειρίες στους ποδηλάτες και στους φανατικούς οπαδούς του mountain bike.

Οι σπηλαιολόγοι έχουν καταγράψει μόνο στο νομό Χανίων 1.503 σπήλαια. Ο Γουργούθακας είναι το βαθύτερο της Ελλάδας βάθους 1.208 μέτρα. (tournet.gr). Άλλα σπήλαια είναι του Σαμόνα, ο Αρκουδόσπηλος,, το Κουρουπήδω, οι Δρακόλακοι, ο σπήλιος του Τζαννή.

Η ακτογραμμή του νησιού παρέχει τη δυνατότητα για καταδύσεις και ιστιοπλοΐα. Λιμάνια, όρμοι, αγκυροβόλια παρέχουν τη δυνατότητα να εξασκηθούν οι αρχάριοι και να βελτιωθούν οι προχωρημένοι. Στα Χανιά δραστηριοποιείται και η Λέσχη Χανίων. Πρόκειται για Λέσχη αεροπλοΐας. διαθέτει 4 (τέσσερα) αεροπλάνα, σχολή χειριστών. Αλλά προτίθεται να ασχοληθεί και με ανεμόπτερα, αλεξίπτωτα, αερομοντέλα και υπερελαφρά αεροσκάφη. (tournet.gr)

4.8 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ

Στην Κρήτη, όπως και σε ολόκληρη την Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αξιόλογες προσπάθειες στον τομέα του αγροτουρισμού, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας διάφορα προγράμματα. Με τα αγροτουριστικά προγράμματα, ο κουρασμένος κάτοικος της πόλης καλύπτει την ανάγκη του για μια πιο στενή επαφή με την φύση και δραστηριότητες από καιρό ξεχασμένες ή πρωτόγνωρες όπως η παρασκευή ψωμιού ή παραδοσιακού γλυκού, ο περίπατος στο δάσος, η βόλτα με άλογα, η καλλιέργεια της γης, η ζωή στη φύση με γαλήνιους ρυθμούς.

Η προώθηση ανάπτυξης του αγροτουρισμού λοιπόν εντάχθηκε στη στρατηγική της ΕΕ με στόχο:

- Τη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας στην ύπαιθρο
- Τη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού

Για αυτό το σκοπό η ΕΕ θέσπισε χρηματοδοτικά προγράμματα για την προώθηση, μέσω επιδότησης, αγροτουριστικών δραστηριοτήτων. Τα προγράμματα αυτά είναι τα εξής:

1. Κανονισμός 1257/99.

Το Πρόγραμμα αυτό τέθηκε σε εφαρμογή το 1985. Ο κύριος στόχος του είναι η βελτίωση της δομής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με αποτέλεσμα τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους. Ενώ, δευτερεύων στόχος είναι η δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων στη γεωργία. Στα πλαίσια του δευτερεύοντος στόχου είναι η προώθηση αγροτουριστικών ή αγροβιοτεχνικών δραστηριοτήτων από τη γεωργική εκμετάλλευση. Κατά συνέπεια το Πρόγραμμα αφορά μόνο τους κατά κύριο επάγγελμα γεωργούς (δηλαδή αυτούς που τουλάχιστον το 51% του εισοδήματός τους προέρχεται από τη γεωργία / κτηνοτροφία).

2. Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) του Α', Β' και Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ) έχουν περιφερειακά σκέλη, τα ΠΕΠ. Υπήρξαν τρία ΚΠΣ:

- **1ο ΚΠΣ: 1988 – 1994**
- **2ο ΚΠΣ: 1994 – 2000**
- **3ο ΚΠΣ: 2000 – 2006**

Ενώ, αυτή την χρονική περίοδο βρισκόμαστε στην εφαρμογή του 4^{ου} ΚΠΣ 2007-2013.

Τα ΠΕΠ είναι πολυτομεακές διαρθρωτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στην περιφέρεια. Καταρτίζονται από κάθε περιφέρεια στο πλαίσιο ενός στρατηγικού σχεδιασμού ανάπτυξης. Περιλαμβάνουν: Άξονες – Δράσεις – Μέτρα. Ο αγροτουρισμός αποτελεί έναν από τους άξονες των ΠΕΠ.

Όσον αφορά το 3^ο ΚΠΣ οι στρατηγικοί στόχοι του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης 2000-2006 είναι οι εξής:

- η αναβάθμιση του τουρισμού
- η προστασία του περιβάλλοντος
- η ανάπτυξη της υπαίθρου
- η βελτίωση των μεταφορών
- η τόνωση της ζήτησης τεχνολογικών υπηρεσιών από επιχειρήσεις της Κρήτης

Οι παραπάνω στρατηγικοί στόχοι περιλαμβάνονται σε 7 άξονες προτεραιότητας του ΠΕΠ της Κρήτης και είναι οι εξής:

1. Η ενίσχυση της Περιφέρειας ως ερευνητικού και τεχνολογικού πόλου στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, η προώθηση της καινοτομίας και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.
2. Η προστασία του περιβάλλοντος και η μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.
3. Η συμμετοχή της Περιφέρειας στα διεθνή μεταφορικά δίκτυα ως κόμβου διαμετακόμισης.
4. Η βελτίωση των οικονομικών λειτουργιών και της ποιότητας ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα.
5. Η ανάπτυξη ορεινών, μειονεκτικών και λοιπών αγροτικών περιοχών.
6. Η προώθηση της απασχόλησης – παροχή ίσων ευκαιριών στη γνώση.
7. Η τεχνική βοήθεια.

Για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι κάθε άξονα προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος, καθορίζονται συγκεκριμένα μέτρα, μέσα στα οποία θα ενταχθούν ανάλογα έργα, προκειμένου, να δομηθεί ένα συνεκτικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα για την Περιφέρεια Κρήτης, Αυτό το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα μέτρα και τις δράσεις του Εθνικού Σκέλους του ΚΠΣ και των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών θα κατορθώσουν να επιτύχουν την ζητούμενη αναπτυξιακή προώθηση της Περιφέρειας, στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη υποβαθμισμένων αστικών περιοχών καθώς και στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση ειδικών μειονεκτικών προβληματικών περιοχών της υπαίθρου.

3. Πρόγραμμα Leader (Leader I, Leader II, Leader Plus)

Η κοινοτική πρωτοβουλία Leader (Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale, δηλαδή Δεσμοί Μεταξύ των Δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας) ξεκίνησε το 1991 και διήρκεσε μέχρι το 2001. Η πρώτη του μορφή ήταν το Leader I (1991-1996). Ενώ αργότερα συνεχίστηκε ως Leader II (1996-2001). Μετά το τέλος του Leader II, το πρόγραμμα συνεχίζεται ως το 2006 ως Leader Plus. Τα κύρια χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν το Leader από τα άλλα προγράμματα είναι τα εξής:

- η χωρική προσέγγιση
- η εκ των κάτω προς τα πάνω προσέγγιση
- η διαχείριση μέσω των «Ομάδων Τοπικής Δράσης» (ΟΤΔ)
- ο καινοτόμος χαρακτήρας των δράσεων
- διασύνδεση μεταξύ δράσεων, δηλαδή ολοκληρωμένη και πολυτομεακή προσέγγιση.

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader Plus έχει βρει πρόσφορο έδαφος αποδοχής και αναγνώρισης στην Κρήτη. Αυτό αποδεικνύεται από το αυξημένο ενδιαφέρον για το πρόγραμμα, που στο σύνολο των προκηρύξεων που έχουν γίνει μέχρι σήμερα, υπερκάλυψε μέχρι και τρεις φορές τις διαθέσιμες πιστώσεις.

Η Αναπτυξιακή Ηρακλείου Α.Ε. είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό και την υλοποίηση του τοπικού προγράμματος Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus.

Η Αναπτυξιακή Ηρακλείου Α.Α.Ε.Ο.Τ.Α., αφού πρώτα ακολούθησε τις υποδείξεις, της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε), και του Υπουργείου Γεωργίας, καθώς και την αριθ. 198/15.3.2002 πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την υποβολή σχεδίων τοπικών προγραμμάτων στα πλαίσια του Επιχειρησιακού προγράμματος κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader Plus, σχεδίασε και συνέταξε το τοπικό πρόγραμμα για την περιοχή παρέμβασης της στην Ενδοχώρα του Ν. Ηρακλείου.

Ο σχεδιασμός και η σύνταξη του σχεδίου αυτού έγινε αφού λήφθηκαν υπόψη, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της, οι δυνατότητες ανάπτυξης της καθώς και η εμπειρία της Ομάδας Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) από την επιτυχημένη εφαρμογή της κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader II. Η ΟΤΔ εφάρμοσε την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση, με διαδικασίες δημοκρατικής διαβούλευσης (όπως συναντήσεις, συζητήσεις, εκδηλώσεις κτλ.) με τη συμμετοχή των φορέων και των κατοίκων της περιοχής, αποσκοπώντας στη διαμόρφωση προτάσεων για την κατάρτιση του προγράμματος και έχοντας ως βασικό στόχο την κοινωνικό – οικονομική και αειφόρο ανάπτυξη της. Το πρόγραμμα αυτό κατατέθηκε προς αξιολόγηση στις 17.06.2002 στην αρμόδια επιτροπή του Υπουργείου Γεωργίας.

Αργότερα και με την αριθ. 830/01-08-2002 απόφαση του Υπουργού Γεωργίας, σχετικά με την έγκριση τοπικών προγραμμάτων στα πλαίσια των Αξόνων Προτεραιότητας 1 & 2 του Ε.Π κοινοτική πρωτοβουλία Leader Plus η ΟΤΔ της Αναπτυξιακής Ηρακλείου, ορίστηκε φορέας υλοποίησης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus για την Ενδοχώρα του Νομού Ηρακλείου

Το συνολικό ποσό σε Δημόσια Δαπάνη που εγκρίθηκε για την υλοποίηση του τοπικού προγράμματος, ανήλθε στο ποσό των 6.800.000 euro

Τα κεντρικά θέματα συσπείρωσης για την περιοχή παρέμβασης, γύρω από τα οποία διαρθρώνεται η αναπτυξιακή στρατηγική και εξειδικεύονται οι στόχοι του τοπικού προγράμματος Leader Plus είναι:

- Η αναπαραγόμενη, βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, η οποία θα βασιστεί στην ορθολογική αξιοποίηση των πόρων και των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων, στην ανάδειξη των ποιοτικών και ανταγωνιστικών της στοιχείων και στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού.
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής, προκειμένου να καταστεί η περιοχή ένας ελκυστικός τόπος διαβίωσης

Με βάση τα παραπάνω θέματα συσπείρωσης εξειδικεύονται και οι στρατηγικοί στόχοι του προγράμματος ως εξής:

1. Ο πρώτος στρατηγικός στόχος σχετίζεται με την ισόρροπη ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, την αύξηση των εισοδημάτων και της απασχόλησης και αποβλέπει στην υπέρβαση των επιπτώσεων πιθανών και αναμενόμενων εξωγενών shocks στη τοπική οικονομική βάση, στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής και στην ισόρροπη ανάπτυξη της οικονομίας σε τομεακό και χωρικό επίπεδο (εστίες ανάπτυξης).
2. Ο αμέσως επόμενος στρατηγικός στόχος αναφέρεται στην αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του δευτερογενή και τριτογενή τομέα στο τοπικό ΑΕΠ και την απασχόληση, και ο οποίος αποσκοπεί στην δημιουργία σύγχρονων και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας.
3. Ο τρίτος στρατηγικός στόχος για την ανάπτυξη της περιοχής είναι η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και ο οποίος αποσκοπεί στην αναβάθμιση όλων των παραγόντων που προωθούν την επιχειρηματικότητα σε όλους τους τομείς της οικονομίας της ενδοχώρας του Ν. Ηρακλείου και εν τέλει, συμβάλλουν στη δημιουργία καινοτόμων και σύγχρονων επιχειρηματιών.
4. Η επίτευξη περιβαλλοντικής ισορροπίας, μέσω της προστασίας και της ανάδειξης των περιβαλλοντικών – πολιτισμικών στοιχείων της περιοχής και της προώθησης μίας πολύ – λειτουργικής γεωργίας που θα σέβεται το περιβάλλον, αποτελεί τον τέταρτο στρατηγικό στόχο για την ανάπτυξη της ενδοχώρας του Ν. Ηρακλείου.
5. Τέλος, ο πέμπτος στρατηγικός στόχος αναφέρεται στην επίτευξη της κοινωνικής ισορροπίας και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στη περιοχή παρέμβασης, μέσω της ενδυνάμωσης των θεσμών κοινωνικής προστασίας, της άρσης της απομόνωσης τμημάτων του πληθυσμού και περιοχών, της παροχής ίσων ευκαιριών απασχόλησης και κοινωνικοοικονομικών υποδομών στις κοινωνικά

αποκλεισμένες πληθυσμιακές ομάδες (γυναίκες, μετανάστες, ηλικιωμένους, άτομα ηλικίας 45-65 ετών) αλλά κυρίως στους νέους της περιοχής.

Το Leader χρηματοδοτεί προγράμματα τα οποία καταρτίζονται από τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς και αναφέρονται στην ανάπτυξη του αγροτικού χώρου στο σύνολό του με ποικίλες δράσεις. Οι δράσεις επιβάλλεται να έχουν χαρακτηριστικά καινοτομίας, δυνατότητας μεταφοράς τεχνογνωσίας, πολλαπλασιαστικότητας των αποτελεσμάτων, συμπληρωματικότητας με άλλες παρεμβάσεις, δημιουργίας θέσεων εργασίας, διαφοροποίησης της απασχόλησης και της παραγωγής, κλπ. Οι δράσεις αυτές μπορεί να είναι:

- αγροτουρισμός
- μικρές επιχειρήσεις
- επαγγελματική κατάρτιση του αγροτικού πληθυσμού
- αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία γεωργικής, κτηνοτροφικής, δασοκομικής και αλιευτικής παραγωγής
- διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος

Ο πιλοτικός χαρακτήρας του προγράμματος εξασφαλίζεται μέσα από τις συνεργασίες και τις δικτυώσεις (clusters). Για το λόγο αυτό, η δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων, η κοινή προβολή και προώθηση, η συνεργασία και η συλλογική στήριξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα διότι μπορούν να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα και τη συμπληρωματικότητα των δράσεων.

Επομένως, η έννοια «πιλοτικός» επιτυγχάνεται με:

- Την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών που ενσωματώνουν τις τοπικές ιδιομορφίες
- Την εφαρμογή νέων μεθόδων που αξιοποιούν τόσο το ανθρώπινο δυναμικό όσο και τους φυσικούς και χρηματοδοτικούς πόρους της περιοχής.
- Τη διασύνδεση έργων και δράσεων ή και επιχειρήσεων όλων των τομέων της οικονομίας, που κατά παράδοση είναι ανεξάρτητοι.
- Την υιοθέτηση πρωτότυπων μορφών οργάνωσης και συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (<http://www.anher.gr>)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο Αγροτουρισμός είναι μια νέα μορφή σύγχρονου τουρισμού που εξελίσσεται δυναμικά. Προσδιορίζεται από ένα σύνολο δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας που εντάσσονται στον αγροτικό χώρο και σχετίζονται άμεσα με το φυσικό περιβάλλον και τον αγροτικό τρόπο ζωής. Οι προτιμήσεις των τουριστών αλλάζουν, θέλουν να ξεφύγουν από την ως τώρα τακτική του «ήλιος – θάλασσα», να γνωρίσουν κάτι διαφορετικό όπως να μάθουν πως ζούσαν οι παπούδες μας παλιά και όχι μόνο πως ζούμε σήμερα εμείς στα αστικά κέντρα. Ο Αγροτουρισμός δηλαδή φέρνει τον άνθρωπο κοντά στην φύση τον βοηθά να αποκτήσει σεβασμό στο περιβάλλον και τον τοπικό πολιτισμό ο οποίος διατηρείται μέχρι σήμερα μετά από μακρόχρονη ιστορική διαδρομή. Επιπλέον, δημιουργεί ένα κανάλι επικοινωνίας των απομονωμένων περιοχών με τα μεγάλα πληθυσμιακά κέντρα, μέσω του οποίου αναπτύσσονται οι τοπικές κοινωνίες, συνεχίζεται η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων, αναβιώνουν έθιμα, διατηρούνται τέχνες που ενδεχομένως σε διαφορετική περίπτωση να είχαν εκλείψει.

Η τάση του σύγχρονου ανθρώπου για πιο ήπιες μορφές τουρισμού, το οικολογικό κίνημα και γενικά οι προσπάθειες σε παγκόσμια κλίμακα για καλύτερη ποιότητα ζωής ευνοούν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού

Η Ελλάδα διαθέτει μια σημαντική και αξιόλογη ποικιλομορφία στα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά που την κάνουν μια χώρα μοναδική.

Συμπεραίνουμε ότι η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού, “δημιουργεί” μία σειρά από οφέλη τα οποία είναι, εξίσου αλληλένδετα. Θα μπορούσε να αναφερθεί λοιπόν ότι δημιουργείται μία αλυσίδα μέσα στην οποία υπάρχουν πολυάριθμα και εξίσου σημαντικά οφέλη για την Κρήτη. Με άλλα λόγια, όπως προαναφέρθηκε, ανάγεται το συμπέρασμα ότι όλοι “λίγο – πολύ” επωφελούνται από την ανάπτυξη του Αγροτουρισμού. Φυσικά όλα τα θετικά που αποφέρει ο αγροτουρισμός να είναι πάντα με την προϋπόθεση ότι οι επενδυτές του αγροτουρισμού να γνωρίζουν ότι δεν πρόκειται για μια άλλη μια δραστηριότητα που υπόσχεται γρήγορο και εύκολο κέρδος. Καθώς επίσης ότι το να φτιαχτεί το κατάλυμα δεν είναι η αρχή αλλά το τέλος της όλης διαδικασίας και ότι από τη στιγμή που λέμε «ξεκινάμε» για αγροτουρισμό μέχρι τη στιγμή που αρχίζουμε να «λειτουργούμε» αγροτουρισμό μεσολαβούν διαδικαστικά βήματα μεθοδικά και προσεκτικά αλλιώς η όλη προσπάθεια ‘θα πάει χαμένη’.

Στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας έγινε μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του αγροτουρισμού. Ο στόχος ήταν ν' αναδειχθούν οι εναλλακτικές δυνατότητες που έχει ο κάθε επισκέπτης για να γνωρίσει την περιοχή της Κρήτης. Η προσδοκία είναι να μπορέσουμε να αφυπνίσουμε τους τουρίστες - επισκέπτες ώστε να συμβάλλουν με την επίσκεψή τους στην ανάπτυξη του τόπου μας που έχει τόσα πολλά να τους αποκαλύψει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντώνιος Φραγκούλης : Σημειώσεις Τουριστικού Μάρκετινγκ ΤΕΙ Κρήτης (2010)
2. Δρ Γεώργιος Στ Έξαρχος / Δρ Στέφανος Γ Καραγιάννης Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Άγροτουρισμός :Μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου
3. Ανδριώτης Κωνσταντίνος Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός, Εκδόσεις. Σταμούλης, Αθήνα (2008)
4. Ρίγγας Χρήστος (Περιφερειολόγος – Οικονομολόγος) Αειφορία και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (2003)
5. Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω (2006), “Η Κρατική Συμβολή στον Τουρισμό – Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού”, σελ. 61-65, 168, 135-283, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα. .
6. Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π. (1998, 1999),”Εισαγωγή στον τουρισμό”, σελ. 33-34, 80, 81-82, 52-54, 111-129, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.
7. Λογοθέτης Μ. (1988), “ Αγροτικός Τουρισμός – Μια Εναλλακτική Λύση”, σελ. 24, 30-37, 76-79, 82-87, Αθήνα.
8. Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. (2001), “Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον”, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
9. Σημειώσεις Κερασιώτη-Τουρισμός και οικονομία, (2004), σελ11-19
10. Σημειώσεις από τις πτυχιακές εργασίες των Κανελλη Πέτρου “Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη” (2012) και Μανταδάκη Έλλης – Μιχελιουδάκη Σταυρούλας-Έλλης “Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στον Νομό Χανίων”
11. Σημειώσεις από τη Σεμιναριακή Εργασία της Κτιστάκη Ελένης “Αειφορική Ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στο Νομό Ηρακλείου” (2007)
12. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς Περιφέρειας Κρήτης) 2000 Αγροτουρισμός - Δημιουργία μιας Αγροτουριστικής επιχείρησης

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

1. <http://www.agrotikianaptixi.gr>
2. <http://www.agrotour.gr>
3. <http://www.agrotourismos.wordpress.com>
4. <http://www.agrotravel.gr>
5. <http://www.alternativegreece.gr>

6. <http://www.anher.gr>
7. <http://www.anoixtos-kyklos.gr>
8. <http://www.anthropos.gr>
9. <http://www.crete.tournet.gr>
10. <http://www.in.gr>
11. http://kallithea.hua.gr/epixeirein/dihmerida1/Sdrali_17.03.2005.pdf.
12. http://www.keta-de.gr/docs/Enall_tour.pdf
13. <http://www.traveldailynews.gr>
14. www.gnto.gr
15. chania-info.gr,2008
16. (<http://winesurveyor.weebly.com/tour19.html>)